

RAPPORT

ØKONOMISKE EFFEKTER FRA REISELIVET I TROMSØ

Foto: Truls Tiller

MENON-PUBLIKASJON NR. 90/2018

Av Erik W. Jakobsen, Maren Nygård Basso, Siri Voll Dombu & Tori Løge

Forord

På oppdrag fra Visit Tromsø har Menon gjennomført en analyse av reiselivsnæringen i Tromsø. Analysen er todelt, der del 1 ser på utvikling i nøkkeltall hos bedriftene i reiselivsnæringen, mens del 2 beregner det totale økonomiske bidraget fra tilreisende. I tillegg har vi gjennomført en grundigere analyse av cruiseturismen i Tromsø. Rapporten skal inngå som et kunnskapsgrunnlag i Destinasjon Tromsøs søknad om å bli sertifisert som Bærekraftig Reisemål av Innovasjon Norge.

Utredningen har vært ledet av Erik W. Jakobsen med Maren Nygård Basso, Siri Voll Dombu og Tori Løge som prosjektmedarbeidere.

Menon Economics er et forskningsbasert analyse- og rådgivningsselskap i skjæringspunktet mellom foretaksøkonomi, samfunnsøkonomi og næringspolitikk. Vi tilbyr analyse- og rådgivningstjenester til bedrifter, organisasjoner, kommuner, fylker og departementer. Vårt hovedfokus ligger på empiriske analyser av økonomisk politikk, og våre medarbeidere har økonomisk kompetanse på et høyt vitenskapelig nivå.

Vi takker Visit Tromsø for et spennende oppdrag, samt Tromsø havn og andre aktører for bistand i innhenting av informasjon. Forfatterne står ansvarlig for alt innhold i rapporten.

Oktober 2018

Erik W. Jakobsen

Prosjektleder

Menon Economics

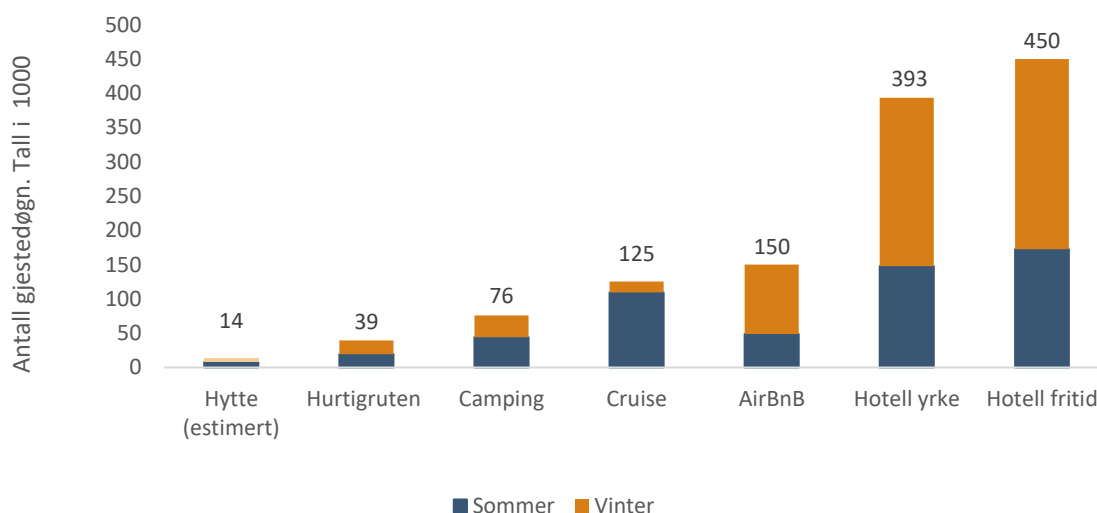
Innhold

SAMMENDRAG	3
1. INNLEDNING OG BAKGRUNN	7
2. STATUS OG UTVIKLING I BEDRIFTENE I REISELIVSNÆRINGEN	8
2.1. Reiselivsnæringen i Tromsø i dag	8
2.2. Reiselivsnæringen - status og utvikling	9
2.2.1. Det blir flere reiselivsbedrifter i Tromsø	9
2.2.2. Omsetningsvekst drevet av store transportaktører som Hurtigruten og Torghatten Nord	11
2.2.3. Sterk verdiskapingsvekst i reiselivet i Tromsø	12
2.2.4. Vekst i ansatte i reiselivsnæringen	14
2.2.5. Driftsmargin	16
2.2.6. Arbeidsproduktiviteten	17
3. RINGVIRKNINGSANALYSE	21
3.1. De tilreisende	21
3.1.1. Kommersielle gjestedøgn	23
3.1.2. Andre kommersielle gjestedøgn – Airbnb	25
3.1.3. Private gjestedøgn i egne fritidsboliger	25
3.1.4. Cruiseturister	27
3.1.5. Hurtigruten	28
3.2. Tilreisende sitt forbruk	29
3.2.1. Forbruk fordelt på gjestedøgnsegment	29
3.2.2. Hytteforbruk (utenom gjestedøgnene)	31
3.2.3. Cruisereferienes faste kostnader	32
3.2.4. Hurtigrutens faste kostnader	33
3.2.5. Tilreisende sitt samlede forbruk	34
3.3. Økonomiske effekter og betydning for lokalt næringsliv	35
3.3.1. Verdiskaping	35
3.3.2. Sysselsetting	36
4. NÆRMERE OM CRUISETURISME I TROMSØ	38
4.1. Om cruisetrafikken	38
4.2. Cruiseturistenes forbruk	40
4.3. Rederienes utgifter i Tromsø	41
4.3.1. Havneavgifter til Tromsø havn	42
4.3.2. Rederienes kjøp av varer og tjenester	43
4.3.3. Statlige inntekter	44
4.4. Ringvirkingsanalyse	45
4.4.1. Cruise gjestene og rederienes samlede forbruk	45
4.4.2. Verdiskaping	46
4.4.3. Sysselsetting	47
5. REFERANSER	49
6. VEDLEGG	50
6.1. Forbrukstall i analysen	50
6.2. Om Menons regnskapsdatabase	50
6.3. Menons næringer med beskrivelse og bransjekoder	51

Sammendrag

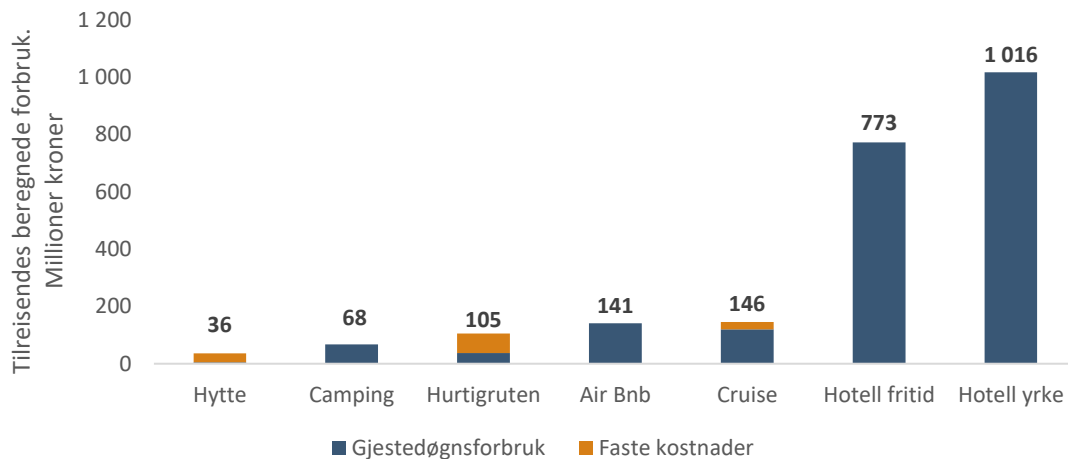
Tromsø har hatt en sterk vekst i turisme de senere årene, og har omtrent like stor aktivitet fra turister sommer- og vintersesong, noe som er relativt uvanlig for destinasjoner i Norge. Et viktig spørsmål er hva Tromsø-samfunnet får igjen for å ta imot og tilrettelegge for turiststrømmene. På oppdrag fra Visit Tromsø har Menon kartlagt totalt forbruk fra tilreisende til regionen, og beregnet økonomisk betydning av aktiviteten. Tromsø kommune hadde i overkant av 1,2 millioner gjestedøgn i 2017. De tilreisende bodde på hotell, Airbnb, campingplass eller private hytter, eller var innom på dagsbesøk med cruise eller Hurtigruten. Tromsø har klart flest tilreisende som bor på hotell.

Gjestedøgn i Tromsø i 2017 fordelt på segment. Kilde: SSB/Tromsø havn/Airbnb (2018)

De tilreisende bruker penger på varer og tjenester som hotell, restaurant, opplevelser, transport, varehandel osv, som kommer det lokale næringslivet til gode. Dagsgjester fra cruise og Hurtigruten har ikke behov for overnatting, men bruker typisk penger på opplevelser på land og restaurantbesøk. Hytteeiere har i tillegg til bruksavhengige kostnader til mat og opplevelser en del faste kostnader knyttet til sine hytter, som elektrisitets- og renovasjonsavgift og kommunale skatter. Hurtigruten og cruise betaler også havneavgifter ved anløp til Tromsø havn, hvor noen av cruisene også kjøper inn varer og tjenester i Tromsø (som matforsyning) til aktiviteten om bord. Vi betegner alle disse utgiftene i forbindelse med reise som tilreisende sitt forbruk. Vi beregner at de 1,2 millionene gjestedøgn samlet står for et reiselivsrelatert forbruk i Tromsø på rundt 2,3 milliarder kroner i 2017.

Beregnet samlet reiselivsrelatert forbruk fordelt, inkludert faste kostnader, på segment som forbruker i 2017. Kilde: Menon (2018)

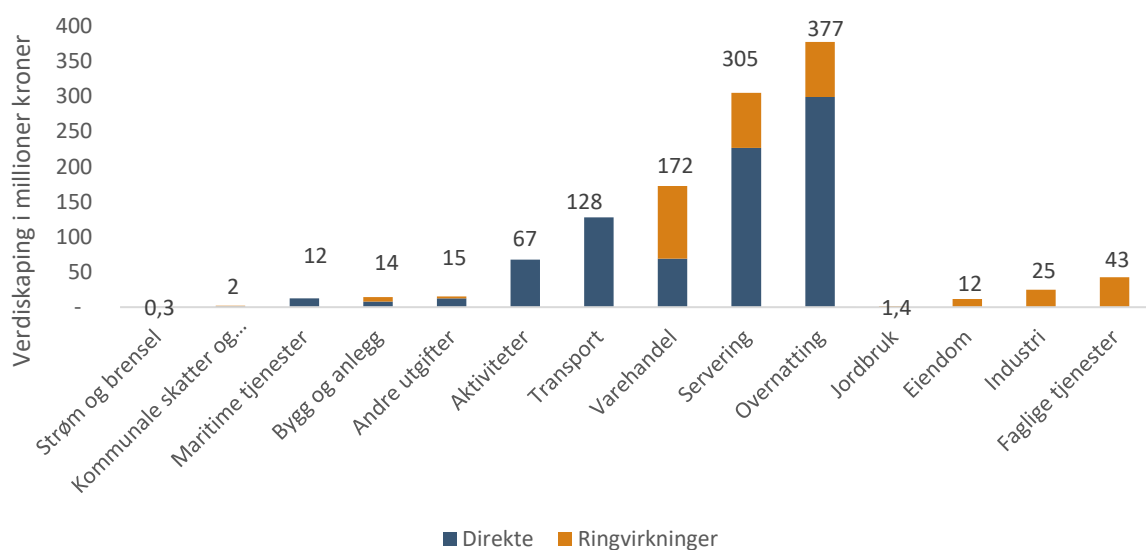

For å si noe om betydningen av en økonomisk aktivitet er vi som regel mest opptatt av den delen av forbruket som bidrar til lokal verdiskaping, i tillegg til arbeidsplasser. Verdiskaping defineres som driftsresultat og lønn til ansatte, det vil se det som «blir igjen» i bedriften etter vare- og tjenestekjøp.

Figuren under viser direkte verdiskaping og verdiskaping hos underleverandørene (ringvirkninger) i Tromsøregionen, fordelt på næring. De 2,3 milliardene i reiselivsrelatert omsetning bidrar med rundt 1,2 milliarder kroner i lokal verdiskaping i 2017. Rundt 820 millioner kroner er verdiskaping i bedriftene der tilreisende legger igjen penger direkte (som hotellene de bor på og restaurantene de spiser ved), mens de resterende 350 millioner kronene i verdiskaping er hos underleverandører i regionen (som lokale regnskapsførere for hotellene eller matgrossister som selger til restauranter).

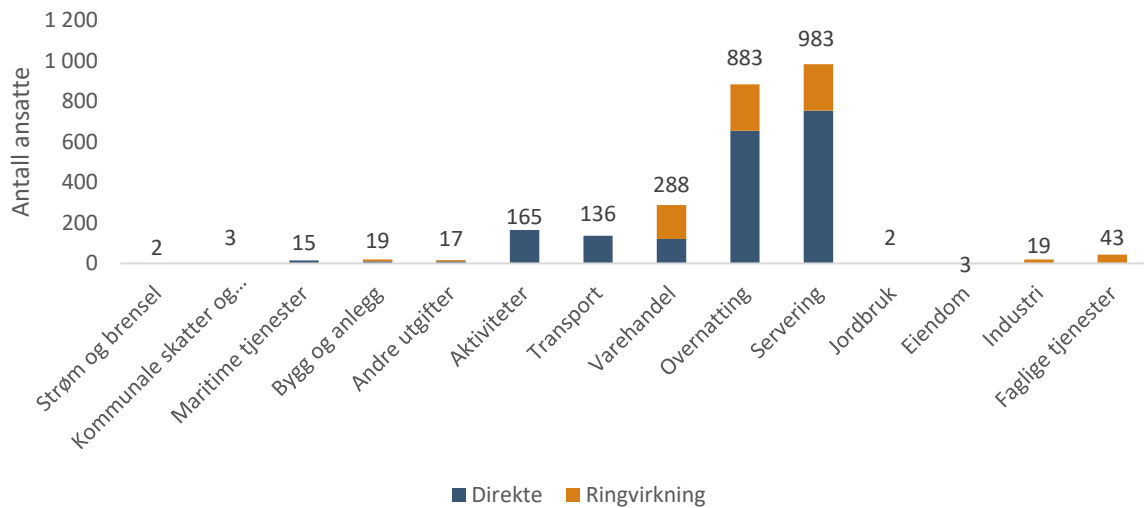
1,2 milliarder kroner i reiselivsrelatert verdiskaping utgjør omtrent 6 prosent av den totale verdiskapingen i regnskapspliktige foretak i Tromsø.

Beregnet verdiskaping i næringene der tilreisende legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i regionen (oransje del av søylene). Kilde: Menon (2018)

For å betjene etterspørselen fra tilreisende behøves det arbeidskraft. Basert på regionale forholdstall mellom omsetning og antall ansatte beregner Menon at reiselivsomsetningen på 2,3 milliarder bidrar til å sysselsette nærmere 2600 personer i regionen. Som vist i figuren under, fordeler de ansatte seg på ulike næringer. De 2600 ansatte utgjør omtrent 10 prosent av alle ansatte i regnskapspliktige foretak i Tromsø.

Beregnet antall ansatte i næringene der tilreisende legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i Tromsø (oransje del av søylene). Kilde: Menon: 2018

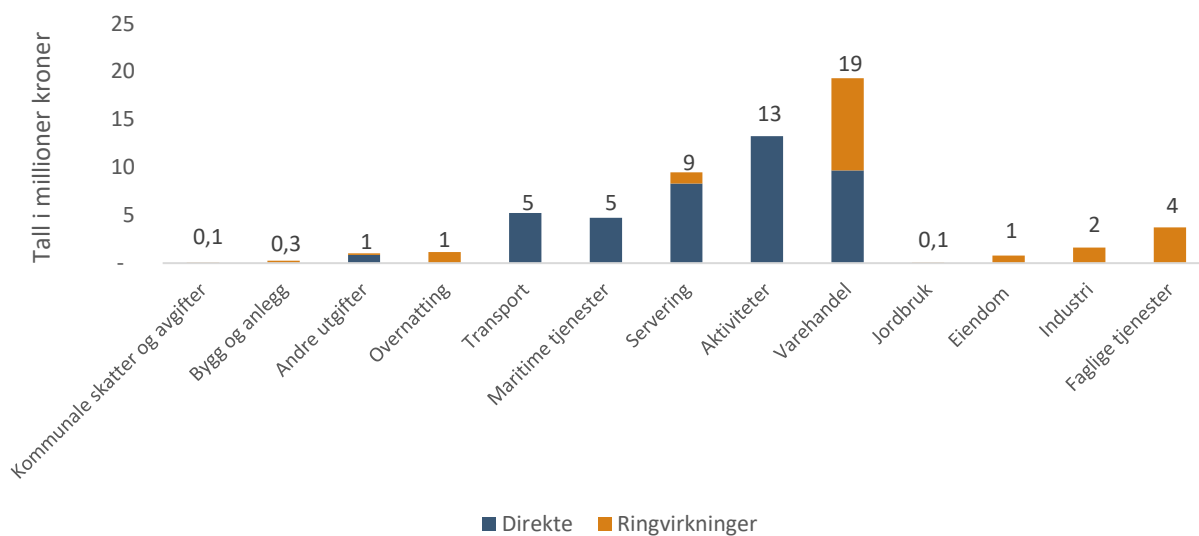

Reiselivsforbruk er spesielt viktig i den såkalte reiselivsnæringen, som er definert som bedrifter innen overnatting, servering, transport, opplevelser og formidling (bookingtjenester o.l.). Tilreisende sitt beregnede forbruk i reiselivsbransjene bidrar til rundt 34 prosent av verdiskapingen i reiselivsnæringen i Tromsø og 50 prosent av arbeidsplassene (der totalen er basert på regnskapstall). De utgjør dermed en svært viktig kundegruppe for restauranter, opplevelser og kulturtilbud som også lokalbefolkningen fra Tromsø kommune og omegn nyter godt.

Tromsø er blant Nord-Norges største cruisehavner. I 2017 var det rundt 125 000 besøkende cruiseturister i Tromsø, fordelt på 103 anløp. Cruiseturistene utgjør om lag 10 prosent av de besøkende til Tromsø i 2017. For å estimere cruiserederienes utgifter i Tromsø havn har Menon hentet inn tall fra Tromsø havn, cruiseagenter, Kystverket og NOx-fondet. Vi har beregnet hvor mye cruiseskipene legger igjen i form av havneavgifter, statlige avgifter og vare- og tjenestekjøp. Videre har vi beregnet det økonomiske bidraget fra cruiseturismen i Tromsø i løpet av et år basert på forbrukstallene til cruise gjestene- og rederiene.

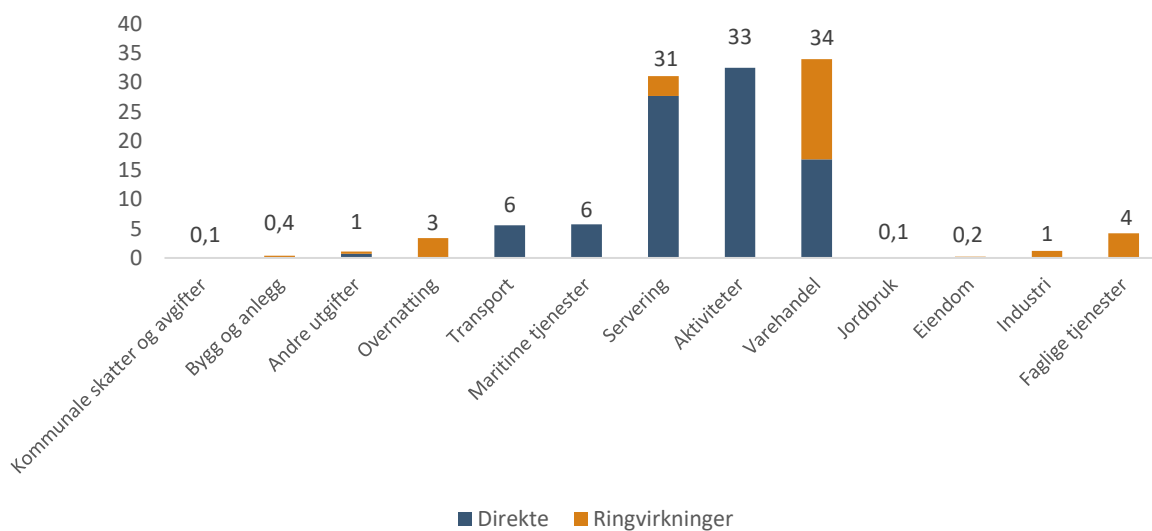
Inkludert statlige avgifter utgjør cruiserelatert omsetning i nærmere 150 millioner kroner i 2017. I ringvirkningsanalysene har vi ekskludert statlige avgifter, da dette ikke tilfaller Tromsø direkte. Figuren under viser verdiskaping og verdiskaping hos underleverandørene (ringvirkninger) i Tromsøregionen, fordelt på næring. De 145 millioner kronene i cruiserelatert omsetning (ekskludert statlige avgifter) bidrar med nærmere 61 millioner kroner i lokal verdiskaping i 2017.

Beregnet verdiskaping i næringene der cruisegjestene- og rederiene legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i regionen (oransje del av søylene). Kilde: Menon (2018)

Basert på regionale forholdstall mellom omsetning og antall ansatte beregner Menon at cruiseomsetningen på 145 millioner kroner bidrar til å sysselsette nærmere 120 personer. Figuren under viser hvordan de ansatte fordeler seg på ulike næringer.

Beregnet antall ansatte i næringene der cruiseturismen legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i Tromsø (oransje del av søylene). Kilde: Menon: 2018

1. Innledning og bakgrunn

Tromsø øker i popularitet som reisemål. Tromsø har hatt en sterk vekst i turismen de siste årene, og utlendinger har stått for den største relative økningen. Utvikling av nye reiselivsprodukter som nordlysturisme har gagnet Tromsø så vel som resten av Nord-Norge, og gjort landsdelen i større grad til en helårsdestinasjon. I 2016 var det omtrent like mange hotellovernattinger om vinteren som om sommeren i Tromsø, noe som er uvanlig for norske destinasjoner. Tromsø har også blitt en stor cruisedestinasjon, med rundt 100 cruiseanløp årlig. Et viktig spørsmål er hva Tromsø-samfunnet får igjen for å ta imot og tilrettelegge for økte turiststrømmer.

Vi vil i denne rapporten belyse reiselivets betydning for det lokale næringslivet. Analysen skal inngå som et kunnskapsgrunnlag i forbindelse med bærekraftssertifisering av Tromsø som reisemål. Analysen inneholder to hoveddeler, i tillegg til en mer utdypende analyse av cruiseturismen i Tromsø.

- **Status og utvikling i bedriftene i reiselivsnæringen (Verdiskapingsanalyse/regnskapsanalyse).** Formålet er å analysere den lokale reiselivsnæringens struktur og vise status og utvikling innen bedriftenes nøkkeltall som verdiskaping, ansatte, driftsmargin osv. Sett sammen med besøks-, forbruks- og ringvirkningsanalysen, kan vi også se hvor stor aktivitet i bedriftene som skapes av lokalbefolkning og hvor stor aktivitet som skapes av de tilreisende.
- **Besøks-, forbruks- og ringvirkningsanalyse av reiselivet i Tromsø i dag.** Formålet er å synliggjøre reiselivets betydning for lokalt næringsliv i dag, både i tradisjonelle reiselivsbransjer som overnatting, servering og opplevelser, men også i støttenæringene som varehandel og bygg og anlegg. Besøksanalysen vil også beskrive turistsammensetningen som er i regionen i dag.

I denne analysen gjør vi en større vurdering av cruiseturismens bidrag til lokaløkonomien. Cruisegjester har i prinsippet tilgang til alt de trenger om bord, og det er omdiskutert hvor mye omsetning cruiseturistene legger igjen hos det lokale næringslivet i havnene de besøker.

2. Status og utvikling i bedriftene i reiselivsnæringen

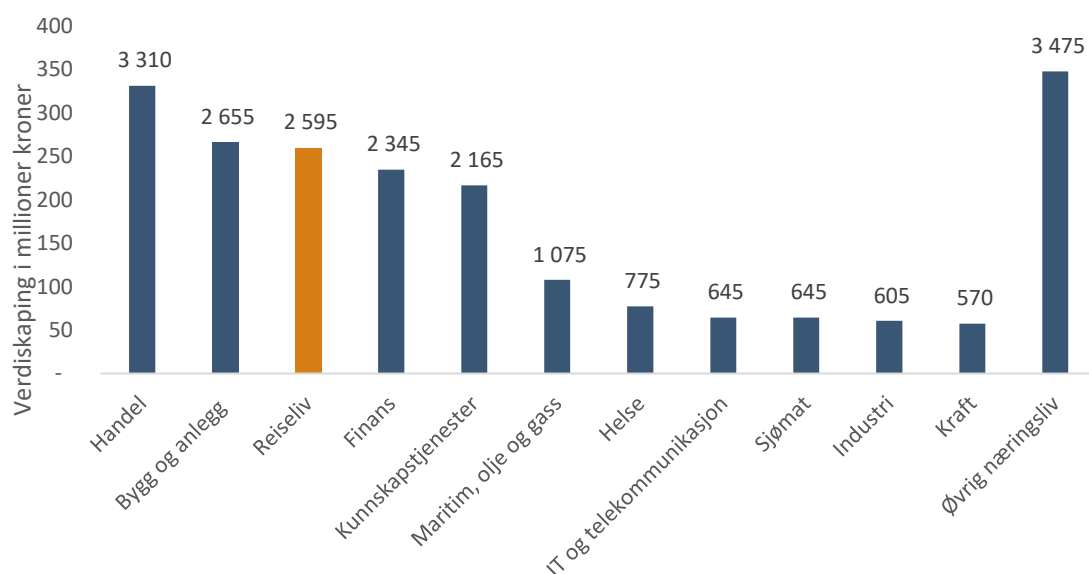
I dette kapittelet analyserer vi den lokale reiselivsnæringens struktur og viser status og utvikling innen reiselivsbedriftenes nøkkeltall¹.

Det kan være vanskelig å avgrense hvilke typer bedrifter som er en del av reiselivsnæringen, ettersom personer på reise bruker penger på mange forskjellige ting. Det er vanlig å definere næringen som alle bedrifter innen bransjene overnatting, servering, opplevelser, transport og formidling (som reisebyråer og bookingportaler). Varer og tjenester fra disse bransjene bidrar til sammen til å dekke de mest sentrale behovene i forbindelse med en reise. Vi vet at disse bransjene (kanskje med unntak av overnatting) også leverer viktige tjenestefunksjoner til lokalbefolkningen som går på restaurant, ser på teater, tar en taxi hjem fra byen osv. Reiselivsnæringen har altså flere funksjoner og påvirkes av aktivitet både fra tilreisende og fra innbyggerne. En studie av reiselivsnæringens bedrifter innebærer at vi ser på reiselivet fra et produktperspektiv.

2.1. Reiselivsnæringen i Tromsø i dag

Før vi ser nærmere på reiselivsnæringens utvikling tar vi et kjapt blick på reiselivsnæringens størrelse i forhold til det øvrige næringslivet i Tromsø. Figur 2-1 viser verdiskaping i regnskapspliktige foretak i reiselivsnæringen og det øvrige næringslivet i Tromsø i 2016 (siste tilgjengelige regnskapsår).

Figur 2-1 Verdiskaping i rapporteringspliktige foretak i Tromsø i 2016, fordelt på næringer. Kilde: Menon (2018)

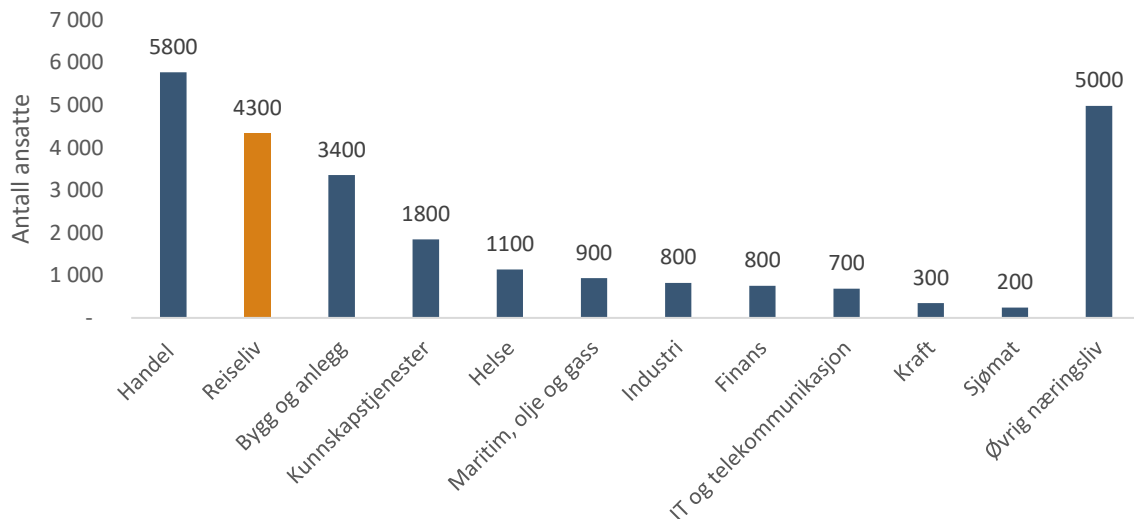
Vi ser at handel er den største næringen i Tromsø, med rundt 3,3 milliarder kroner i verdiskaping i 2016. Tromsø er et handelssentrum for en stor lokalbefolkning både i byen og omegn, i tillegg til at tilreisende bruker penger på suvenirer og andre varer. Reiseliv er en betydelig næring, og var i 2016 Tromsø kommunes tredje største

¹ For informasjon om Menon sin database regnskapstall og ansatte for alle selskap i Norge som leverer regnskap til Brønnøysundregistrene, se vedlegg.

næring målt i verdiskaping. Verdiskapingen i reiselivet var på omtrent 2,6 milliarder kroner i 2016 og utgjør med dette rundt 12 prosent av næringslivets totale verdiskaping.

Figur 2-2 under viser antall ansatte per næring i rapporteringspliktige foretak i 2016.

Figur 2-2 Antall ansatte i rapporteringspliktige foretak i Tromsø i 2016, fordelt på næringer. Kilde: Menon (2018)

Målt i antall ansatte er reiselivet den nest største næringen i regionen. Det er kun handel som sysselsetter flere. I 2016 var det rundt 4300 ansatte i reiselivsnæringen, noe som utgjør 17 prosent av de ansatte i næringslivet i Tromsø. Sesongvariasjonene i reiselivet medfører at en betydelig andel av arbeidsplassene både innen handel og reiseliv trolig er deltidsstillinger og sesongbemanning.

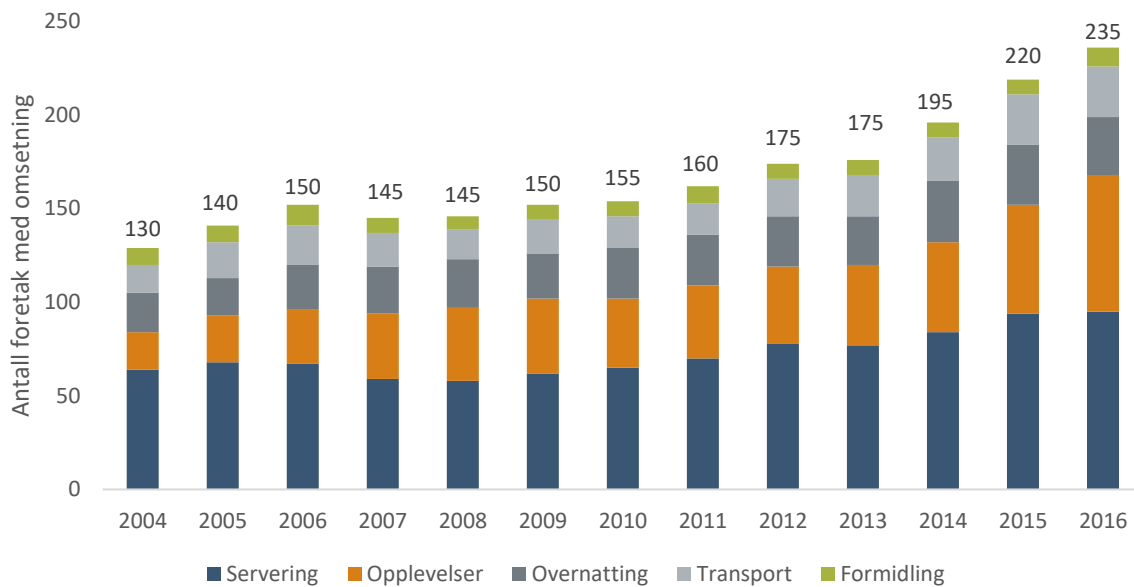
2.2. Reiselivsnæringen - status og utvikling

I dette kapitlet ser vi på status og utvikling innenfor en rekke nøkkeltall for reiselivsnæringen samlet sett, og for de fem underbransjene overnatting, servering, transport, opplevelser og formidling.

2.2.1. Det blir flere reiselivsbedrifter i Tromsø

I Tromsø var det registrert i underkant av 240 aktive reiselivsforetak i 2016, med flest bedrifter som driver med servering og opplevelser. Det har vært en relativt kontinuerlig vekst i antall reiselivsbedrifter i perioden 2004 til 2016. Antall aktive reiselivsforetak har økt fra 129 i 2004 til 236 i 2016, som vist i Figur 2-3. Det tilsvarer en økning på 83 prosent. Det er spesielt de siste årene, fra 2014 til 2016, at flere nye aktører har etablert seg.

Figur 2-3 Antall reiselivsforetak (regnskapspliktige) i Tromsø per år 2004-2016. Kilde: Menon 2018

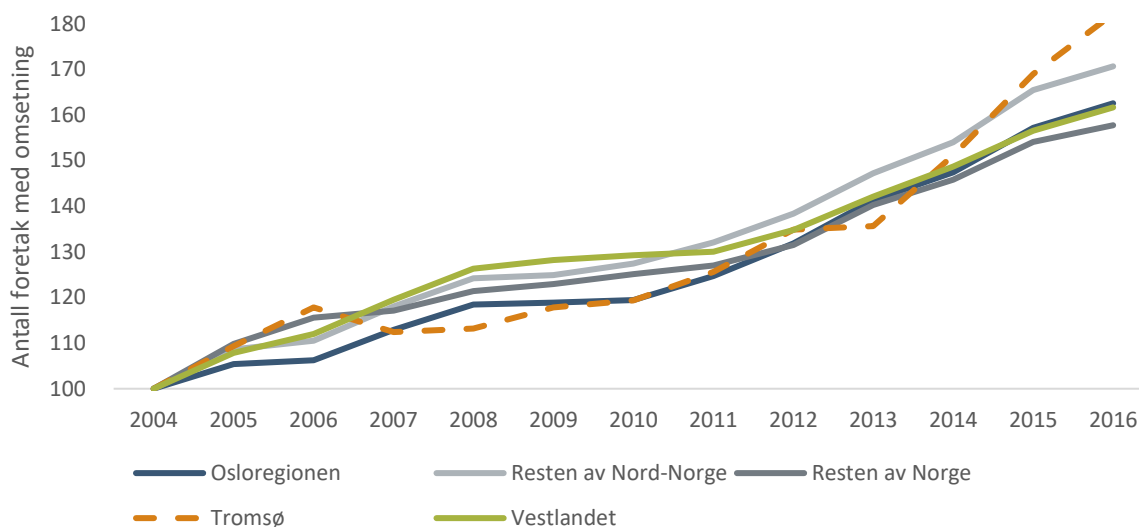
Opplevelser har hatt den høyeste relative veksten, med en nesten firedobling fra 20 til 73 aktører. Innenfor opplevelsesbransjen har det spesielt blitt etablert mange nye bedrifter som leverer skreddersydde naturaktiviteter, der Tromsø Safari AS, Sami Experience Tromsø AS, Tromsø Villmarkssenter og Farout AS er eksempler på bedrifter som har blitt opprettet de siste 12 årene. Bedriftene leverer helårsopplevelser til den stadig økende vinter- og sommerturismen, eksempelvis hundesledeturer, nordlyssafari og fjellturer i midnattssolen.

Serveringsbransjen har også fått mange flere aktører, med en økning fra 64 i 2004 til 95 i 2016. Rå Sushi Tromsø er eksempel på en restaurant som har kommet etter 2004.

I formidlingsbransjen i Tromsø ser vi lite vekst i nye aktører, noe som også er gjeldende i resten av landet. Med digitalisering har tradisjonelle reisebyråer blitt overflødige, og formidling er gjerne konsentrert rundt store aktører som Booking.com og expedia.com. I tillegg har de fleste bedrifter innen både overnatting, servering og opplevelser i stor grad egne bookingløsninger på sine hjemmesider og er ikke avhengige av formidling fra en tredjepart. Overnatting og transport har hatt en mer moderat vekst i antall nye foretak.

Figur 2-4 under viser veksten i antall reiselivsforetak i Tromsø sammenliknet med resten av landet fra 2004 til 2016. Tromsø har hatt en sterkere vekst i bedriftsetableringer enn resten av landet i perioden 2004 til 2016, tilsvarende en vekst på 82 prosent. Resten av Nord-Norge har også hatt flere bedriftsetableringer enn landsgjennomsnittet, med en vekst på 71 prosent i 12-årsperioden.

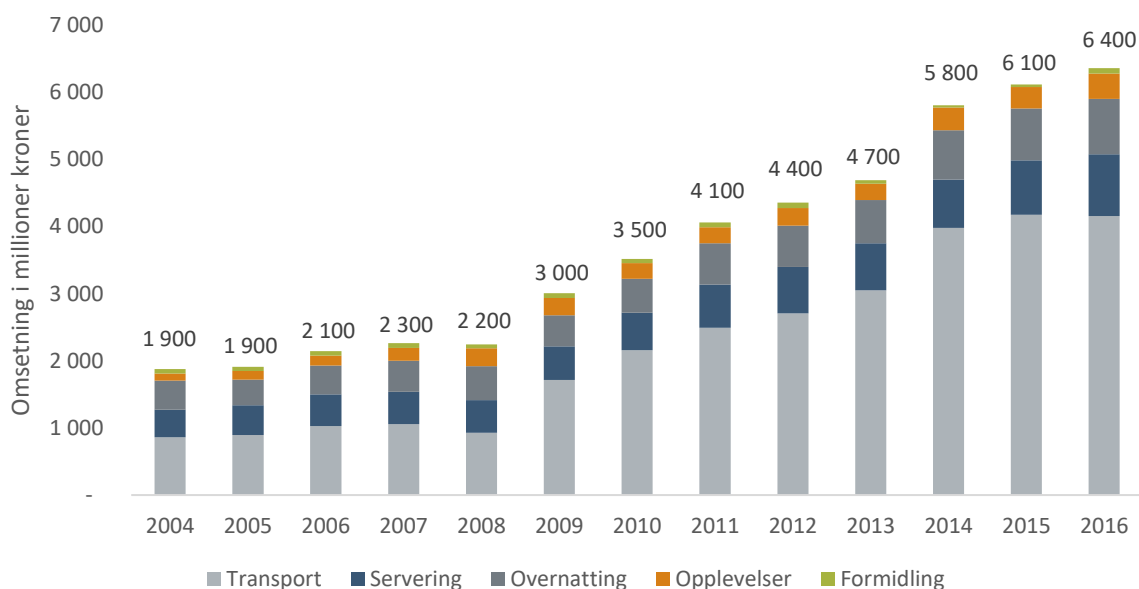
Figur 2-4 Utvikling i antall regnskapspliktige reiselivsforetak i Tromsø sammenliknet med resten av landet, 2004-2016, indeks der 2004=100. Kilde: Menon 2018

2.2.2. Omsetningsvekst drevet av store transportaktører som Hurtigruten og Torghatten Nord

Omsetning er de samlede salgsinntektene til en bedrift. Omsetningen i reiselivet i Tromsø har økt fra 1,87 milliarder kroner i 2004 til omtrent 6,35 milliarder kroner i 2016, se Figur 2-5. Dette tilsvarer en vekst på 239 prosent.

Figur 2-5 Omsetning i reiselivsbransjen i Tromsø 2004-2016, løpende priser. Kilde: Menon (2018)

Transportbransjen står for størst omsetning av de fem reiselivsbransjene, og som figuren viser er det omsetningsvekst innen transport som har drevet veksten i næringen i Tromsø samlet. Det er særlig rederiene Torghatten Nord og Hurtigruten, samt flyselskapene Norwegian og Widerøe som har bidratt til den høye omsetningen innen transportbransjen over denne perioden, spesielt siden 2009. Det er en sterk

etterspørselsvekst etter reiser til Nord-Norge, og som hovedstad og største by er Tromsø innfallsport for tilreisende til hele landsdelen. Hurtigruten har dessuten blitt stadig mer rettet mot turisme, og er en vel så viktig leverandør av overnatting, servering og opplevelser som transporttjenester.

Selv om de fremstår små i figuren har også opplevelser, overnatting og servering hatt sterk omsetningsvekst de siste 12 årene. Både økt aktivitet hos kommersielle opplevelsesleverandører som Tromsø Villmarkssenter og Tromsø Safari, samt økt aktivitet ved regionale kulturinstitusjoner som Hålogaland teater har bidratt til vekst for opplevelsesbransjen. Innen overnatting er det spesielt store hotellkjeder som Radisson og Scandic som driver veksten. Man har generelt sett en tendens til konsolidering i kjeder innen overnatting i perioden, som muliggjør stordriftsfordeler og markedsføring i langt større skala enn hva et enkeltstående hotell har ressurser til, noe som kan bidra til økt omsetning. Innen servering er det et bredt utvalg aktører, som generelt har opplevd jevn vekst i perioden. Både inntektsvekst i lokalbefolkningen og tilreisende bidrar til etterspørsel i serveringsbransjen.

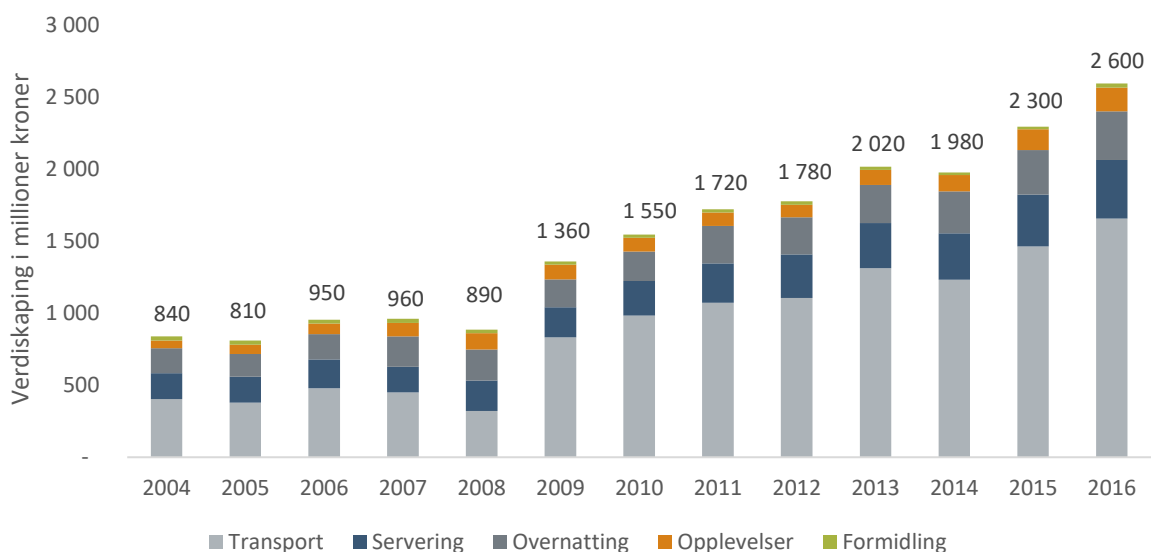
Omsetningen sier ingenting om lønnsomheten i eller det økonomiske bidraget fra reiselivsbransjene, ettersom kostnadene ikke er tatt hensyn til. Vi er derfor mest opptatt av verdiskaping for å beskrive aktiviteten i økonomien.

2.2.3. Sterk verdiskapingsvekst i reiselivet i Tromsø

Verdiskaping er merverdien som bedrifter eller organisasjoner skaper gjennom sin virksomhet. For å regne ut verdiskapingen (også kalt bruttoproduktet), tar man verdien av omsetningen og trekker fra kostnader knyttet til bruk av varer og tjenester. Man står da igjen med driftsresultat og lønn til ansatte. Når man summerer opp all verdiskaping i samfunnet får man en verdi for brutto nasjonalprodukt (BNP).

Som vises i Figur 2-6 under, har reiselivsnæringen i Tromsø hatt en markant økning i verdiskaping fra 2004 til 2016. I 2016 var verdiskapingen som vi har sett innledningsvis på tilnærmet 2,6 milliarder kroner, som er over dobbelt så mye som i 2004.

Figur 2-6 Verdiskaping i reiselivsnæringen i Tromsø 2004-2016, løpende priser. Kilde: Menon (2018).

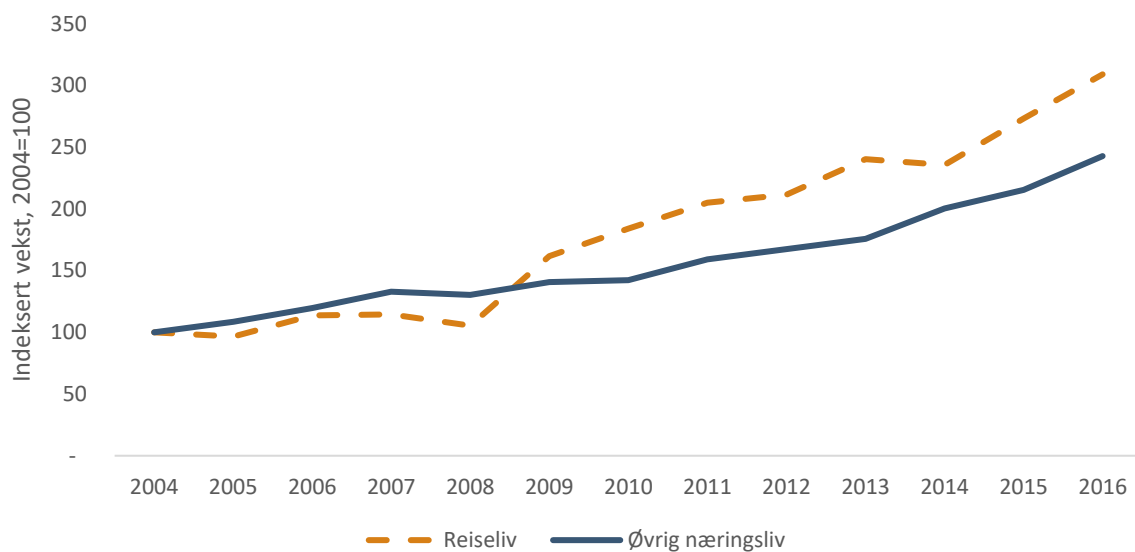
Transportbransjen er den største bidragsyteren til verdiskapingen, og har hatt en vekst på 311 prosent siden 2004. Det er igjen Torghatten Nord, Norwegian og Hurtigruten som har bidratt med høyest verdiskapingsvekst,

som henger nært sammen med økt etterspørsel etter reiser til og i landsdelen og omsetningsveksten vi har sett. Verdiskaping i transport er noe mer svingende fra år til år enn omsetningen. Tidvis store investeringer, som Norwegians utvidelse av flyflåten i 2013 gjør at driftsresultat svinger fra år til år.

Servering, overnatting og opplevelser har også hatt en relativt høy vekst i verdiskaping i perioden. Samtlige er arbeidsintensive næringer, slik at økt omsetning og behovet for flere ansatte trolig er en viktig bidragsyter. Konsolidering innen overnatting har også trolig bidratt til et lavere kostnadsnivå, og økt overskudd.

I Figur 2-7 sammenligner vi verdiskapingsveksten i reiselivet med resten av næringslivet i Tromsø.

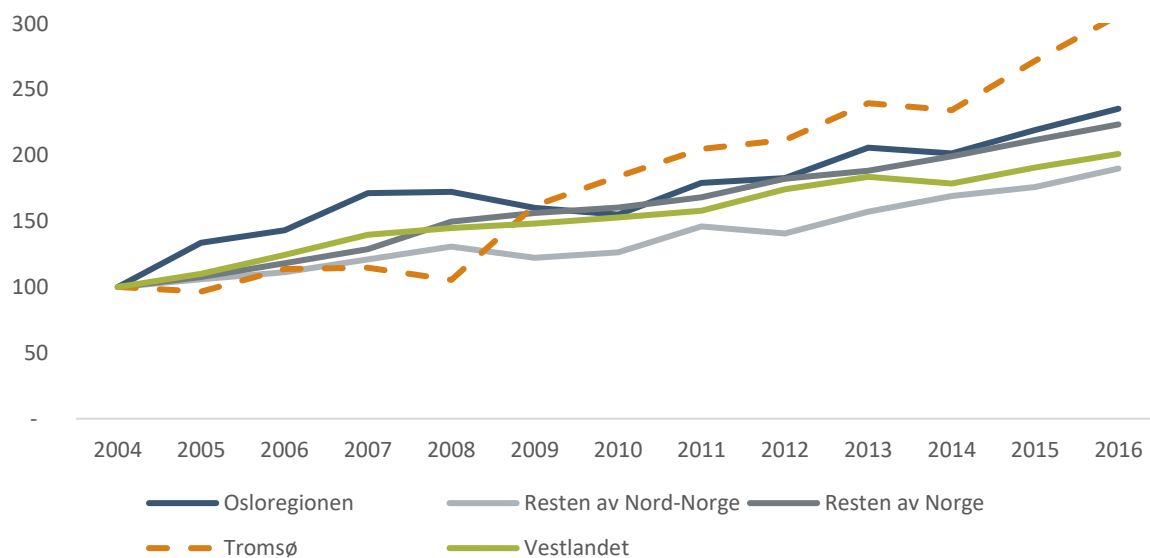
Figur 2-7 Utvikling i verdiskaping i reiselivet sammenlignet med resten av næringslivet, 2004-2016, indeks der 2004=100.
Kilde: Menon (2018)

Som vi ser, har reiselivet hatt en sterkere vekst enn i det øvrige næringslivet i Tromsø. Fra 2004 til 2016 har reiselivsnæringen i Tromsø vokst med 192 prosent, mens det øvrige næringslivet har hatt en vekst på 144 prosent. Reiseliv blir derfor stadig viktigere for det lokale næringslivet.

Reiselivsnæringen i Tromsø har også hatt en sterkere verdiskapingsvekst enn i landet for øvrig, se Figur 2-8 under. Dette er ikke overraskende gitt den økte oppmerksomheten rundt Nord-Norge og nordlysturisme man har sett de senere årene, og fremveksten av markedsaktører i landsdelen som lager salgbare produkter.

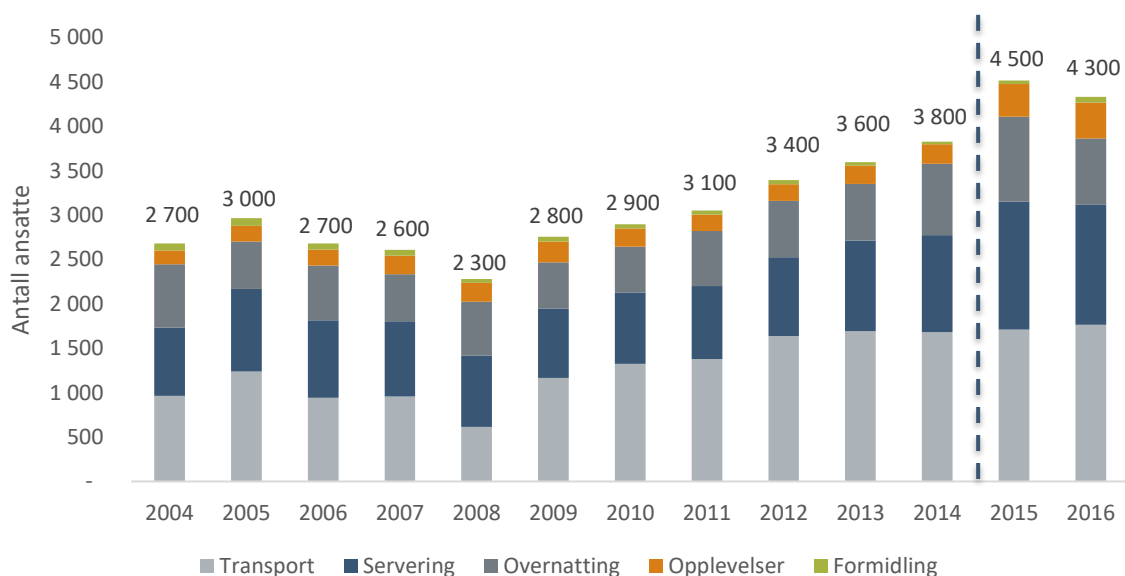
Figur 2-8 Verdiskaping i reiselivsnæringen i Tromsø sammenlignet med andre regioner, løpende priser, 2004-2016. Kilde: Menon (2018)

2.2.4. Vekst i ansatte i reiselivsnæringen

Ansatte er antall ansatte i en bedrift, både deltids-, sesong- og fulltidsansatte. Det har vært en økning i antall ansatte fra 2004 til 2014² på 1146 personer, se Figur 2-9. Det tilsvarer en vekst på 43 prosent.³

Figur 2-9 Utvikling i antall ansatte i reiselivet i Tromsø, fordelt på reiselivsbransjer, 2004-2016. Kilde: Menon (2018)

² Pga. omlegging av statistikkgrunnlaget er sysselsettingstall f.o.m. 2015 ikke sammenlignbare med tidligere år. Dette gjelder for alle sysselsettingstall i kapittel 2.

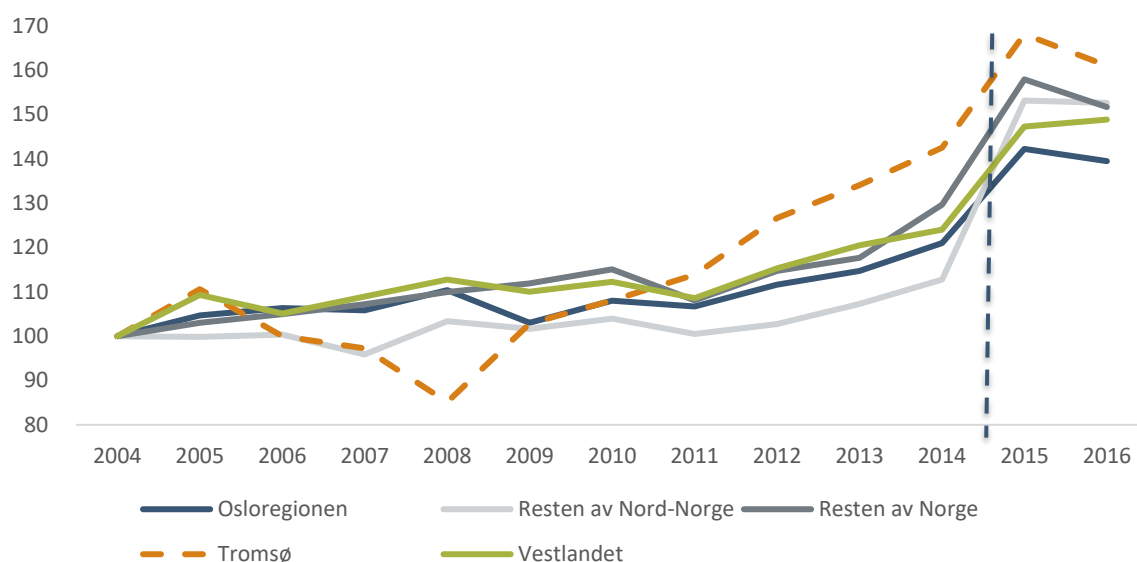
³ Noe av grunnen til nedgangen i sysselsetting i 2008 er grunnet Torghatten Nord, et selskap i Torghatten-konsernet, sin overtakelse av ferge, og hurtigrutedriften til Hurtigruten ASA. Dette gjenspeiler seg i grafene som følger under vekst i ansatte i reiselivsnæringen.

Transport er den reiselivsbransjen som sysselsetter flest personer i Tromsø. Antall ansatte økte med 75 prosent fra 2004 til 2014, tilsvarende en økning på over 700 personer. Det er igjen de store regionale/nasjonale transportselskapene nevnt over som bidrar til sysselsettingsvekst, i tillegg til busselskapet Nobina som står for drift av mye av det lokale rutetilbudet.

Opplevelser og servering har fått rundt 40 prosent flere ansatte i perioden, og sysselsetter i dag henholdsvis rundt 400 og 1400 personer. Overnatting har hatt en moderat vekst i antall sysselsatte, med en vekst på 13 prosent i perioden. Formidlingsbransjen sysselsetter stadig færre, da digitalisering og stordriftsfordeler for nettportaler som Expedia og booking.com gjør reisebyråer overflødige.

Figur 2-10 under viser utvikling i sysselsetting i Tromsø sammenlignet med resten av Nord-Norge, Osloregionen, Vestlandet og resten av Norge.

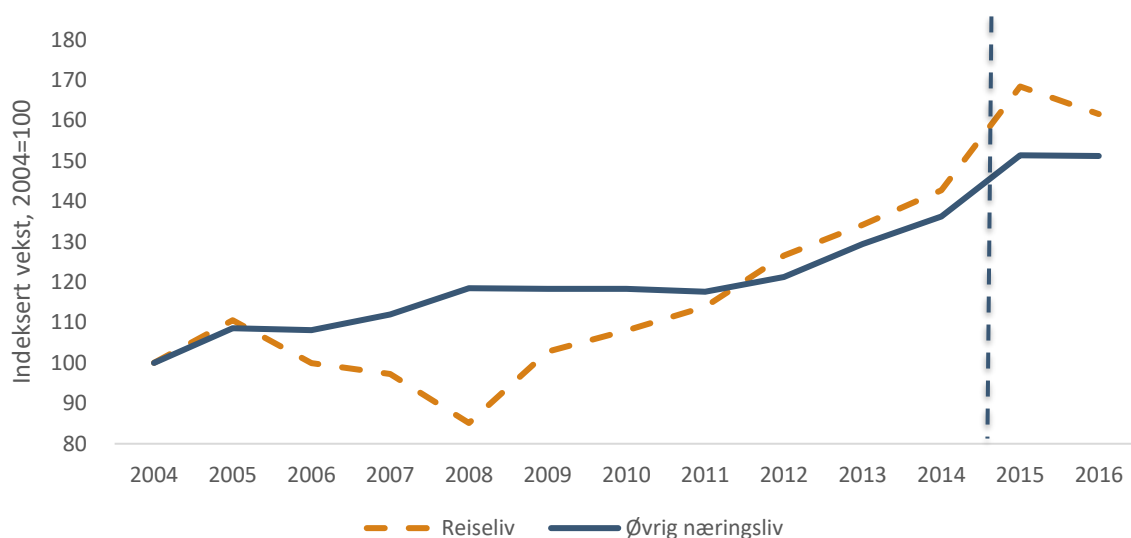
Figur 2-10 Utvikling i sysselsetting i reiselivet sammenlignet med andre regioner, 2004-2014, indeks der 2004=100. Kilde: Menon (2018)

Vi ser at også sysselsettingsveksten i reiselivet har vært høyere i Tromsø enn i resten av landet fra 2004 til 2014, noe som er naturlig da økt omsetning gjør at bedriftene må ansette flere for å betjene den økte etterspørselen.

Utviklingen i sysselsettingen i reiselivsnæringen i Tromsø har i gjennomsnitt vært lavere enn for det øvrige næringslivet, men siden 2012 har reiselivsnæringen hatt en sterk vekst i ansettelser. Den totale veksten, fra 2004 til 2014, har vært høyere i reiselivsnæringen enn i de øvrige næringene i Tromsø, en vekst på henholdsvis 43 prosent og 36 prosent, som vist i Figur 2-11 under.

Figur 2-11 Utvikling i sysselsettingen i reiselivet sammenlignet med resten av næringslivet i Tromsø, 2004-2016, indeks der 2004=100. Kilde: Menon (2018)

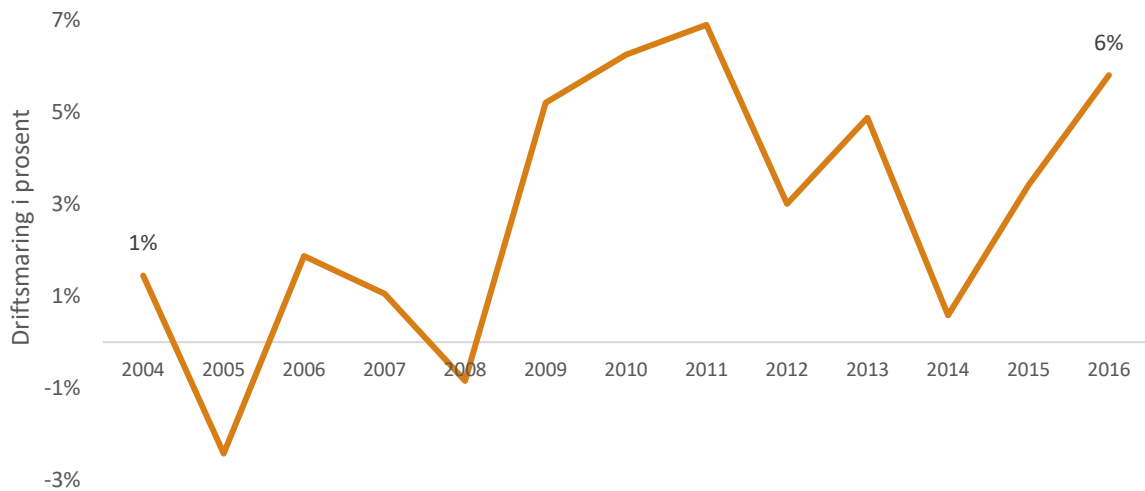
Tallene på antall ansatte skiller ikke mellom deltids-, sesong- og heltidsansatte. Reiselivsnæringen er en næring med spesielt høy andel deltids- og sesongansatte, både knyttet til sesongsvingninger i aktivitet, behovet for skiftarbeid og lave krav til formell kompetanse. Med økt aktivitet i reiselivsnæringen hele året, kan det tenkes at det blir flere heltidsansatte over tid. Dette tilsier lavere vekst i ansettelse, men økte ressurser og bedre kontinuitet og kunnskap i bedriftene.

2.2.5. Driftsmargin

Driftsmarginen finner vi ved å dividere driftsresultatet på omsetning. Driftsmarginen angir hvor stor andel av omsetningen som blir til overskudd etter fratrukk av lønnskostnader og utgifter til kjøp av varer og tjenester.

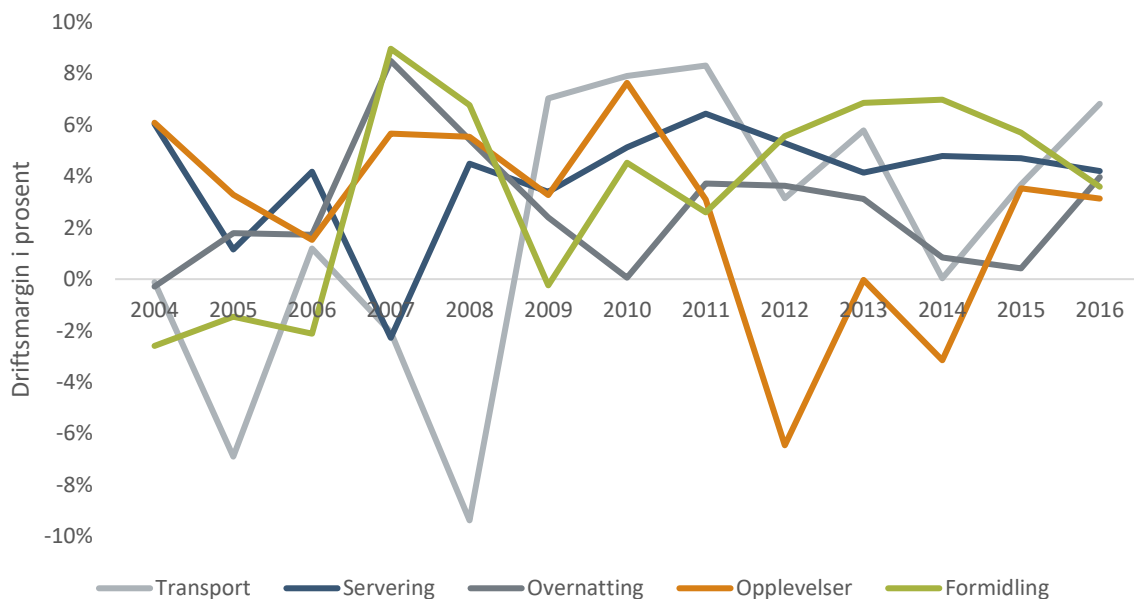
Reiselivsbedrifter har generelt en lavere driftsmargin enn gjennomsnittet av norsk næringsliv. Fra Figur 2-12 under kan vi se at driftsmarginen har vært relativt svingende gjennom perioden, men at den er økende og ligger på rundt 3 prosent i snitt. Selv om driftsmarginen svinger og er følsom for investeringer og aktivitetsendringer i enkeltår, ser det ut til at det har blitt mer lønnsomt over tid å drive kommersiell reiselivsaktivitet i Tromsø.

Figur 2-12 Gjennomsnittlig driftsmargin i reiselivet i Tromsø 2004-2016. Kilde: Menon (2018)

Figur 2-13 under viser gjennomsnittlig driftsmargin fordelt på reiselivsbransjene i Tromsø.

Figur 2-13 Gjennomsnittlig driftsmargin i reiselivsbransjene i Tromsø 2004-2016. Kilde: Menon (2018)

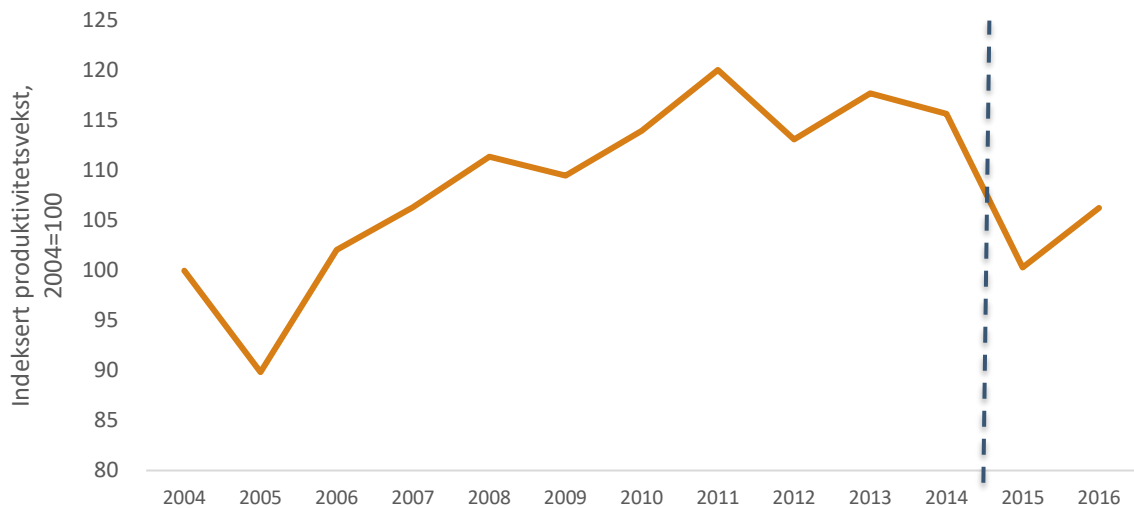
Vi ser at lønnsomheten i alle reiselivsbransjene er svært volatil, men positiv i gjennomsnitt over tid. Transportbransjen har hatt høyest gjennomsnittlig driftsmargin over hele perioden, på fire prosent. De resterende bransjene har i snitt ligget på rundt tre prosent.

2.2.6. Arbeidsproduktivitet

Produktiviteten er et mål på produksjon per innsatsfaktor, og viser forholdet mellom de ressursene man setter inn i produksjonen og det som kommer ut av produksjonen. Et vanlig mål for produktivitet er verdiskaping per ansatt, det vil si merverdien hver ansatt bidrar til å skape for en virksomhet.

Figur 2-14 viser beregnet utvikling i arbeidsproduktiviteten i reiselivet i Tromsø fra 2004 til 2014. Vi ser en positiv utvikling i perioden samlet sett, hvor arbeidsproduktiviteten har økt med 16 prosent fra 2004 til 2014, totalt i reiselivsnæringen.

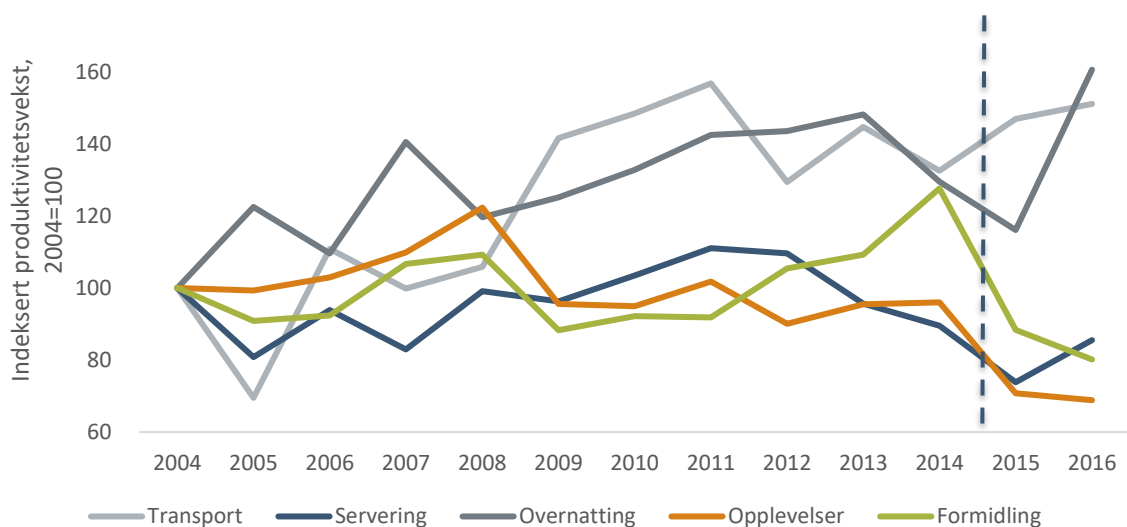
Figur 2-14 Utvikling i arbeidsproduktivet målt som verdiskaping per ansatt i reiselivsnæringen, justert for bransjespesifikk konsumprisvekst, 2004-2016, indeks der 2004=100. Kilde: Menon (2018).

Det er en betydelig usikkerhet knyttet til beregninger av produktivetsvekst. Svingningene kan skyldes reell endring i produktivitet, men beregningene er også følsomme for feil i målingene av sysselsetting, verdiskaping og prisvekst. Konkurransforhold og stordriftsfordeler vil også påvirke nivået på verdiskapingen.

Figur 2-15 viser utviklingen i arbeidsproduktivet i reiselivsbransjene for perioden 2004 til 2014.

Figur 2-15 Arbeidsproduktivet målt som verdiskaping per sysselsatt i reiselivsnæringen, justert for bransjespesifikk konsumprisvekst, 2004-2014. Kilde: Menon (2018).

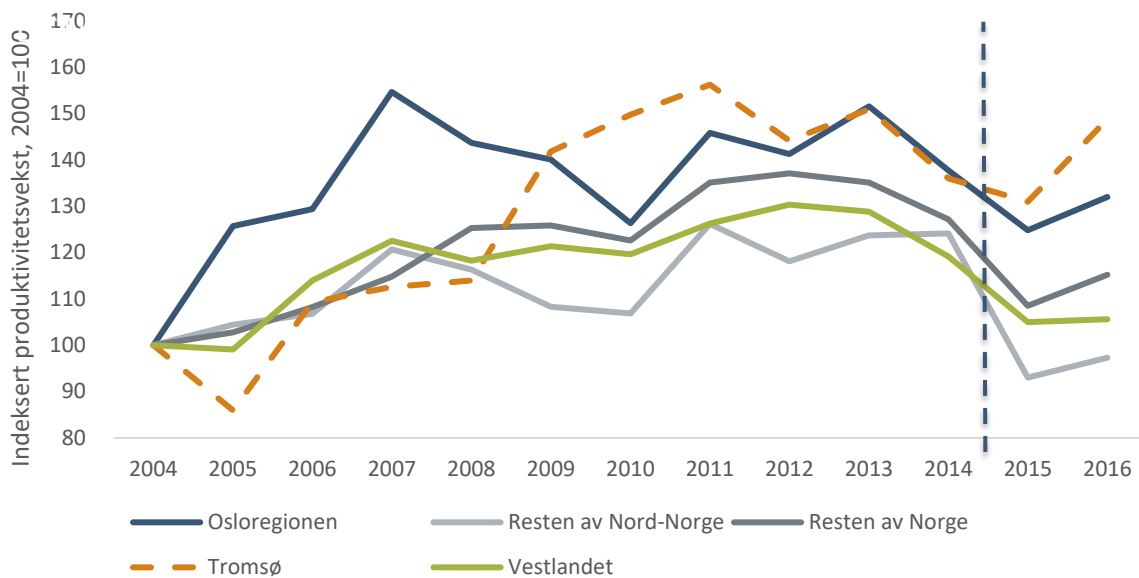

Transport- og overnattingsbransjene har hatt høyere vekst enn de andre bransjene, på henholdsvis 33 prosent og 30 prosent, og også relativt store svingninger fra år til år. Svingningene skyldes store endringer fra år til år

både i verdiskapingen og i innrapporterte ansattetall. For servering beregner vi en produktivtetsnedgang på rundt 10 prosent. Her har ikke verdiskapingen klart å holde følge med veksten i antall ansatte.

I Figur 2-16 under vises beregnet utvikling i arbeidsproduktiviteten for reiselivet i Tromsø sammenliknet med reiselivet i andre regioner i Norge.

Figur 2-16 Arbeidsproduktiviteten målt som verdiskaping per ansatte i reiselivsnæringen fordelt på regioner, justert for bransjespesifikk konsumprisindeks, 2004 til 2014. Kilde: Menon (2018)

Når vi sammenligner produktivitet i reiselivet i Tromsø med resten av landet ser vi at Osloregionen har hatt høyest gjennomsnittlig vekst i perioden fra 2004 til 2014. Osloregionen har hatt en produktivtetsvekst tilsvarende 38 prosent, men Tromsø kommer rett bak med en vekst tilsvarende 36 prosent.

Figur 2-17 under viser utviklingen i arbeidsproduktiviteten i reiselivet i Tromsø sammenliknet med øvrig næringsliv i Tromsø.

Figur 2-17 Arbeidsproduktivitet målt som verdiskaping per ansatte i reiselivsnæringen sammenlignet med øvrig næringsliv i Tromsø, justert for bransjespesifikk konsumprisindeks, 2004 til 2014. Kilde: Menon (2018)

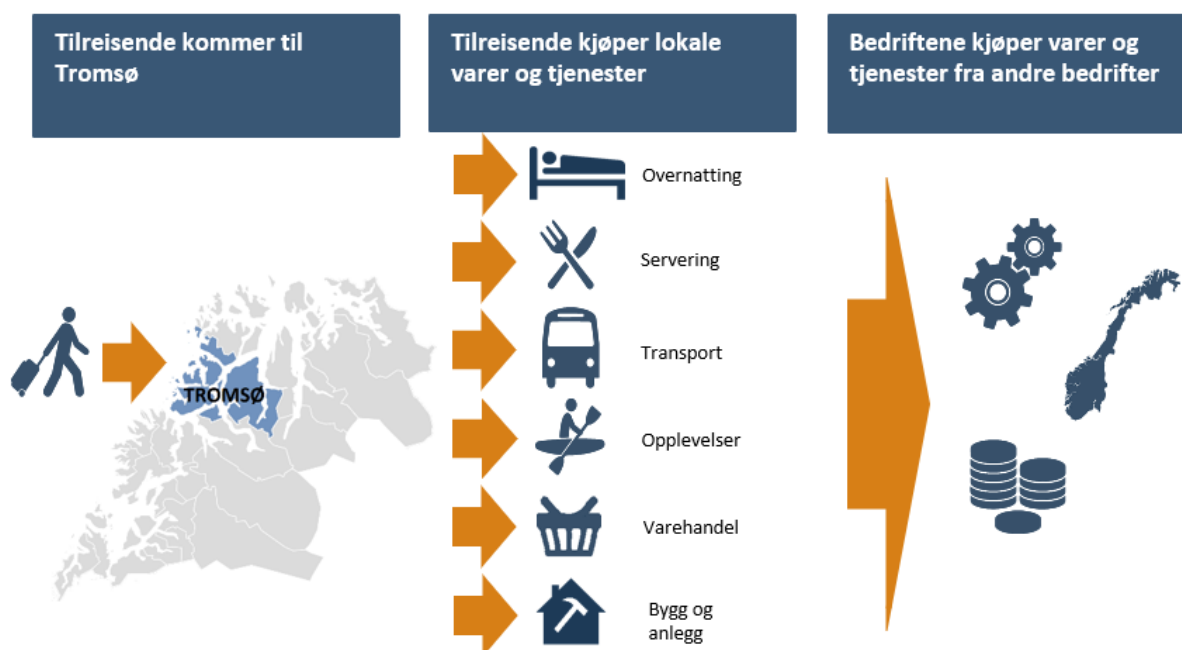

Arbeidsproduktiviteten i reiselivet har hatt en sterkere vekst enn det øvrige næringslivet i Tromsø. Fra 2004 til 2014 hadde reiselivsnæringen en vekst i arbeidsproduktiviteten på 95 prosent, mens det øvrige næringslivet hadde en vekst på 66 prosent.

3. Ringvirkningsanalyse

I kapitlet over så vi på reiselivsaktivitet fra bedriftenes perspektiv. I dette kapitlet beregner vi det økonomiske bidraget fra alle tilreisende som kommer til Tromsø i løpet av et år. Vi analyserer altså reiselivet fra de tilreisende sitt perspektiv, også kalt markedspektivet. Vi starter med å kartlegge størrelsen på alle typer tilreisende som kommer til Tromsø. De tilreisende kjøper varer og tjenester fra reiselivsnæringen (overnatting, servering, transport, opplevelser og formidling) og fra andre lokale næringer som handel og helse. Dette forbruket bidrar også til meraktivitet hos underleverandører i regionen. Hoteller og restauranter kjøper mat og drikke, IT- og økonomisystemer, og hytteentreprenører kjøper inn materiale. Ved hjelp av Menons ringvirkningsmodell ITEM beregner vi økonomisk aktivitet som følge av reiselivet også blant underleverandører i regionen og i verdikjedene nedover, for å få et totalt uttrykk for de tilreisende sitt økonomiske bidrag.

Figur 3-1 - Illustrasjon av tilreisende sitt økonomiske bidrag

3.1. De tilreisende

Vi kartlegger alle tilreisende i løpet av et år, som vi teller i antall gjestedøgn i ulike segment. Med segment menes ulike typer tilreisende som kommer til Tromsø, og som til sammen utgjør regionens reiselivsmarked. Typer tilreisende er eksempelvis tilreisende med ulike formål for reisen (yrke/fritid), ulik nasjonalitet (nordmenn/utlendinger) eller ulik overnattingstype (hytte/hotell/Airbnb). Vi skiller mellom de ulike typene fordi det er interessant i seg selv og fordi det gir en implikasjon på hva de bruker penger på i Tromsø, og hvor mye. En yrkesreisende vil for eksempel som regel ha høyere forbruk på hotell og restaurant enn en reisende som bor på campingplass og kan ha med mat hjemmefra. Vi kommer nærmere tilbake til forbruket.

Antall gjestedøgn er hentet fra en rekke kilder, som gjestedøgnstatistikk fra hoteller og campingplasser og statistikk fra Airbnb. I gjestedøgnsoversikten teller vi også antall gjester fra cruise og Hurtigruten, selv om disse strengt tatt ikke er i Tromsø i et helt døgn, men på et lengre dagsbesøk.

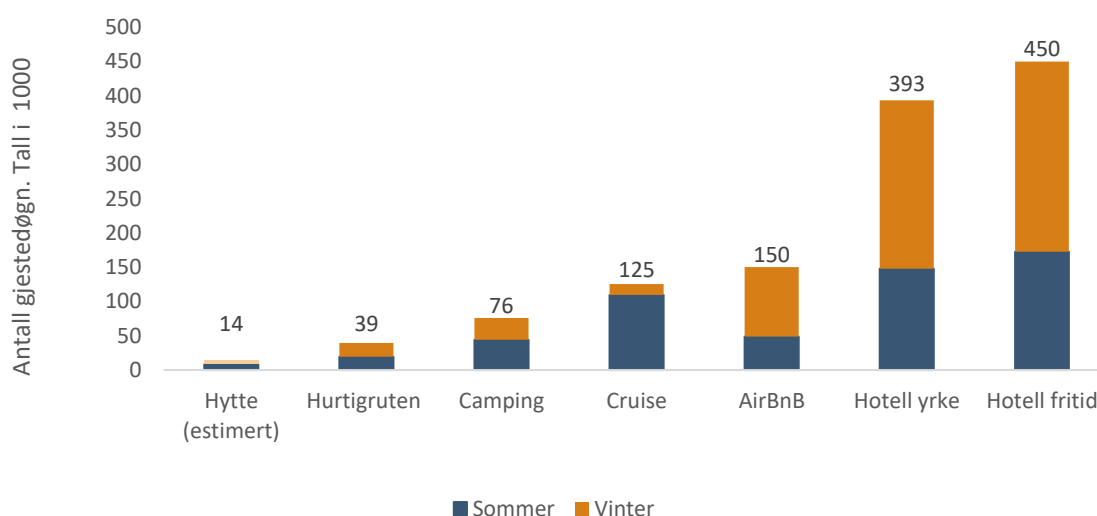
Tabell 3-1 viser de ulike gjestedøgnsegmentene vi inkluderer i denne analysen. Sommersesongen er definert fra mai til september og vintersesongen er fra oktober til april.

Tabell 3-1 Gjestedøgnsegmentene, sommer og vinter. Kilde: Menon (2018)

	Sommer	Vinter
Kommersielle gjestedøgn	Hotell – ferie/fritid – nordmenn	Hotell – ferie/fritid – nordmenn
	Hotell – ferie/fritid – utlendinger	Hotell – ferie/fritid – utlendinger
	Hotell – yrke – nordmenn	Hotell – yrke – nordmenn
	Hotell – yrke – utlendinger	Hotell – yrke – utlendinger
	Camping/ hyttegrend - nordmenn	Camping/ hyttegrend – nordmenn
	Camping/ hyttegrend – utlendinger	Camping/ hyttegrend – utlendinger
Andre kommersielle gjestedøgn	Airbnb nordmenn	Airbnb nordmenn
	Airbnb utlendinger	Airbnb utlendinger
Private gjestedøgn	Besøkende til private hytter	Besøkende til private hytter
Dagsbesøkende	Cruise	Cruise
	Hurtigruten	Hurtigruten

Når vi legger sammen alle de ulike gjestedøgntallene anslår vi rundt 1,2 millioner gjestedøgn i 2017, som fordeler seg slik vi ser i Figur 3-2. Vi betegner som nevnt cruise- og Hurtigruten-gjester som 1 gjestedøgn, selv om de nødvendigvis ikke tilbringer natten i Tromsø.

Figur 3-2 Totalt antall gjestedøgn i 2017, etter segment og sesong. Kilde: Statistikknett, SSB, Cruise Norway, TØI og Menon (2018)

Tromsø er både en sommer- og vinterdestinasjon. 44 prosent av gjestedøgnene er i sommermånedene og 56 prosent på vinterhalvåret. Cruise er det eneste besøkssegmentet som i all hovedsak besøker Tromsø på

sommeren, der hele 87 prosent av passasjerene er der i sommerhalvåret. Airbnb opplever størst besøksandel på vinteren, tilsvarende 67 prosent.

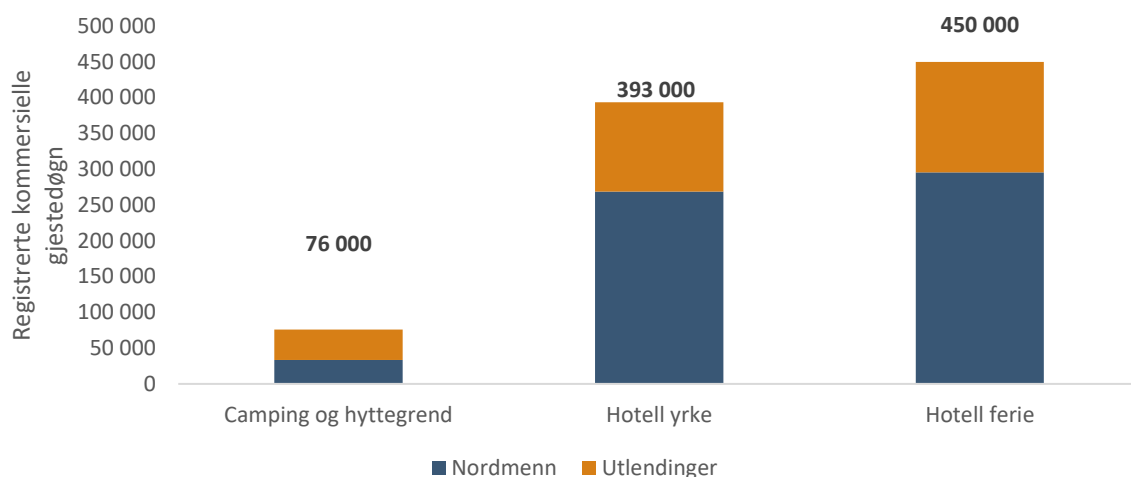
Tromsø er en stor kommersiell destinasjon som hovedstad i landsdelen og innfallsport for både næringsliv (yrkesreisende) og turisme. Motsatt vil mange av kommunene rundt være dominert av hytteturisme. Kommerielle gjester legger som regel igjen mer penger enn besøkende ved private hytter. Vi redegjør nedenfor nærmere for hvert gjestedøgnsegment.

3.1.1. Kommerielle gjestedøgn

Personer som overnatter ved hoteller og campingplasser i Norge blir registrert i SSBs gjestedøgnstatistikk. I følge denne statistikken var det rundt 919 000 gjestedøgn tilbrakt ved kommerielle overnattingssteder i Tromsø i 2017. Av disse var 843 000 ved hoteller og 76 000 på campingplasser og i hyttegrender, se Figur 3-3.

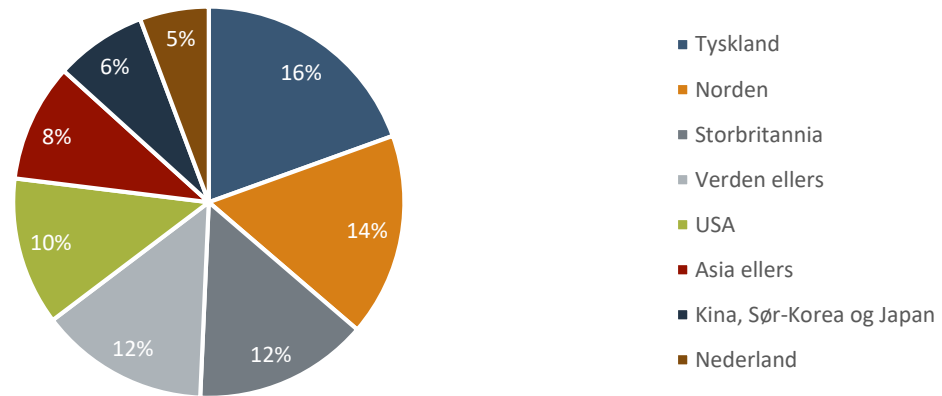
Av gjestene ved de ulike hotellene i regionen, var 33 prosent utenlandske. På camping og i hyttegrend sto utenlandske gjester for 56 prosent av gjestedøgnene. Totalt utgjorde nordmenn 65 prosent av antall kommerielle gjesteovernattinger i Tromsøregionen i 2017, mens de resterende 35 prosentene var utenlandske besøkende. Dette tilsvarer 597 300 nordmenn og 321 800 utlendinger.

Figur 3-3 Kommerielle gjestedøgn i 2017, etter segment og nasjonalitet. Kilde: SSB statistikknett (2017)

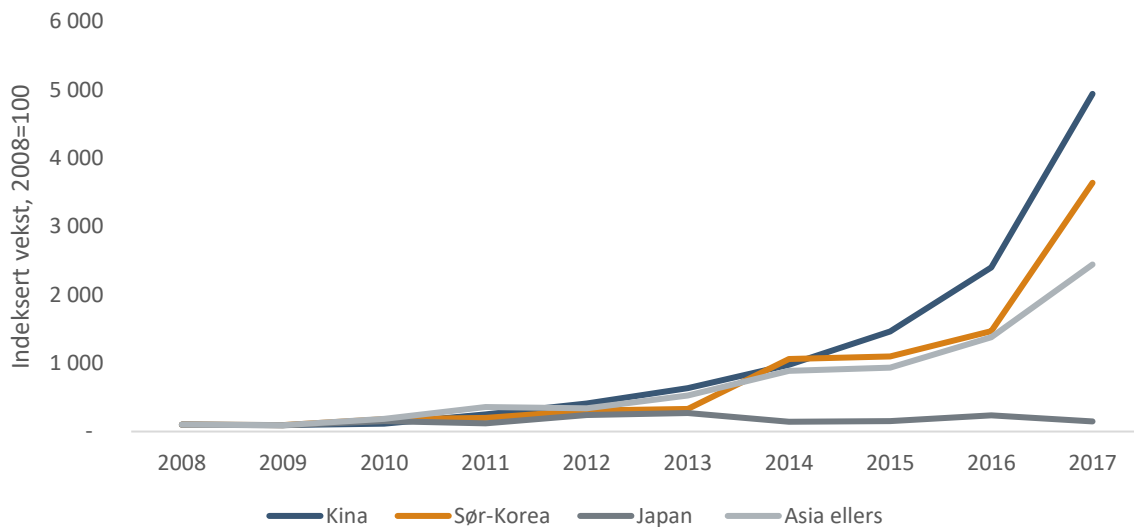
Blant de rundt 321 800 utenlandske gjestedøgnene er i overkant av 40 prosent fra Tyskland, Norden Storbritannia, se Figur 3-4. Fra 2008 til 2017, har utenlandske gjestedøgn nesten blitt doblet.

Figur 3-4 Kommersielle overnattinger etter nasjonalitet i 2017, kun utenlandske turister. Kilde: Statistikknett (2018)

Figur 3-5 under viser veksten i antall gjestedøgn for besøkende fra Kina, Sør-Korea, Japan og de øvrige landene i Asia.

Figur 3-5 Utvikling i antall gjestedøgn i Tromsø av besøkende fra de asiatiske markedene

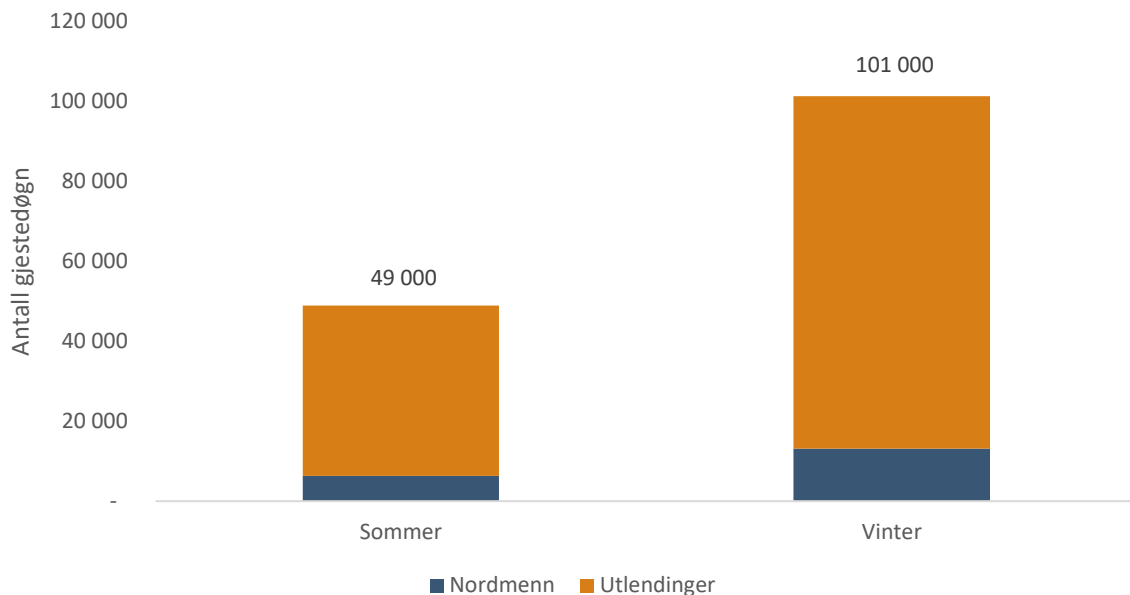

Totalt har besøkstall fra de asiatiske landene steget fra rundt 4000 i 2008 til 43 000 i 2017. Fra figuren kan vi se at det er spesielt besøkende fra Kina som har bidratt til denne veksten, tilsvarende en vekst på omtrent 4800 prosent i perioden. I 2008 sto kinesere for rundt 270 gjestedøgn, mens i 2017 var det omkring 13 000 besøkende fra Kina. Antall besøkende fra Sør-Korea har også hatt en kraftig økning de siste årene, med en vekst på rundt 3500 prosent, fra rundt 40 i 2008 til 1300 i 2017. Besøkende fra Kina og Sør-Korea har økt mest i prosent, men i volum er det USA, Tyskland, Asia ellers og Storbritannia som har økt mest.

3.1.2. Andre kommersielle gjestedøgn – Airbnb

I 2017 var antall gjestedøgn gjennom Airbnb omkring 150 000, som vist i Figur 3-6 (AirDNA). 67 prosent av gjestedøgnene var om vinteren. Utlendinger sto for den største andelen gjesteovernattinger gjennom Airbnb, tilsvarende rundt 87 prosent.⁴

Figur 3-6 Antall gjestedøgn i Airbnb-enheter 2017. Kilde: AirDNA

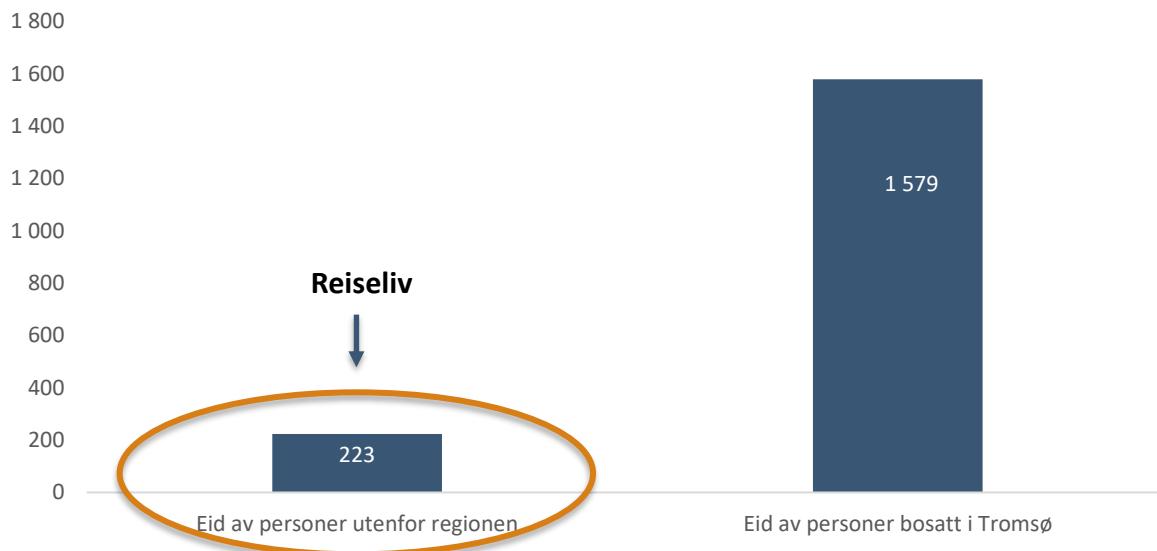
3.1.3. Private gjestedøgn i egne fritidsboliger

I 2017 var det totalt 1802 registrerte fritidsboliger i Tromsø. Dette er et stort antall, men flertallet er rorbuer og hytter eid av lokalbefolkningen, som vi ikke betegner som reiseliv. Dette fordi de personene som bor i regionen ikke tilfører noe ekstra reiselivsforbruk når de er på hytta, da de også har sitt forbruk her til vanlig. Dette er likevel en streng definisjon, da alternativet kan være at de fastboende har hytte utenfor regionen, og at de da legger igjen penger der i stedet.

Ved hjelp av hytteeierstatistikk fra SSB (2014) finner vi at omtrent 12 prosent av fritidsboligene er eid av personer bosatt utenfor Tromsø. Det tilsvarer 223 fritidsboliger, som vi tar med i beregningen av reiselivsaktivitet.

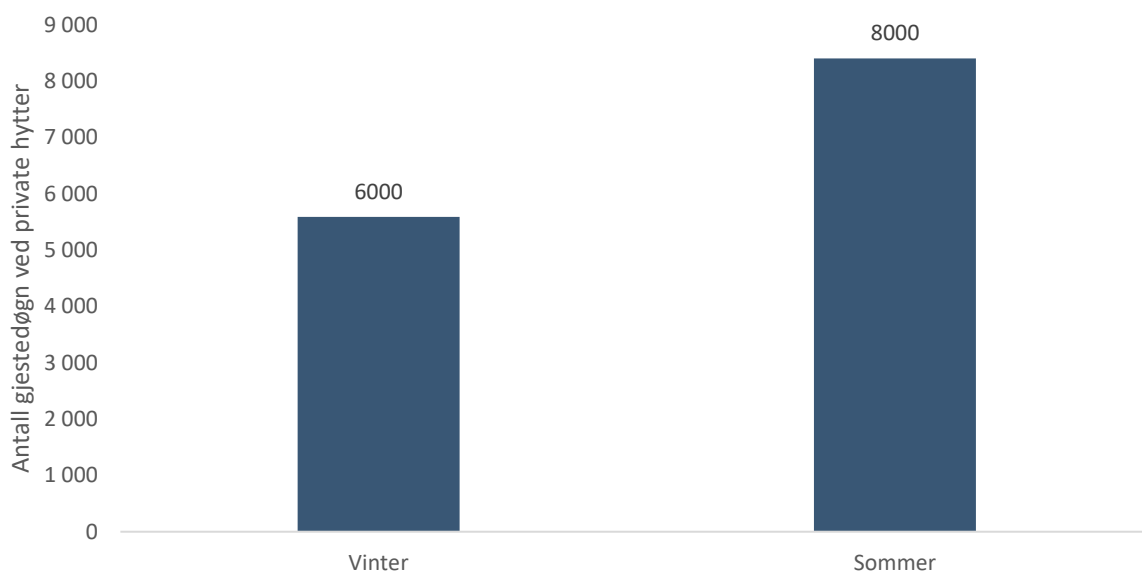
⁴ Dette er et nasjonalt gjennomsnitt fra 2015. (Airbnb, 2016).

Figur 3-7 Antall registrerte fritidsboliger⁵ i Tromsø. Kilde: SSBs eierskapsstatistikk 2014

Ved de 223 hyttene beregner vi rundt 14 000 gjestedøgn årlig, hvorav 8000 om sommeren og 6000 om vinteren, som vist i Figur 3-8 under. Vi har beregnet gjestedøgn ved å multiplisere antall hytter med eiere utenfor Tromsø (223) med 62,7 gjestedøgn årlig. Dette tallet er hentet fra en nasjonal fritidsboligundersøkelse fra Transportøkonomisk institutt, som viste at fritidsboligeiere i Troms i snitt bruker fritidsboligene 62,7 gjestedøgn i løpet av et år (Farstad & Dybedal, 2011).

Figur 3-8 Estimert antall gjestedøgn ved private hytter i Tromsø i 2017. Kilde: TØI, Menon (2018)

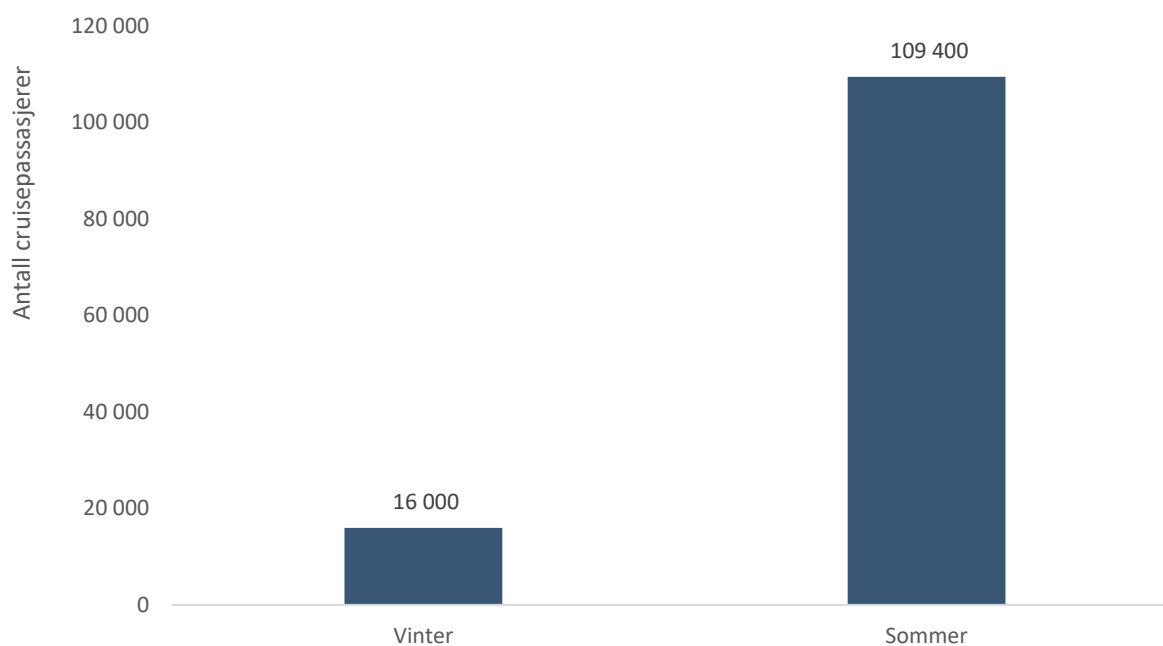

⁵ Et viktig moment er at SSBs statistikk viser antall fritidsbygninger og ikke antall boenheter. Fritidsbygninger som er delt eller leilighetsbygg vil kun telles som én hytte. Dette gjør at vårt estimat på hyttereiselivet er konservativt.

3.1.4. Cruiseturister

Tromsø er blant Nord-Norges største cruisehavner.⁶ I 2017 var det 103 cruiseanløp til Tromsø havn, hvor totalt antall cruisegjester var omkring 125 400, som vist i Figur 3-9. Flesteparten av cruisegjestene var i Tromsø om sommeren, tilsvarende 87 prosent, mens de resterende besøkte Tromsø på vinteren. Gjennomsnittlig antall passasjerer på hvert cruise var rundt 1218.

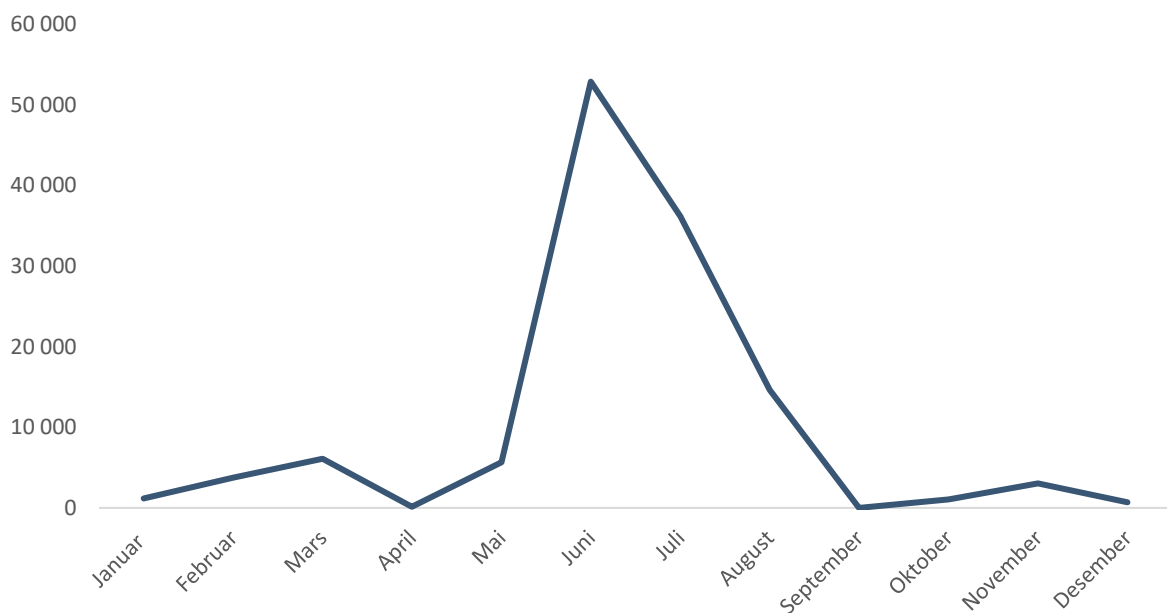
Figur 3-9 Totalt antall cruisepassasjerer i Tromsø i 2017. Kilde: Tromsø Havn (2018)

Det er sommermånedene i Tromsø som dominerer cruisetrafikken, som vist i Figur 3-10 nedenfor. I juni ankom 52 899 cruisegjester Tromsø, fordelt på 41 cruiseskip, og i juli mottok Tromsø 36 194 cruisegjester, fordelt på 29 cruiseskip.

⁶ For mer detaljert analyse av cruiseturismen i Tromsø, se kapittel 4.

Figur 3-10 Antall cruisepassasjerer i Tromsø 2017, fordelt på måned. Kilde: Tromsø Havn

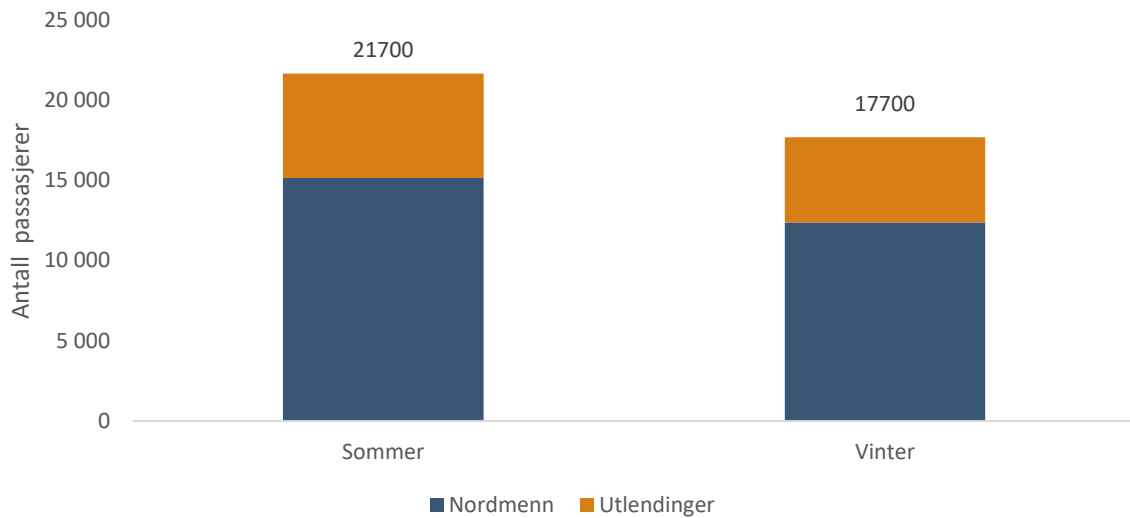
3.1.5. Hurtigruten

Hurtigruten har to daglige anløp til Tromsø, hvor flere passasjerer går i land for å delta på organiserte aktiviteter eller oppleve byen på egenhånd. Vi beregner at totalt i 2017 ankom det nærmere 40 000 passasjerer med Hurtigruten til Tromsø, som gikk i land og brukte penger på aktiviteter.⁷

Som Figur 3-11 viser, ankom rundt 21 700 om sommeren og 17 700 om vinteren. Tallene er basert på nasjonale tall fra SSB, samt at vi har brukt antall solgte aktiviteter i 2015 som anslag på totalt antall turister fra Hurtigruten (ekskludert lokaltrafikk og passasjerer som antas å komme til Tromsø for å overnatte). Vi beregner at 70 prosent er utlendinger, mens de resterende 30 prosent er nordmenn, basert på nasjonalitetsstatistikk fra Hurtigruten fra 2015.

⁷ Basert på tall mottatt fra Hurtigruten i et tidligere prosjekt, med oversikt over antall solgte aktiviteter i 2015, på 39 400. Hurtigruten har også en viktig funksjon som lokaltransport, men i ringvirkingsanalysen av turisme regner vi kun inn forbruk fra de av passasjerene som kjøper aktiviteter gjennom Hurtigruten i Tromsø.

Figur 3-11 Anslag på antall Hurtigruten-passasjerer i 2017, fordelt på nasjonalitet og sesong. Kilde: SSB/Menon (2018) og Hurtigruten (2016)

3.2. Tilreisende sitt forbruk

Hvor mye tilreisende bruker på varer og tjenester i en region er avhengig av en rekke forhold, som formål for reisen (yrke/fritid), nasjonalitet (nordmenn/utlendinger) eller overnattingstype (hytte/hotell). Hva slags type tilreisende som kommer har altså implikasjoner for hvor mye etterspørsel som genereres i det lokale næringslivet, idet ulike grupper kan ha svært forskjellig nivå på forbruk og forbruksmønster.⁸

3.2.1. Forbruk fordelt på gjestedøgnsegment

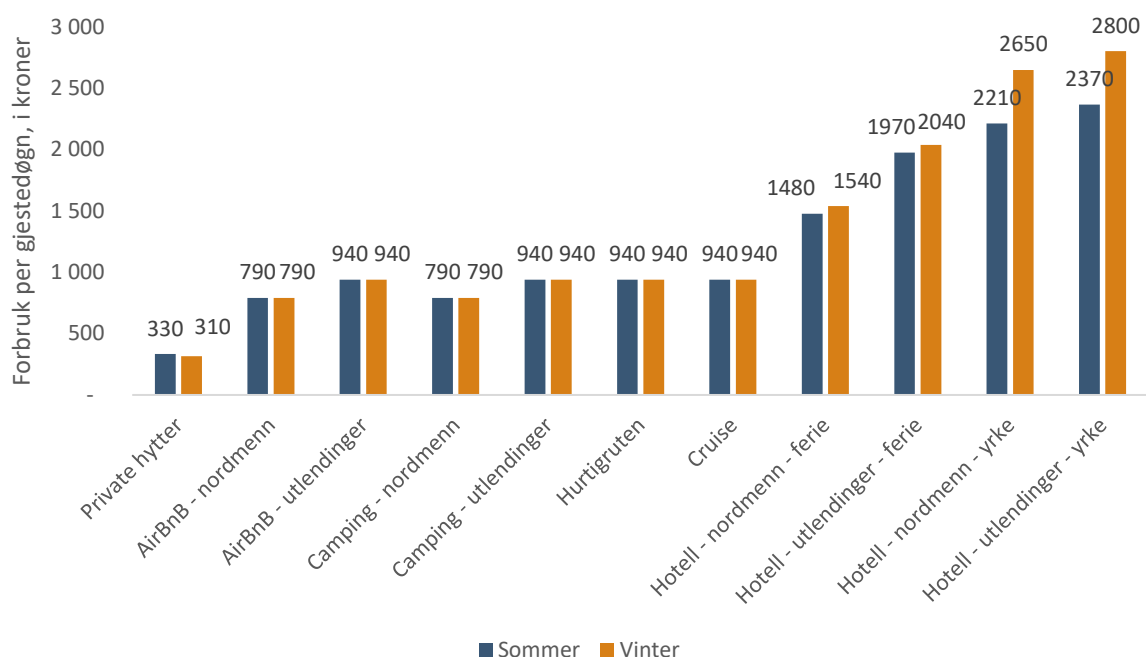
Personer på ferie/fritidsreise og yrkesreisende bruker penger på ulike varer og tjenester ved destinasjonene de besøker. Dette tilfører etterspørsel i det lokale næringslivet. Tilreisende kjøper tjenester fra de tradisjonelle reiselivsbransjene som overnatting, servering, lokaltransport og opplevelser. I tillegg kjøper de også fra andre næringer som varehandel og ulike lokale tjenester. Størrelsen på tilreisende sitt forbruk ved en destinasjon og hva slags varer og tjenester de bruker mest penger på avhenger av en rekke faktorer, som type destinasjon, sesong, overnattingstype og nasjonalitet.

Figur 3-12 viser gjennomsnittlig døgnforbruk per overnattingstype og nasjonalitet i snitt for sommer- og vintersesongen⁹ for de ulike gjestedøgnsegmentene i Tromsø, som inngår i denne analysen.

⁸ Det at det i tillegg hefter stor usikkerhet ved registrering av gjestenes formål med reisen – om de er på ferie, jobbreise eller på kurs/konferanse) bidrar til at det hefter en usikkerhet med benyttet metode. Det er imidlertid vanskelig å få fram mer presise anslag uten å gjennomføre en omfattende lokal forbruksundersøkelse.

⁹ Hotell er slått sammen slik at det inkluderer både nordmenn og utlendinger i begge kategoriene.

Figur 3-12 Beregnet forbruk per gjestedøgn i 2017, fordelt på ulike turistsegmenter om sommeren og vinteren. Kilde: Innovasjon Norge/TØI/Menon (2018)

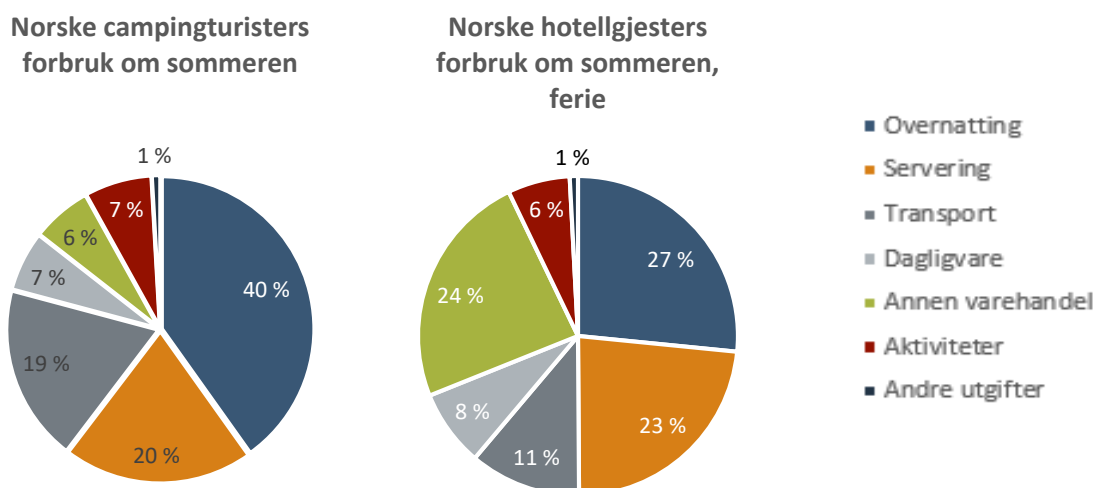

For hotellgjester og hytteturister har forbruksundersøkelser vist høyere forbruk vinter enn sommer, sannsynligvis relatert til høyere forbruk knyttet til aktiviteter om vinteren. For de øvrige gjestedøgnsegmentene er det noenlunde likt forbruk sommer og vinter. For Airbnb-gjester antar vi samme forbruk som campingturister. Som det fremkommer er forbruket blant yrkesreisende betydelig høyere enn blant annet campingturister og hytteeiere. Både forbruket fra turister på Hurtigruten og cruiseturister på andre skip er estimert på bakgrunn av Innovasjon Norges cruiseundersøkelse fra 2014, hvor forbruket er justert til 2018-kroner.¹⁰ Faste kostnader knyttet til å eie en fritidsbolig, samt faste kostnader knyttet til anløp fra cruise og Hurtigruten blir vist i de neste delkapitlene.

Hvordan forbruket fordeler seg på ulike forbrukskategorier varierer for de ulike segmentene, og dette tar vi hensyn til i analysen. Figur 3-13 viser eksempelvis hvordan norske campingturister og norske feriereisende ved hotell i snitt fordeler forbruket sitt. Vi ser at hotellgjester typisk bruker en større andel av budsjettet sitt på varehandel og på restaurant enn campinggjestene.

¹⁰ Respondentene fra Innovasjon Norges cruiseundersøkelse er stort sett gjester fra tradisjonelle oversjøiske cruise sommeren 2014. Forbruket fra Hurtigrutens gjester kan være annerledes da det er et annet type produkt som har tilbud hele året. Det er også et eksklusivt produkt, som kan tenkes å ha spesielt betalingsvillige gjester. Vi bruker likevel estimatet fra cruiseundersøkelsen fordi dette eksplisitt gjengir «øvrig forbruk i land utenom forhåndsbestilte aktiviteter via cruiset», for å unngå dobbelttelling fra alt Hurtigruten kjøper på vegne av sine gjester. Estimater på passasjerenes forbruk kan likevel trolig betraktes som konservativt.

Figur 3-13 Eksempler på fordeling av forbruk. Kilde: Basert på undersøkelser fra SSB og TØI

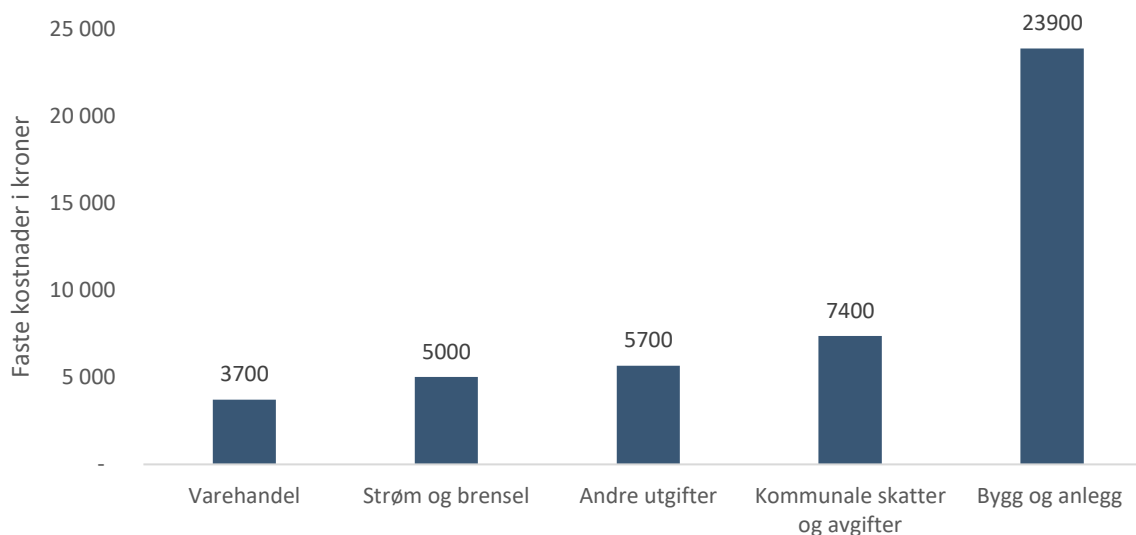

3.2.2. Hytteforbruk (utenom gjestedøgnene)

Faste årlige kostnader ved eierskap/hold av hytter

I tillegg til forbruk forbundet med besøk til egen fritidsbolig har eiere faste årlige kostnader i forbindelse med eierskap og hold av boligen, som påløper mer eller mindre uavhengig av bruk. Det dreier seg typisk om utgifter til elektrisitet, vann og kommunale avgifter, i tillegg til utgifter til oppussing og vedlikehold. Totale faste kostnader knyttet til å eie en fritidsbolig er på rundt 45 600 kroner årlig. Figur 3-14 viser beregnede faste kostnader til eierskap og hold og oppgradering og oppussing per fritidsbolig i regionen.

Figur 3-14 Beregnede årlige kostnader ved å eie fritidsbolig i 2017, fordelt på forbrukskategori. Kilde: TØI (2011)

Som figuren viser, tilfaller mesteparten av de faste kostnadene bygg- og anleggsnæringen. De 222 fritidsboligene med eiere utenfra Tromsø, genererer samlet 7,1 millioner kroner i omsetning i Tromsø ved utgiftene til eierskap og hold.

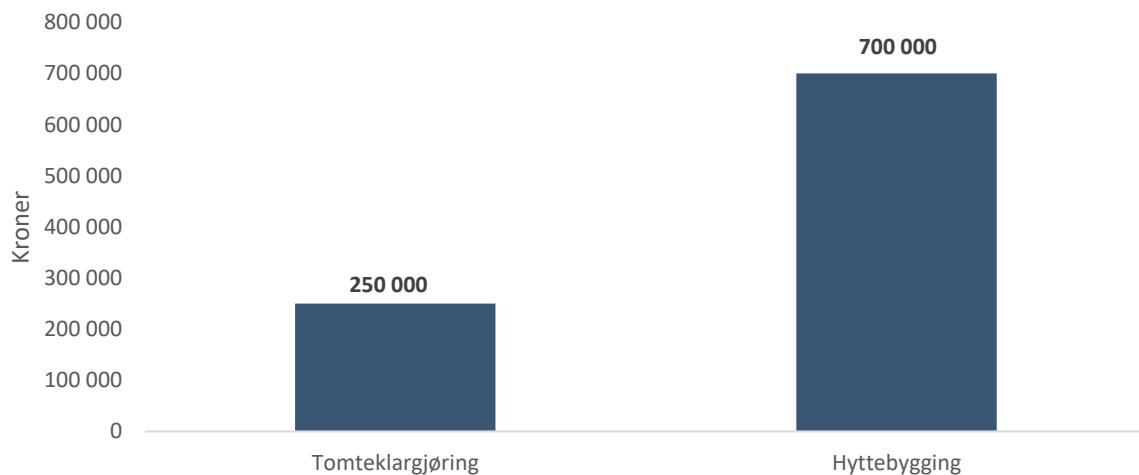
Hyttebygging

Oppføring av nye fritidsboliger gir også inntekter i Tromsø, når lokale entreprenører og håndverkere blir engasjert til å bygge. Basert på statistikk på igangsatte og fullførte fritidsbygninger fra SSB i Tromsø, beregner vi at det ble bygget 22 nye hytter¹¹ i 2017. Her teller vi med alle nye hytter, også de som eies av lokalbefolkningen. Hyttene som bygges er ifølge SSB rundt 62 m² store i gjennomsnitt.

Basert på prisene fra leverandørene Solhytten, Drammens Hus og Hytter og Eikås hytter og hus på hytter rundt 60m², beregner vi at hver hytte i snitt koster 700 000 kroner å oppføre. I tillegg kommer kostnader til tomteklargjøring, som vi antar er rundt halvparten av tomtepris. I analysen antar vi en tomtepris på 500 000 kroner (et søk på Finn.no viser at fritidstomter i Tromsø koster mellom 400 000 kroner og 650 000 kroner). Av de 500 000 kronene går dermed 250 000 kroner til tomteklargjøring. De resterende 250 000 kronene er en ren overføring av penger mellom to aktører.

Figur 3-15 viser gjennomsnittlig inntekt per hytte, hvor vi regner med at alle inntekter tilfaller aktører i Tromsø. Samlet beregner vi at hver nye hytte genererer 950 000 kroner i omsetning i Tromsø. 22 nye hytter genererer dermed samlet 20,9 millioner kroner for kommunen i 2017.¹²

Figur 3-15 Gjennomsnittsinntekter per nybygget fritidsbolig i Tromsø i 2017. Kilde: Hytteleverandører, TØI (2011), SSB og Menon (2018)

3.2.3. Cruisereferienes faste kostnader

Cruisereferiene har en del faste kostnader knyttet til hvert anløp, som havneavgift og kjøp av diverse varer og tjenester i havnene de er innom. Tromsø havn formidler det meste av tjenestene, mens ulike cruiseagenter typisk formidler innkjøp av mat, drivstoff og aktiviteter på vegne av gjestene.

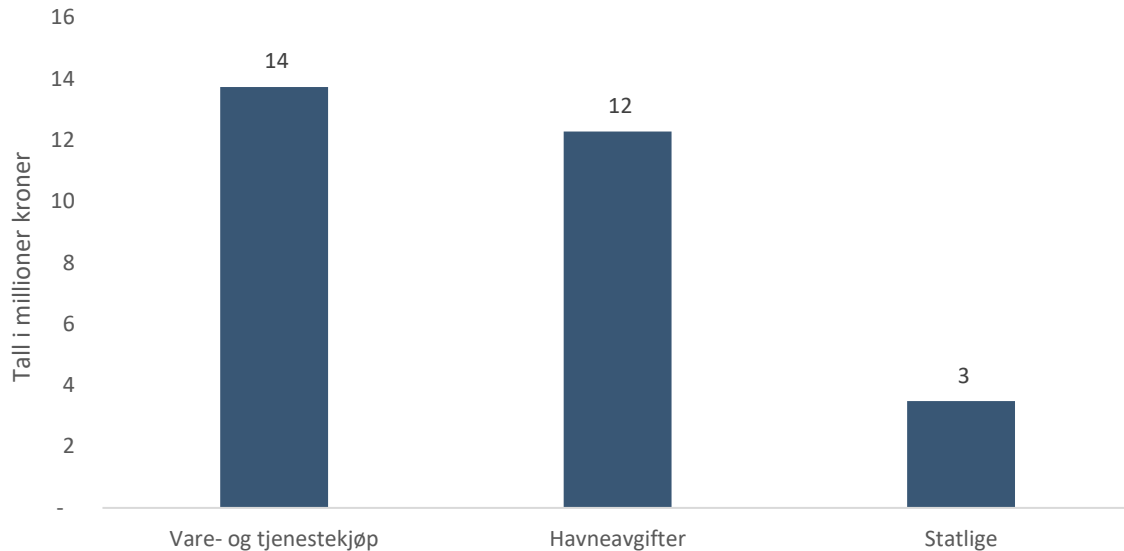
For å estimere cruisereferienes forbruk i Tromsø havn har Menon hentet inn tall fra Tromsø havn, cruiseagenter, Kystverket og NOx-fondet. Vi har beregnet hvor mye cruiseskipene legger igjen i form av havneavgifter, statlige

¹¹ Dette er et snitt over de siste fem årene, da tallet svinger fra år til år, og det er noe tilfeldig hvilket år hyttene blir ferdigstilt.

¹² Det kan være at en andel av omsetningen ved hyttebygging tilfaller aktører utenfor Tromsø. Vi har derimot ikke oversikt over hvor mye.

avgifter og vare- og tjenestekjøp.¹³ Totalt for sesongen 2017 estimerer vi at disse kostnadene lå på i overkant av 29 millioner kroner, som vist i Figur 3-16 under.

Figur 3-16 Cruisereferienes totale faste kostnader i 2017. Kilde: Tromsø Havn, havneagenter, Kystverket og NOx-fondet

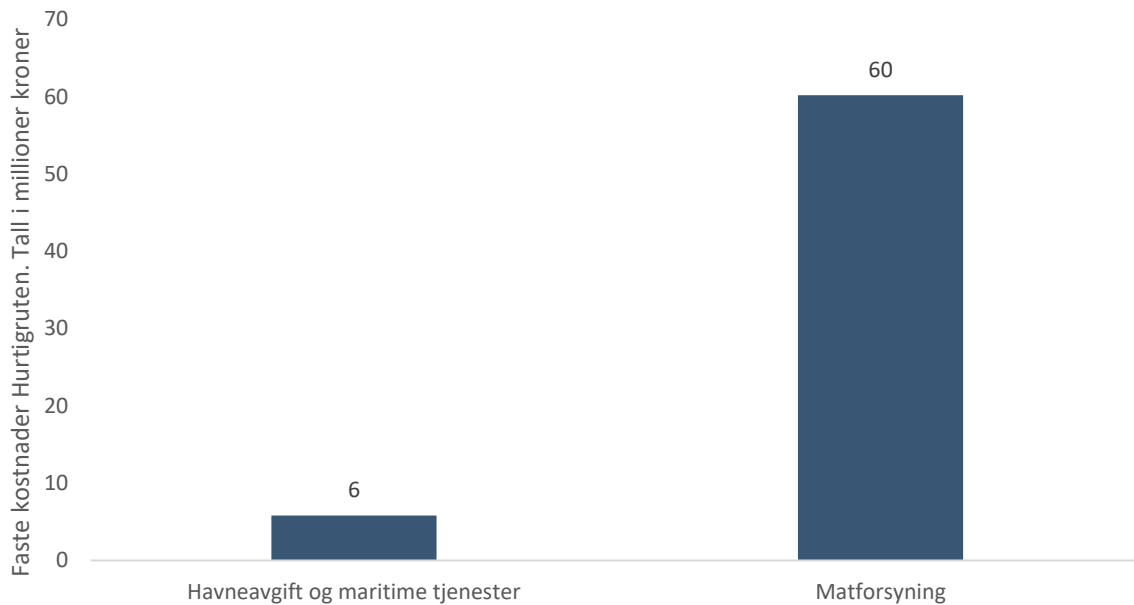
Som vi ser er det vare- og tjenestekjøp som utgjør den største kostnaden for cruiseskipene, etterfulgt av havneavgifter og deretter statlige utgifter som losavgift og NOx-avgift.

3.2.4. Hurtigrutens faste kostnader

Hurtigruten har, som cruisereferiene, faste kostnader forbundet med hvert anløp, som utgifter til havneavgift og andre maritime tjenester, samt kjøp av proviant og drivstoff til seilasen. I Tromsø har vi sett på Hurtigrutens samlede utgifter i Tromsø forbundet med de to daglige anløpene, tilsvarende rundt 66 millioner kroner. Som vist i Figur 3-17 under, fordeler de seg på havnekostnader og mat og drikke. Hurtigruten kjøper relativt store mengder matforsyning i Tromsø, som trolig har sammenheng med at de har hovedkontor her og har gode avtaler med lokale leverandører.

¹³ Cruisereferienes kjøp av aktiviteter på vegne av gjestene tar vi ikke med her, da dette er tatt med i cruisegjestenes forbruk på land.

Figur 3-17 Hurtigrutens totale faste kostnader i Tromsø i 2017. Kilde: Basert på regnskap fra Hurtigruten (2015)

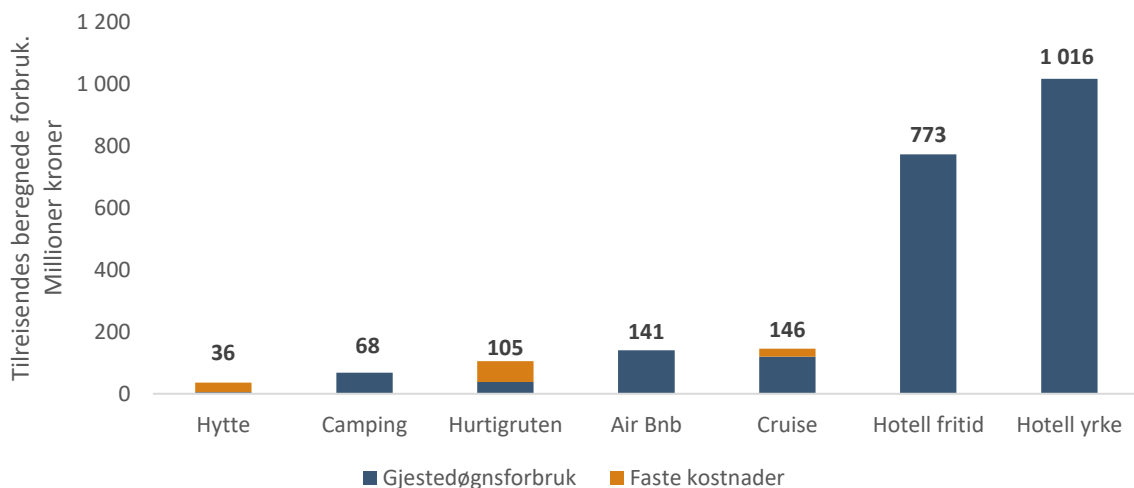

3.2.5. Tilreisende sitt samlede forbruk

Ved å multiplisere antall gjestedøgn fra de ulike segmentene med forbruk per gjestedøgn, får vi et estimat på de tilreisende sitt totale forbruk i Tromsø. Dette tilsvarer om lag 2,1 milliarder kroner i forbruk Tromsø. Når vi legger til forbruk tilknyttet hytteeierskap og hyttebygging, samt de faste kostnadene som Hurtigruten og cruiseselskaper har på anløp i Tromsø, får vi et samlet forbruk fra de tilreisende på i overkant av 2,3 milliarder kroner i 2017.

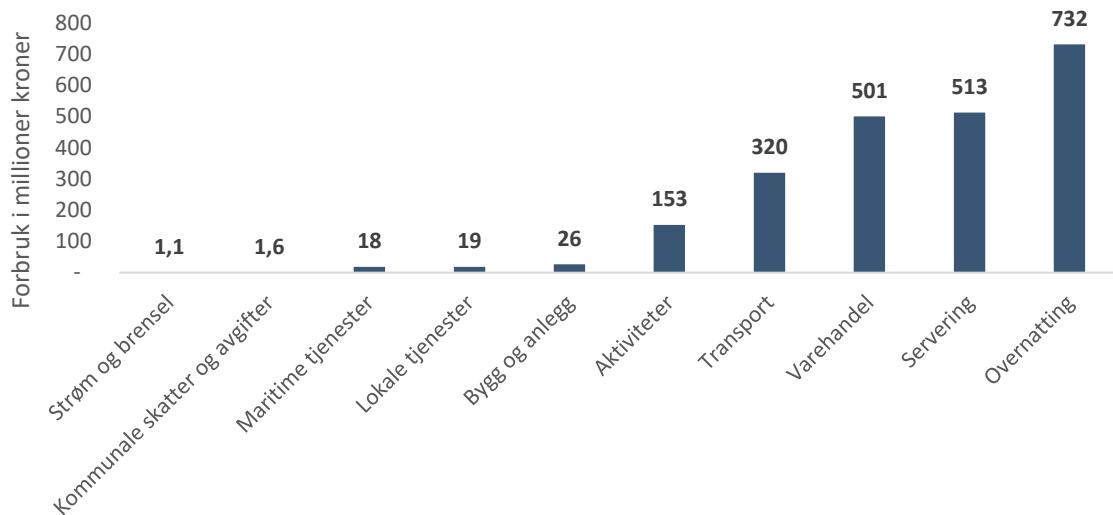
Figur 3-18 viser forbruket fordelt på de ulike reislivssegmentene. I figuren viser vi også hytter, cruise og Hurtigruten sin andel som er faste kostnader. De faste kostnadene er utgifter som hytteeiere har ved eierskap og hold av hytten, som mer eller mindre påløper uavhengig av hvor mye hytten brukes, i tillegg til kostnader forbundet med Hurtigruten og cruiseskipenes anløp til Tromsø havn.

Figur 3-18 Tilreisende sitt beregnede forbruk fordelt på segment som forbruker i 2017. Kilde: Menon (2018)

De 2,3 milliardene tilfaller direkte som omsetning i bedriftene der de tilreisende handler, derfor omtaler vi det videre som reiselivsrelatert omsetning. Omsetningen fordeler seg på ulike reiselivsbransjer og andre næringer som vist i Figur 3-19 under.

Figur 3-19 Beregnet reiselivsrelatert forbruk (også kalt omsetning) fordelt på næring i 2017. Kilde: Menon (2018)

Ettersom Tromsø i stor grad er en kommersiell destinasjon og ikke en hyttedestinasjon, er det overnattingsbedrifter som får størst omsetning samlet. Varehandel, servering og aktiviteter får omsetning både fra hyttefolk og tilreisende ved hoteller, campingplasser og cruise.

3.3. Økonomiske effekter og betydning for lokalt næringsliv

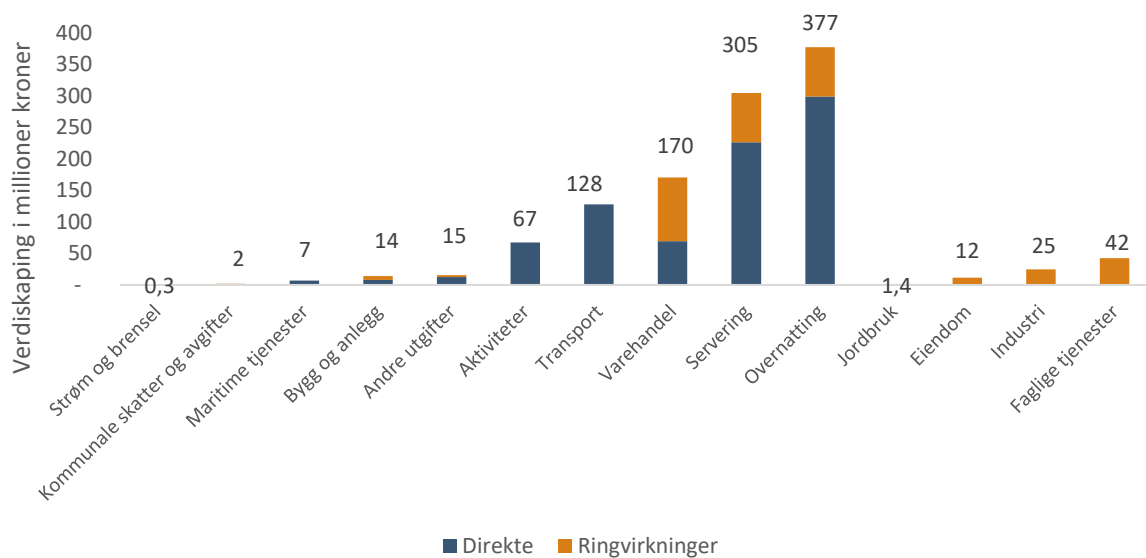
3.3.1. Verdiskaping

For å si noe om betydningen av en økonomisk aktivitet er vi som regel mest opptatt av den delen av omsetningen som bidrar til lokal verdiskaping, i tillegg til arbeidsplasser. Verdiskaping defineres som driftsresultat og lønn til ansatte, det vil se det som «blir igjen» i bedriften etter vare- og tjenestekjøp.

En del av vare- og tjenestekjøpene til bedriftene som leverer til reiselivet vil gå til underleverandører i regionen, som igjen bidrar til lokal verdiskaping. Eksempelvis vil hotellene ha behov for innkjøp av alt fra matvarer til renhold og regnskapstjenester, og en del av disse innkjøpene vil gjøres lokalt. Vi antar at 50 prosent av innkjøpene fra norske underleverandører gjøres fra aktører i Tromsø.

Figur 3-20 viser direkte verdiskaping og verdiskaping hos underleverandørene (ringvirkninger) i Tromsø, fordelt på næring. De 2,3 milliarder kronene i reiselivsrelatert omsetning bidrar med rundt 1,2 milliarder kroner i lokal verdiskaping i 2017.

Figur 3-20 Beregnet verdiskaping i næringene der tilreisende legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i regionen (oransje del av søylene). Kilde: Menon (2018)

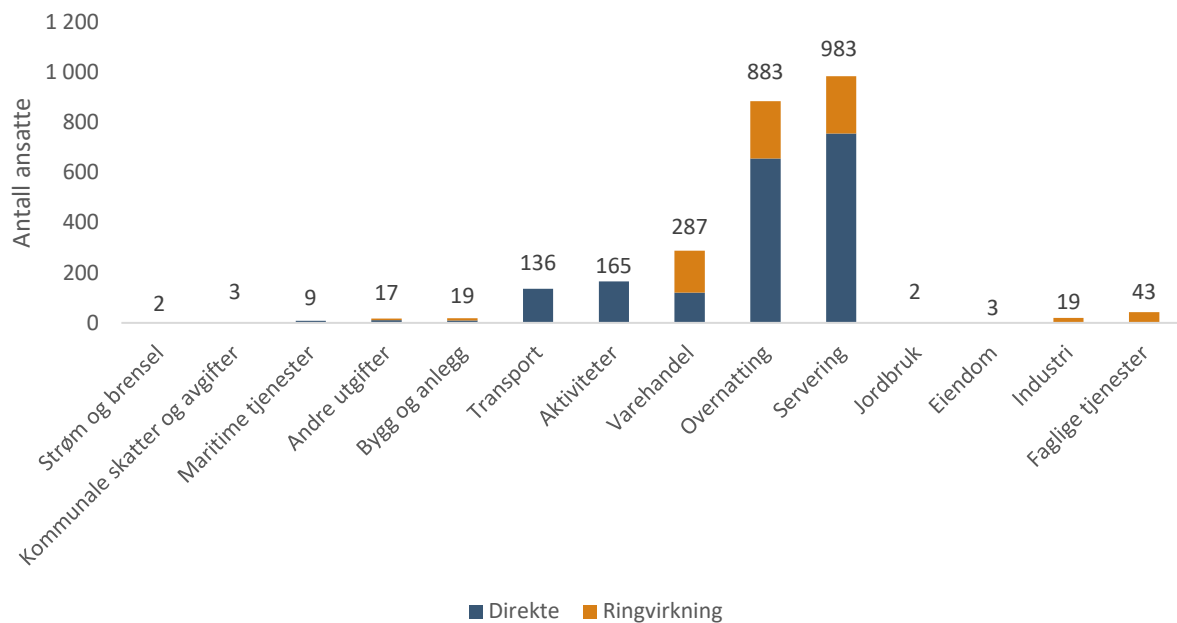
Rundt 820 millioner kroner er verdiskaping i bedriftene der tilreisende legger igjen penger direkte (som hotellene de bor på og restaurantene de spiser ved), mens de resterende 350 millioner kronene i verdiskaping er hos underleverandører i regionen (som lokale regnskapsførere for hotellene eller matgrossister som selger til restauranter).

Innen reiselivsnæringen (altså summen av søylene overnatting, servering, transport og opplevelser) bidrar tilreisende med til sammen rundt 720 millioner kroner i verdiskaping. Vi så innledningsvis at reiselivsnæringen samlet har omtrent 2600 millioner kroner i verdiskaping, noe som innebærer at tilreisende sitt beregnede forbruk i reiselivsbransjene bidrar til rundt 34 prosent av verdiskapingen i reiselivsnæringen. De utgjør dermed en svært viktig kundegruppe for restauranter, opplevelser og kulturtilbud som også lokalbefolkningen fra Tromsø kommune og omegn nyter godt av.

3.3.2. Sysselsetting

For å betjene etterspørselen fra tilreisende behøves det arbeidskraft. Basert på regionale forholdstall mellom omsetning og antall ansatte beregner Menon at reiselivsomsetningen på 2,3 milliarder kroner bidrar til å sysselsette nærmere 2600 personer i regionen. Som vist i Figur 3-21, fordeler de ansatte seg på ulike næringer.

Figur 3-21 Beregnet antall ansatte i næringene der tilreisende legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i Tromsø (oransje del av søylene). Kilde: Menon: 2018

Rundt 1900 arbeidsplasser opprettholdes direkte i bedriftene der tilreisende legger igjen penger (som hotellene de bor på og restaurantene de spiser ved), mens de resterende 700 arbeidsplassene er hos underleverandører i regionen (som lokale regnskapsførere for hotellene eller matgrossister som selger til restauranter).

2600 arbeidsplasser tilsvarer omtrent 10 prosent av alle ansatte i næringslivet i regionen. Ser vi på forbruket innen reiselivsnæringen (summen av søylene Opplevelser, Transport, Overnatting og Servering) ser vi at tilreisende her bidrar til å sysselsette i overkant av 2100 personer. Som vi så innledningsvis har næringen samlet rundt 4300 ansatte, noe som innebærer at tilreisende sitt forbruk bidrar til å sysselsette 50 prosent av de ansatte i reiselivsnæringen.

Reiselivsaktivitetene bidrar dermed til en svært stor andel aktivitet i reiselivsnæringen, spesielt i arbeidsintensive bedrifter som restauranter og opplevelsestilbud, tjenester som også lokalbefolkningen nyter godt av. Reiselivet er dermed avgjørende for at det er et utvalg av slike lokale fornøyelsestjenester, noe som er viktig for levende lokalsamfunn og attraktive bomiljø.

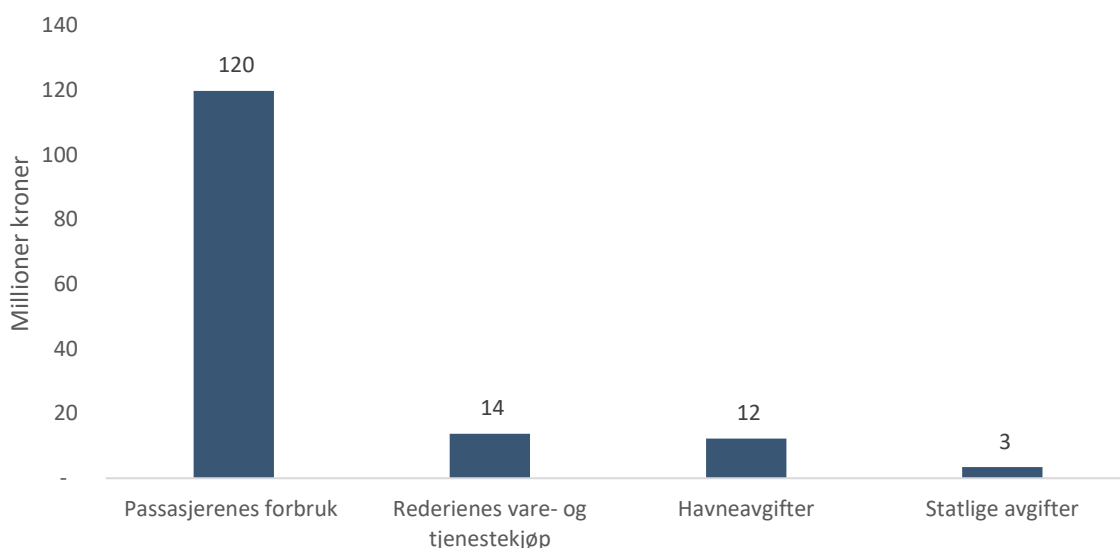
4. Nærmere om cruiseturisme i Tromsø

I dette kapitlet ser vi nærmere på cruiseturismen i Tromsø, hvor vi søker å identifisere det økonomiske bidraget fra cruisegjester og cruiserederiene som kommer til Tromsø i løpet av et år. Vi har beregnet cruisegjestenes sitt forbruk i Tromsø, samt hvor mye cruiserederiene legger igjen i form av havneavgifter, statlige avgifter og vare- og tjenestekjøp. Totalt for sesongen 2017 estimerer vi dette til nærmere 150 millioner kroner.

Tromsø er blant Nord-Norges største cruisehavner. I 2017 var det rundt 125 000 besøkende cruiseturister i Tromsø, fordelt på 103 anløp. Cruiseturistene utgjør om lag 10 prosent av de besøkende til Tromsø i 2017, hvor flere av cruisepassasjerene foretar flere kjøp av organiserte utflukter og aktiviteter når de er i land. For å estimere cruiserederienes utgifter i Tromsø havn har Menon hentet inn tall fra Tromsø havn, cruiseagenter, Kystverket og NOx-fondet. Videre har vi beregnet det økonomiske bidraget fra cruiseturismen i Tromsø i løpet av et år basert på forbrukstallene til cruisegjestene- og rederiene.

Figur 4-1 viser cruisegjestenes beregnede forbruk og cruiserederienes estimerte kostnader i 2017.

Figur 4-1 Cruisegjestenes beregnede forbruk og cruiserederienes estimerte kostnader i 2017. Kilde: Menon (2018), Innovasjon Norge, Tromsø Havn, Havneagenter, NOx-fondet og Kystverket

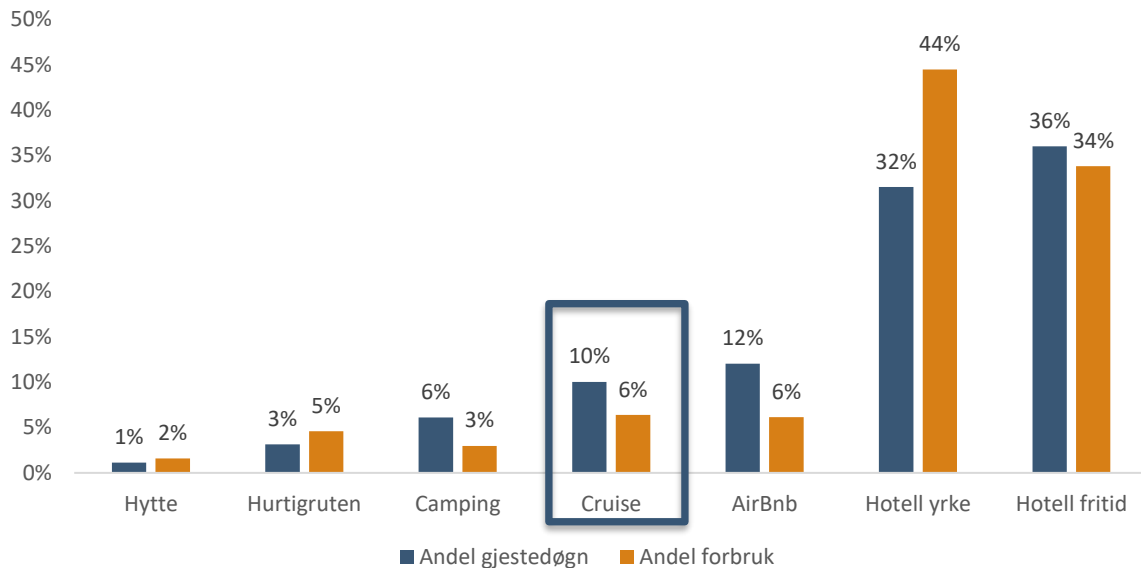
Total cruiserelatert omsetning i 2017 var på nærmere 150 millioner kroner. Fra Figur 4-1 Cruisegjestenes beregnede forbruk og cruiserederienes estimerte kostnader i 2017 ser vi at cruisegjestenes sitt forbruk utgjør den største delen, etterfulgt av rederienes vare- og tjenestekjøp, havneavgifter og statlige avgifter.

4.1. Om cruisetrafikken

Figur 4-2 oppsummerer andel gjestedøgn fra de ulike segmentene, og segmentenes andel av det samlede forbruket. Vi ser at yrkestrafikk og kommersiell overnatting på hotell står for relativt høyt forbruk per besøkende. Yrkesreisende har som regel alltid et høyt forbruk fordi jobben betaler regningen og kompenserer den ansatte med komfort når de først må være borte fra hjemsted. Cruisepassasjerer med Hurtigruten har omtrent samme forbruk som cruisepassasjerer i land. I motsetning til utenlandske cruiserederier har Hurtigruten imidlertid hovedkontor i Tromsø, og benytter seg av flere lokale leverandører til å kjøpe mat og utstyr til seilasene, noe som trekker opp det lokale forbruket per hode. En viktig grunn til at cruiseturister legger igjen mindre per hode

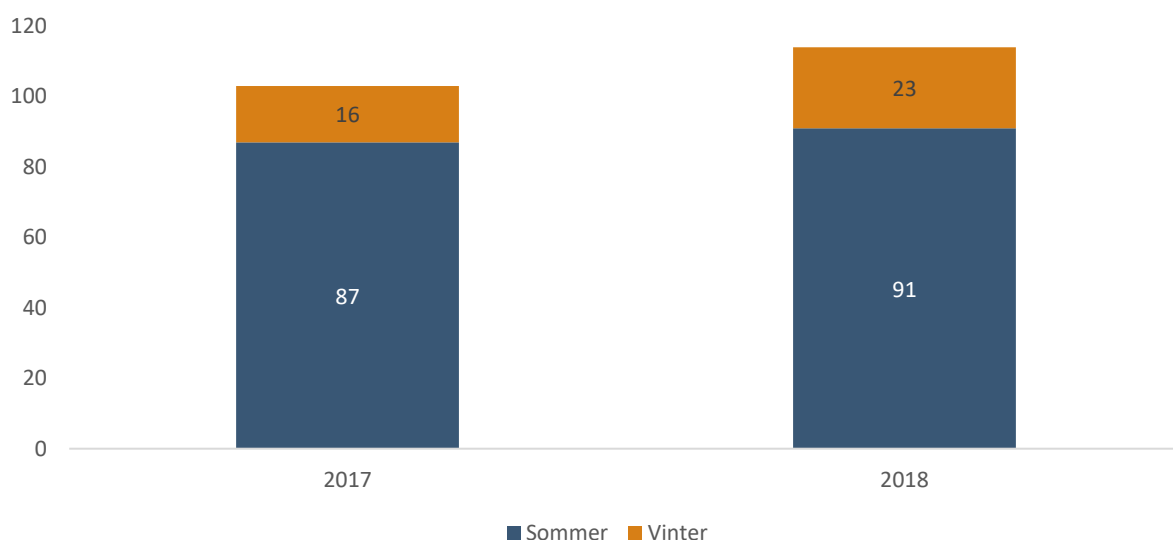
er at de ikke betaler for overnatting, og at de også i mange tilfeller har alle måltid inkludert på cruiset, slik at de heller ikke benytter seg av servering på land.

Figur 4-2 Andel gjestedøgn og andel totalt forbruk fra de ulike segmentene. Kilde: Menon (2018)

I 2017 var det 103 cruiseanløp til Tromsø havn. Basert på Cruise Norway sine prognoser, er det forventet totalt 114 cruiseanløp til Tromsø havn i 2018. De fleste cruiseskipene ankom Tromsø havn i sommermånedene, som vist i Figur 4-3. Mer enn 60 prosent av anløpene, både i 2017 og i 2018, forekom i juni og juli måned.

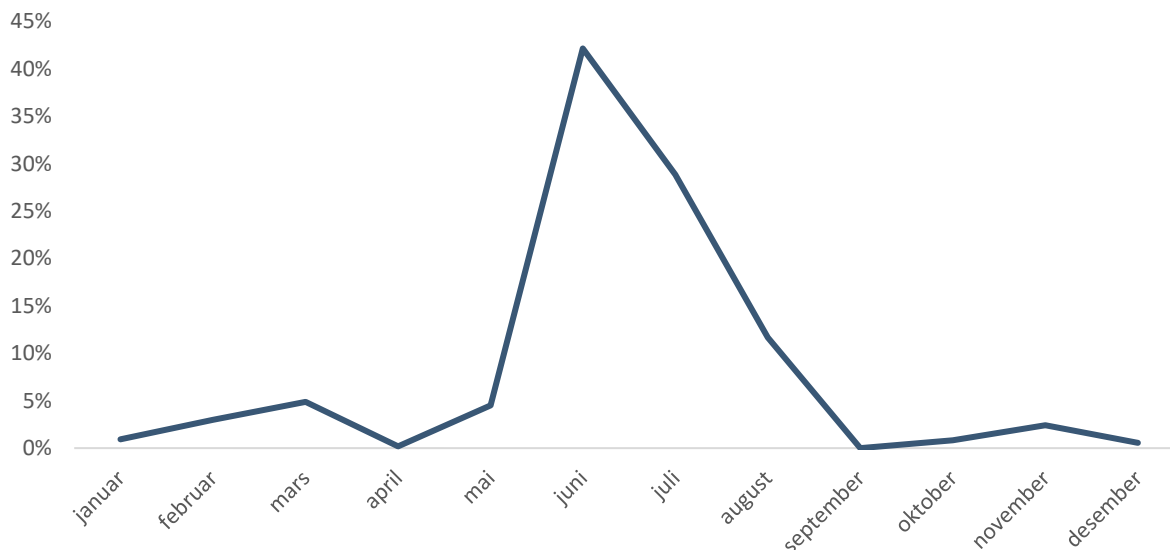
Figur 4-3 Faktiske cruiseanløp i 2017 og forventede cruiseanløp i 2018, fordelt på sesong. Kilde: Tromsø Havn, Cruise Norway

Som tidligere nevnt ankom i overkant av 125 000 cruisegjester Tromsø i 2017. Basert på forventede anløp i 2018 er det estimert at nærmere 140 000 cruisegjester vil besøke Tromsø i løpet av 2018. Det er sommermånedene

som dominerer cruisetrafikken i Tromsø vist i Figur 4-4, hvor det i juni 2017 ankom 52 899 cruisegjester Tromsø, tilsvarende 42 prosent av alle cruisegjestene, fordelt på 41 cruiseskip.

Figur 4-4 Andel cruisepassasjerer fordelt på måned, 2017. Kilde: Tromsø Havn

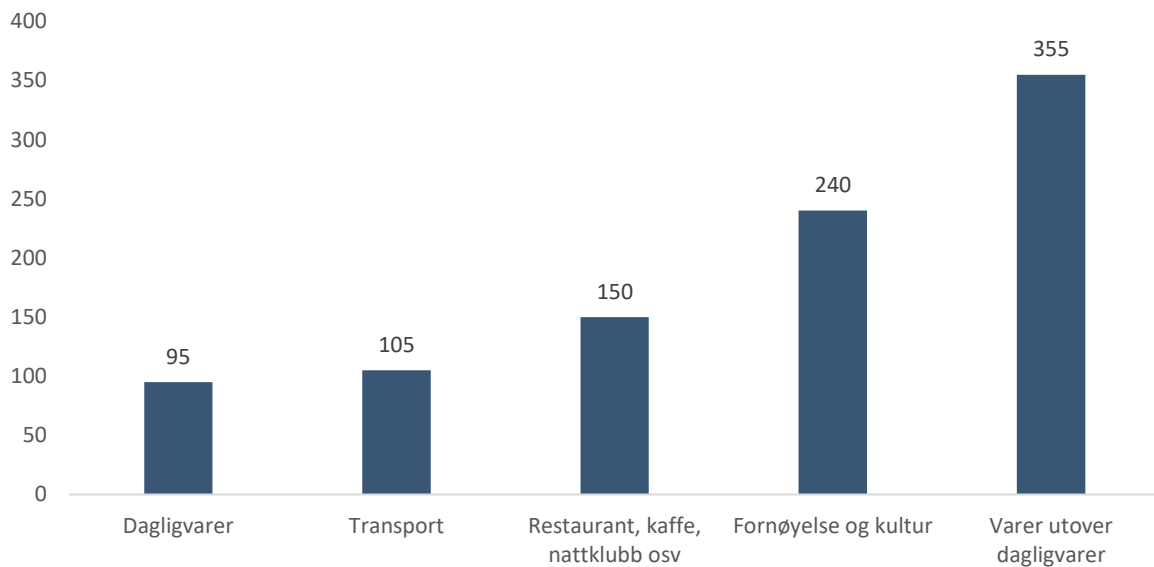
MSC Preziosa var det cruiseskipet med flest cruisepassasjerer, tilsvarende 4138. Lindblad Cruises sitt skip National Geographic Orion var det skipet med færrest passasjerer, tilsvarende 63 personer. MSC Cruises var det rederiet som hadde flest passasjerer på sitt cruiseskip, MSC Preziosa, til Tromsø i 2017. På sine fem anløp til Tromsø hadde de totalt rundt 18 800 passasjerer.

4.2. Cruiseturistenes forbruk

Passasjerenes forbruk fordeler seg på varekjøp, servering, aktiviteter, transport og øvrige tjenester. Flere av cruisepassasjerene foretar flere kjøp av organiserte utflukter og aktiviteter når de er i land. Hvor mye rederiene betaler for aktiviteter på land har vært utfordrende å få tak i. For å estimere forbruk til aktiviteter har vi derfor tatt utgangspunkt i Innovasjon Norges cruiseundersøkelse fra 2014, som viste at cruisegjester i snitt bruker 955 kroner¹⁴ på varer og tjenester totalt i løpet av et besøk på land i Norge, hvor 240 kroner går til kjøp fra aktivitetsleverandører. Dette er et gjennomsnittsforkbruk på aktiviteter per cruisepassasjer i land, der noen kjøper aktivitetene via cruisebåtene og deres agenter, mens andre finner fram til aktivitetene selv og betaler direkte. Figur 4-5 viser kategorisering av cruisepassasjerer sitt forbruk.

¹⁴ 860 2014-kroner per dagsbesøk i land langs norskekysten, og justert til dagens kroneverdier tilsvarer dette om lag 955 kroner. Innovasjon Norge har i sitt forbruksestimat korrigert bort alt forbruk som tilfaller cruiserederiene.

Figur 4-5 Cruise gjestene sitt gjennomsnittlige døgnforbruk i land. Kilde: Innovasjon Norge/Menon (2018)

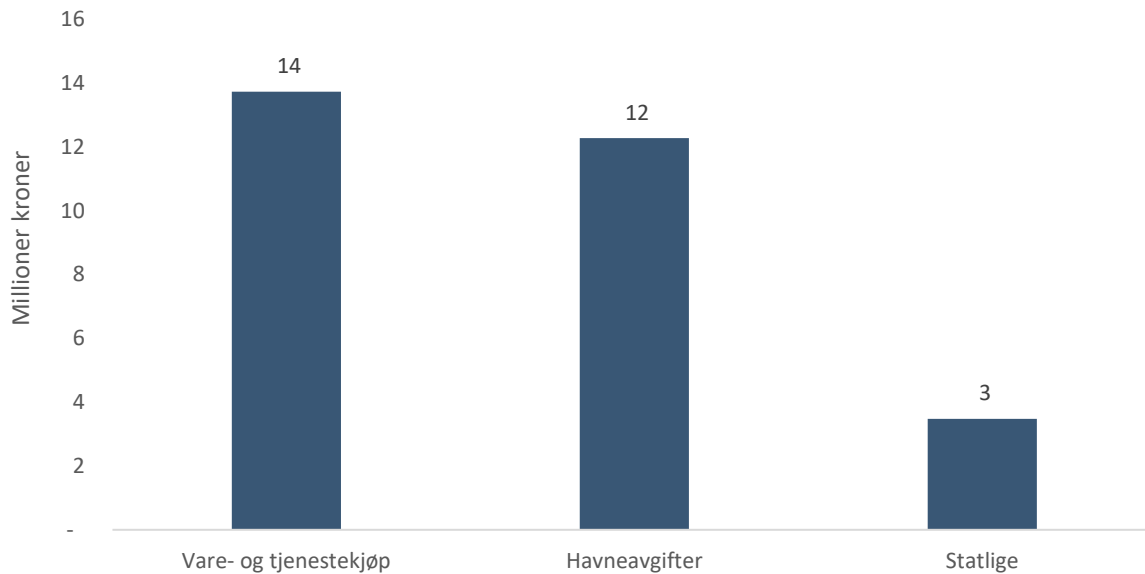
4.3. Rederienes utgifter i Tromsø

For å estimere cruiserederienes utgifter i Tromsø havn har Menon hentet inn tall fra Tromsø havn, cruiseagenter, Kystverket og NOx-fondet. Vi har beregnet hvor mye cruiseskipene legger igjen i form av havneavgifter, statlige avgifter og vare- og tjenestekjøp. Totalt for sesongen 2017 estimerer vi at dette var på nærmere 30 millioner kroner.

Cruiserederiene har en del faste kostnader knyttet til hvert anløp, som utgjør havneavgifter og kjøp av diverse varer og tjenester når de ligger til kai. Tromsø havn formidler det meste av tjenestene, mens ulike cruiseagenter formidler innkjøp av drivstoff, forsyninger, aktiviteter for passasjerene og andre tjenester. Cruiserederiene betaler også avgifter til staten i form av losavgifter og NOx-avgifter. De fleste av cruiseskipene som anløper Tromsø havn er lospliktige, og betaler derfor for losingen inn til Tromsø havn. Alle cruiseskip som slipper ut NOx innenfor Norges territorialgrense skal i tillegg betale for disse utslippene. De aller fleste cruiseskipene er medlem av NOx-fondet, og betaler derfor en avgift til dette fondet.

Vi har estimert at de 103 anløpene til Tromsø havn i 2017 innebar totale kostnader for rederiene på i overkant av 30 millioner kroner, fordelt som vist i Figur 4-6.

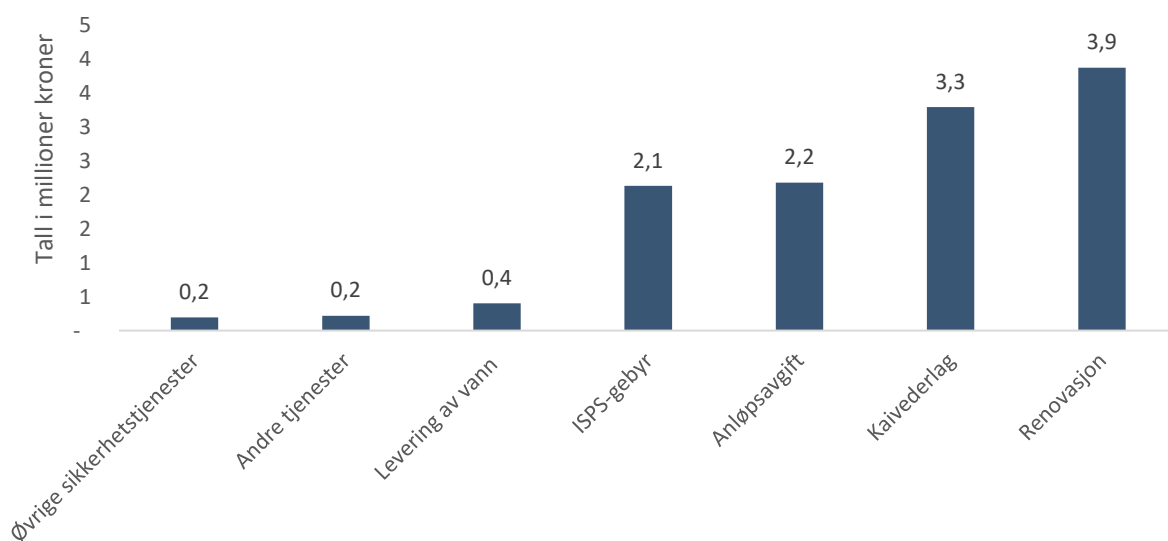
Figur 4-6 Rederienes estimerte forbruk i 2017. Kilde: Tromsø Havn, Kystverket, NOx-fondet, Menon (2018)

4.3.1. Havneavgifter til Tromsø havn

Cruiseskipene som anløper Tromsø betaler ulike typer avgifter og vederlag til Tromsø havn. Basert på de 103 anløpene til Tromsø havn i 2017, innebar dette en estimert inntekt til Tromsø havn på om lag 12,2 millioner kroner. I Tromsø fordeler havneavgiftene betalt av cruiserederiene seg på anløpsavgift, kaivederlag, ISPS-gebyrer, øvrige sikkerhetstjenester, levering av vann, avfall og andre tjenester. Figur 4-7 viser hvordan de totale havneavgiftene for sesongen 2017 fordeler seg på de ulike kategoriene.

Figur 4-7 Totale havneavgifter betalt av cruiserederiene i løpet av sesongen 2017. Kilde: Tromsø havn (2018)

Den største enkeltinntekten fra cruiseselskapene er knyttet til renovasjon. Renovasjon/avfallsgebyr skal dekke kostnader forbundet med mottak og videre håndtering av avfall fra de skip som anløper havna. Gebyr for avfall

skal betales av alle fartøy som anløper offentlig kai, uavhengig om det leveres avfall fra skipet til avfallsordningen. Maks beløp for skip som ikke leverer avfall var i 2018 932 kroner. Cruiseskip betaler for faktisk levert mengde avfall.

Videre utgjør kaivederlag og anløpsavgift en betydelig andel av totale inntekter til Tromsø havn. Både kaivederlag og anløpsavgift beregnes med utgangspunkt i skipets bruttotonnasje (BT). De differensieres utfra forskjellige skipstyper. Anløpsavgiften er ment for å dekke kostnader ved utøvelse av offentlig myndighet og kostnader til å legge til rette for sikkerhet og fremkommelighet i Tromsø kommunes sjøområder. Kaivederlaget er cruiseselskapenes betaling for bruken av offentlige kaier som eies eller forvaltes av Tromsø Havn KF. (Tromsø Havn, 2018). Basert på de de 103 anløpene i 2017 er gjennomsnittlig anløpsavgift og kaivederlag henholdsvis 21 100 kroner og 31 900 kroner per anløp.

ISPS-gebyret utgjør også en stor andel av de totale inntektene, og er estimert til å utgjøre 20 700 kroner i gjennomsnitt per anløp. Passasjerskip betaler ISPS-gebyr per passasjer. I tilfeller der ISPS-gebyret ikke dekker kostnadene for Tromsø havns sikringstiltak, betales ISPS-gebyret som for øvrige ISPS-anløp (30 prosent av kaivederlag pluss faktiske kostnader for vakthold (Tromsø Havn, 2018). Tromsø havn selger også diverse tjenester til cruiseskipene, blant annet levering av ferskvann. Levering av vann beregnes per tonn, og utgjør i gjennomsnitt 3 900 kroner per anløp.

4.3.2. Rederienes kjøp av varer og tjenester

I tillegg til havneavgifter foretar cruiserederiene som anløper Tromsø havn en rekke vare- og tjenestekjøp når de ligger til kai. Dette er typisk innkjøp av proviant, drivstoff, transport av mannskap og passasjerer, hotellopphold, helsetjenester, i tillegg til ulike servicetjenester og honorar til agenter. For å identifisere cruiserederienes kjøp av varer og tjenester har Menon kontaktet skipsagenter som jobber med cruiseanløp i Tromsø havn, samt noen internasjonale cruiserederier. De har bidratt med informasjon og basert på dette har vi gjort et anslag på rederienes kjøp av varer og tjenester. Anslaget representerer hvor mye cruiserederiene kjøper fra leverandører i Tromsø, og fordeler seg på innkjøp av hotellopphold, helsetjenester, honorar til agenter, transport av passasjerer og mannskap og forsyninger.

Totalt finner vi et anslag på nærmere 14 millioner kroner i vare- og tjenestekjøp fra cruiseskipene som anløp Tromsø havn i 2017, som vist i Tabell 4-1.

Tabell 4-1 Estimerte vare- og tjenestekjøp foretatt av cruiserederiene i løpet av sesongen 2017. Kilde: Havneagenter

Rederienes kjøp av varer og tjenester	Totalt i 2017 (tusen kroner)
Totale vare- og tjenestekjøp	14 000

Det har vært utfordrende å få en god oversikt over skipenes omfang av lokale innkjøp i Tromsø havn. Av de syv internasjonale cruiserederiene Menon har snakket med oppgir to at de har noe kjøp av ferske matvarer (som frukt og grønnsaker) og drivstoff i Tromsø, men ikke regelmessig. De fleste oppgir at de i all hovedsak kjøper inn mat og drivstoff på forhånd fra leverandører i hjemhavene. Skipsagentene oppgir at de selger matforsyninger og drivstoff til cruise, men Menon har ikke klart å få konkrete salgstall på drivstoff.

4.3.3. Statlige inntekter

Statlige inntekter ved et cruiseanløp i Tromsø havn består av losavgifter og NO_x-avgifter. Basert på antall anløp til Tromsø i 2017 finner vi at disse inntektene utgjør omkring 3,5 millioner kroner. For å beregne de statlige inntektene som følge av cruiseanløp til Tromsø havn har vi søkt å identifisere hvorvidt disse inntektene kan tilskrives det enkelte anløp til Tromsø. De aller fleste av cruiseanløpene til Tromsø havn er på tur langs den norske kysten og anløper flere havner i Norge. Hvordan man tilskriver de ulike avgiftene til anløpene til de ulike havnene er en komplisert øvelse. Vi har derfor kun tatt med losinntekter som følge av losoppdragene knyttet til anløpet til Tromsø havn og betaling av NO_x-avgifter knyttet til utslipp i Tromsø havn, i beregningen av statlige inntekter som følge av anløp til Tromsø havn. Da man i tillegg vil betale avgifter som følge av selve seilingen som foretas i norske farvann, kan disse beregningene tolkes som et nedre anslag på totale statlige inntekter. Dette gjelder særlig losberedskapsavgiften som betales ved inn- og utseiling innenfor den norske grunnlinjen, og betaling for utslipp i seiling innenfor Norges territorialgrense. Tabell 4-2 viser våre anslag på statlige inntekter som følge av de 103 cruiseanløpene til Tromsø havn.

Tabell 4-2 Statlige avgifter betalt av cruiserederiene i løpet av 2017. Kilde: Kystverket og NO_x-fondet

Statlige avgifter	Totalt i 2017 (tusen kroner)
Losavgifter	3 300
NO _x -avgifter	180
Totale statlige avgifter	3 480

I utgangspunktet består losavgiftene av både losberedskapsavgift, losavgift og farledsbevisavgift. Det er kun lospliktige fartøy som betaler losberedskapsavgift, en avgift som inntreer når fartøyet passerer grunnlinjen eller tar statslos om bord. I følge informasjon fra Kystverket betaler cruiseskipene som regel denne avgiften en gang per rundtur i Norge, og vi har derfor ikke inkludert denne avgiften som en del av inntektene som følge av anløp til Tromsø. Losavgiften er en avgift som betales når fartøyet benytter statslos, og den betales i tillegg til losberedskapsavgiften. Denne avgiften betales av lospliktige fartøy, noe som ifølge Kystverket de aller fleste av cruiseskipene i Tromsø er (Kystverket, 2017). Avgiften betales i form av timesatser og timesatsen er differensiert etter fartøyets størrelse (BT). I samtale med Kystverket og Kystverkets losoldermannskapsavdeling for Troms og Finnmark, kan man legge til grunn at cruiseskipene bruker mellom fire til seks timer for losing inn til Tromsø havn. Ettersom de ikke kunne gi oss et konkret antall timer, har vi beregnet et nedre og øvre anslag, henholdsvis fire og seks timer, og tatt gjennomsnittet av dette. Basert på de anløpene til Tromsø havn i 2017 og bruttotonnasjen for disse skipene, finner vi en gjennomsnittlig losingsavgift på om lag 32 000 kroner per anløp. Det gir en total inntekt på rundt 3,3 millioner kroner til staten fra losoppdragene fra cruiseskipene for inn- og utseiling. Ettersom cruiseskipene, med unntak av større yachter, er lospliktige betaler de ikke farledsbevisavgift. Vi har derfor sett bort fra denne avgiften i denne analysen.

Skip som anløper Tromsø havn slipper ut forurensing både som følge av innseilingen til Tromsø og som følge av drivstoffbruk i havn. I følge en artikkel i iTromsø (2017), har ikke Tromsø havn stor nok kapasitet med landstrøm til det behovet cruiseskipene har, og de må derfor benytte motoren for å operere skipet ved kai. Forbrenningen av drivstoff slipper ut både klimagasser (CO₂) og lokale utslipp (PM og NO_x). I Norge er skip som forbrenner drivstoff avgiftspliktige når de ligger til kai og må betale en avgift per kilo faktiske utslipp av nitrogenoksider på 21,94 kroner. Ved tilslutning av NO_x-avtalen, oppnår skipene betalingsfritak for denne NO_x-avgiften til staten, men inntreer en betalingsplikt til NO_x-fondet på 6 kr/kg utslipp (NHO, 2018). I følge NO_x-fondet, betaler de fleste cruiseskipene som anløper Tromsø havn NO_x-avgifter til NO_x-fondet.

Basert på estimater om cruiseskipenes totale NOx-utslipp i Tromsø havn i 2017, finner vi at cruiseskipene betalte til sammen 180 000 kroner i NOx-avgift for utslipp i havn.¹⁵ Det er viktig å merke seg at dette kun er utslippene i Tromsø havn, og at dette ikke er betaling for utslipp på selve reisen. Vi har kun tatt med utslipp i havn grunnet at cruiseskipene som regel er på lenger turer, og at man derfor ikke tilskriver utslipp fra skipene på reisen for anløp til Tromsø.

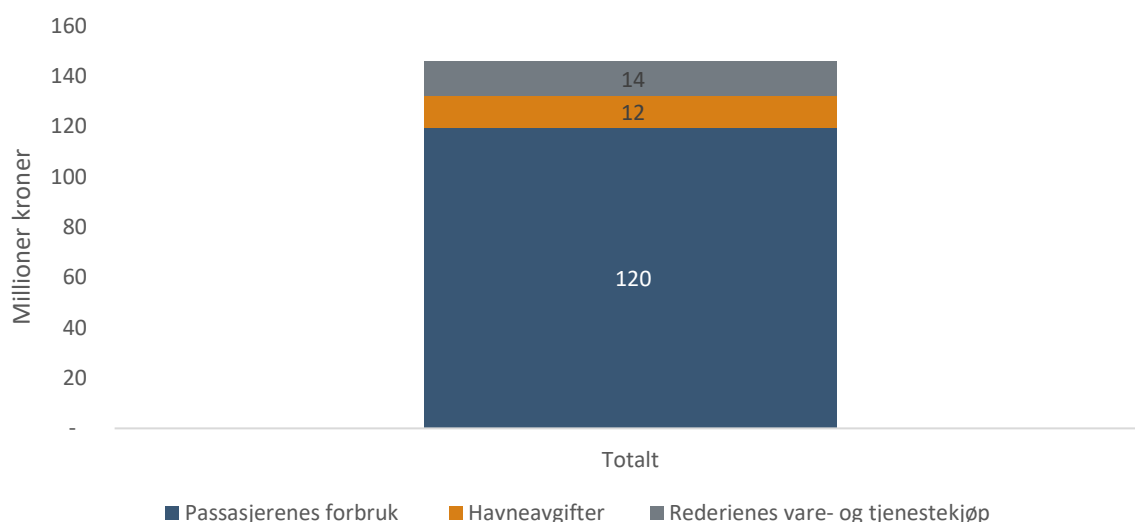
4.4. Ringvirkningsanalyse

I dette kapitlet beregner vi det økonomiske bidraget fra cruiseturismen i Tromsø i løpet av et år basert på forbrukstallene til cruise gjestene- og rederiene. Dette gjør vi ved hjelp av Menon sin ringvirkningsmodell ITEM, hvor vi beregner økonomisk aktivitet som følge av cruiseturismen også blant underleverandører i regionen og i verdikjedene nedover. Vi får da et totalt uttrykk for cruiseturismens økonomiske bidrag. Statlige inntekter fra cruiserederiene er ikke med i ringvirkningsanalysen, da disse inntektene ikke tilfaller Tromsø.

4.4.1. Cruise gjestene og rederienes samlede forbruk

Ved å multiplisere antall cruise gjester med forbruk per gjestedøgn, får vi et estimat på cruise gjestenes totale forbruk i Tromsø. Dette gir rundt 120 millioner kroner i forbruk i Tromsø. Når vi legger til cruiseskipene sine kostnader per anløp, får vi et samlet forbruk fra cruiseturismen på i overkant av 145 millioner kroner i 2017. Figur 4-8 viser fordelingen av cruise gjestene sitt forbruk og cruiseskipene sine utgifter ved et anløp til Tromsø havn.

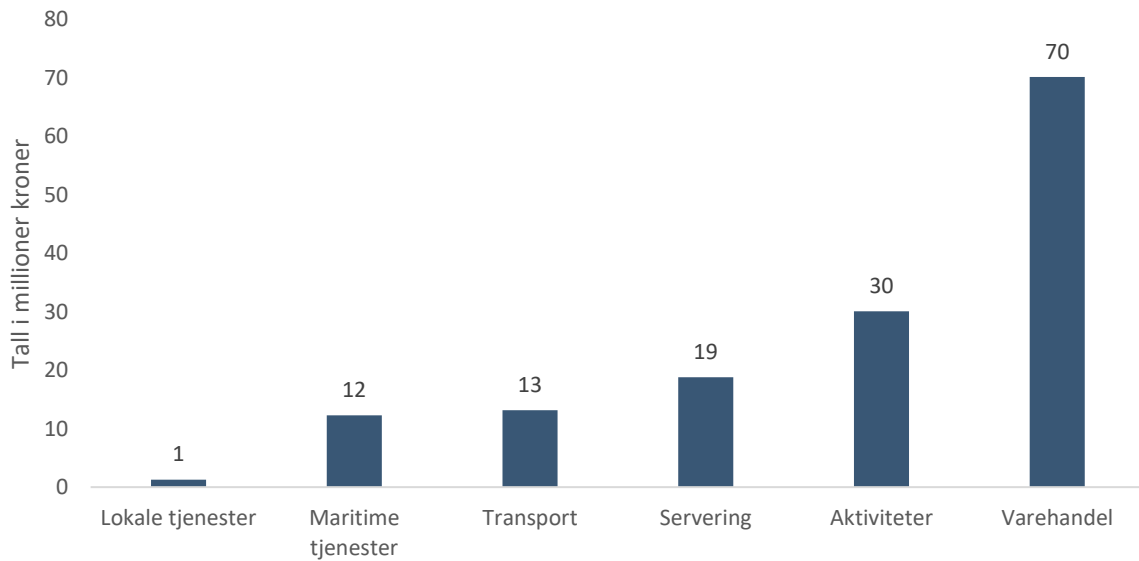
Figur 4-8 Cruise gjestene og rederienes samlede forbruk. Kilde: Menon (2018), Tromsø Havn, Havneagenter, Kystverket, NOx-fondet

De 145 millioner kronene tilfaller direkte som omsetning i bedriftene der cruise gjestene handler og til Tromsø havn, derfor omtaler vi det videre som cruiserelatert omsetning. Den cruiserelaterte omsetningen fordeler seg på ulike reiselivsbransjer som vist i Figur 4-9.

¹⁵ Basert på beregninger gjort av DNV GL, gjengitt i avisen Nordlys 12. august 2018, sto cruiseskipene i Tromsø for utslipp av 30 tonn NOx i 2017.

Figur 4-9 Beregnet cruiserelatert forbruk (også kalt omsetning) fordelt på næring i 2017. Kilde: Menon (2018)

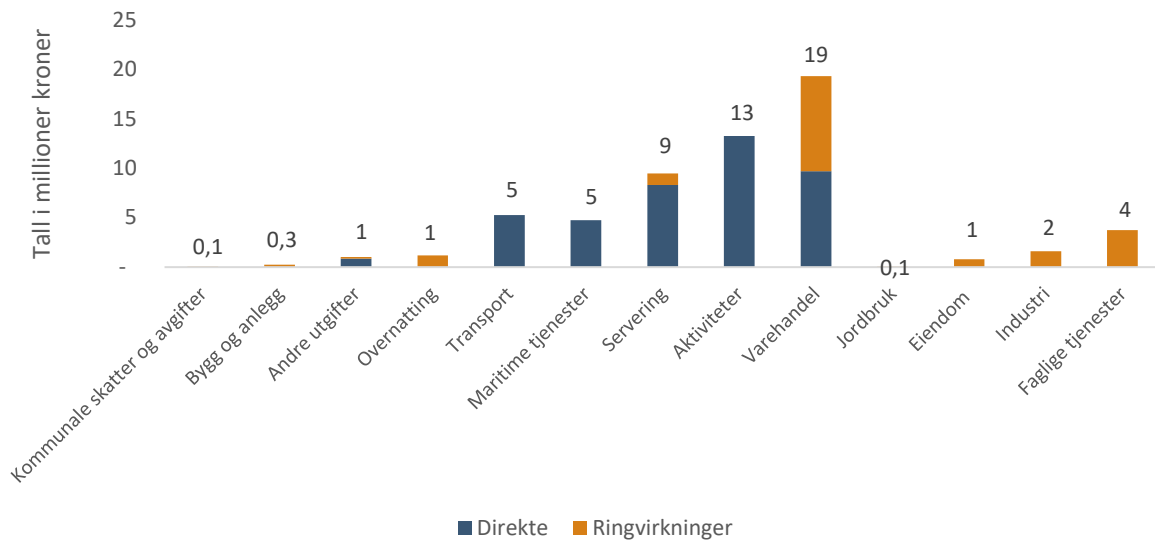
4.4.2. Verdiskaping

For å si noe om betydningen av en økonomisk aktivitet er vi som regel opptatt av den deles av omsetningen som bidrar til lokal verdiskaping, samt arbeidsplasser. Som nevnt, defineres verdiskaping som driftsresultatet og lønn til ansatte, det vil si det som «blir igjen» i bedriften etter vare- og tjenestekjøp.

En del av cruise gjestene sitt forbruk og cruiserederienes utgifter ved et anløp til Tromsø havn vil gå til underleverandører i regionen, som igjen bidrar til lokal verdiskaping. Vi antar, som i ringvirkningsanalysen av hele reiselivet i Tromsø, at 50 prosent av innkjøpene fra norske underleverandører gjøres fra aktører i Tromsø.

Figur 4-10 viser direkte verdiskaping og verdiskaping hos underleverandørene (ringvirkninger) i Tromsø, fordelt på næring. De 145 millioner kronene i cruiserelatert omsetning bidrar med nærmere 61 millioner kroner i lokal verdiskaping i 2017.

Figur 4-10 Beregnet verdiskaping i næringene der cruise gjestene- og rederiene legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i regionen (oransje del av søylene). Kilde: Menon (2018)

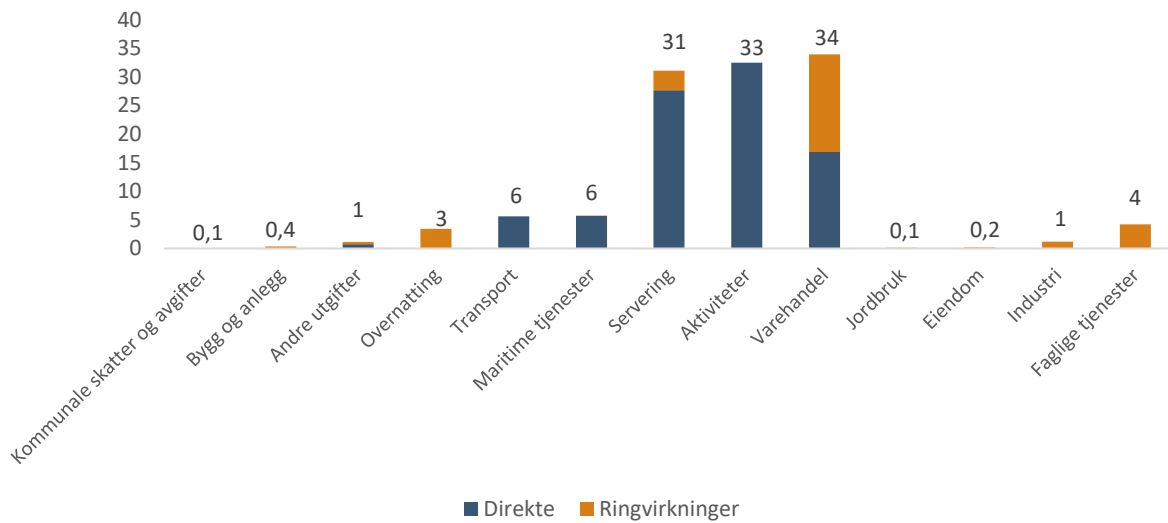
Rundt 42 millioner kroner er verdiskaping der cruiseturistene og rederiene legger igjen penger direkte (som restaurantene de spiser ved, aktiviteter, havneavgifter), mens de resterende 19 millioner kronene i verdiskaping er hos underleverandører i regionen (matgrossister som selger til restauranter).

Innen reiseliv (altså summen av søylene overnatting, servering, transport og opplevelser) bidrar cruiseturismen med til sammen rundt 29 millioner kroner i verdiskaping. Som vi har sett tidligere i rapporten har reiselivsnæringen samlet omtrent 2600 millioner i verdiskaping, cruiseturismen totalt står for omtrent 2 prosent av verdiskapingen av denne verdiskapingen.

4.4.3. Sysselsetting

For å betjene etterspørselen fra cruiseturismen behøves det arbeidskraft. Basert på regionale forholdstall mellom omsetning og antall ansatte beregner Menon at cruiseturismens omsetning på 145 millioner kroner bidrar til å sysselsette nær 120 personer i regionen. Som vist i Figur 4-11 fordeler de ansatte seg på ulike næringer.

Figur 4-11 Beregnet antall ansatte i næringene der cruiseturismen legger igjen penger (blå del av søylene) og hos underleverandører i Tromsø (oransje del av søylene). Kilde: Menon: 2018

Rundt 90 arbeidsplasser opprettholdes direkte i bedriftene cruiseturismen legger igjen penger, mens de resterende 30 arbeidsplassene er hos underleverandører i regionen. Ser vi på forbruket innen reiselivsnæringen (summen av søylene opplevelser, transport, overnatting og servering), ser vi at cruiseturismen her bidrar til å sysselsette rundt 73 personer.

Boks 4-1 - Cruiseanløpene i Tromsø

Tromsø er en cruisedestinasjon som inngår både som en del av «tradisjonelle» cruise langs Norskekysten, og som del av arktiske cruise. Enkelte seilas er også innom Tromsø som en del av en tur rundt omkring Skandinavia. Under listes de vanligste profilene på cruise som er innom Tromsø, ifølge rederiene Menon har snakket med:

- Arctic Cruises
- Midnight Sun Cruises
- Northern Light Cruises
- Norwegian Coast Cruises
- Scandinavia Cruises

Det meste av cruiseaktiviteten er om sommeren, men flere og flere rederier har seilas om vinteren. De fleste seilasene som er innom Tromsø, varer rundt 14 dager. Det finnes også enkelte cruise på 7 dager, og cruise som varer opp mot 18 dager.

5. Referanser

Airbnb. (2016). *Airbnb i Norge – Et overblikk*.

AirDNA . (2018). *Market Occupancy Tromsø* . Hentet fra AirDNA: <https://www.airdna.co/market-data/app/no/default/tromso/occupancy>

Farstad, E., & Dybedal, P. (2011). *Nasjonal fritidsboligundersøkelse 2008 - TOURIMPACT rapport nr 4*. Oslo: Transportøkonomisk institutt. Hentet fra <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=23992>

Kystverket. (2017). *Forbereder seg på hektisk cruisesesong*. Hentet fra <http://kystverket.no/Nyheter/2017/april/forbereder-seg-pa-hektisk-cruisesesong/>

Lysvold, S. (2008). *Selger 45 ferger og hurtigbåter* . Hentet fra NRK: <https://www.nrk.no/nordland/selger-ferger-og-hurtigbater-1.6278749>

Mikalsen, K. (2014). *Hurtigruten er solgt til britene*. Hentet fra NRK: <https://www.nrk.no/troms/hurtigruten-er-solgt-til-britene-1.12085196>

NHO. (2018). *Tilslutning til NOx-fondet*. Hentet fra <https://www.nho.no/samarbeid/nox-fondet/artikler/tilslutning-til-nox-fondet/>

Tromsø Havn. (2018). *Forretningsbetingelser for bruk av infrastruktur og tjenester som tilbys av Tromsø Havn KF*. Hentet fra <https://www.tromso.havn.no/wp-content/uploads/2015/05/forretningsbetingelser-tromso-havn-kf-2018.pdf>

Vik, K. (2017). *Cruiseskip må fortsatt svi av diesel ved kai i Tromsø*. Hentet fra iTromsø: <https://www.itromso.no/nyheter/2017/01/20/Cruiseskip-m%C3%A5-fortsatt-svi-av-diesel-ved-kai-i-Troms%C3%B8-14093372.ece>

Widerøe i pluss. (2010). Hentet fra Avisa Nordland : <https://www.an.no/nyheter/wideroe-i-pluss/s/1-33-4851290>

Widerøe, N. r. (2009). *Hoelsæter, S; Kjølleberg, E*. Hentet fra NRK: <https://www.nrk.no/arkiv/artikkel/wideroes-forste-rute-1.6645883>

6. Vedlegg

6.1. Forbrukstall i analysen

Gjestedøgnforbruket bygger på Innovasjon Norges turistundersøkelser og Transportøkonomisk institutts ferie- og fritidsundersøkelser, og hytteundersøkelser.

Tabell 6-1- Gjennomsnittlig forbruk per gjestedøgn, fordelt på kundesegment, sesong og forbrukskategori. Kilde: IN/TØI/Menon (2018)

Type overnatting	Sesong	Overnatting	Servering	Transport	Dagligvare	Annen varehandel	Aktiviteter	Andre utgifter	Sum	Sum - avrundet til nærmeste ti
Hotell - nordmenn yrke	Sommer	738	588	471	170	170	103	15	2257	2260
Hotell - utlendinger yrke	Sommer	738	823	421	124	200	103	5	2414	2410
Hotell - nordmenn ferie/fritid	Sommer	527	397	133	145	182	103	19	1505	1500
Hotell - utlendinger ferie/fritid	Sommer	527	462	223	154	475	155	17	2013	2010
Camping - nordmenn	Sommer	324	163	152	52	52	58	7	807	810
Camping - utlendinger	Sommer	349	168	235	52	52	88	13	957	960
AirBnB - nordmenn	Sommer	324	163	152	52	52	58	7	807	810
AirBnB - utlendinger	Sommer	349	168	235	52	52	88	13	957	960
Cruise	Sommer	0	150	105	95	355	240	10	955	960
Hurtigruten	Sommer	0	150	105	95	355	240	10	955	960
Private hytter	Sommer	50	46	62	92	69	12	9	340	340
Hotell - nordmenn yrke	Vinter	1181	588	471	170	170	103	15	2700	2700
Hotell - utlendinger yrke	Vinter	1181	823	421	124	200	103	5	2857	2860
Hotell - nordmenn ferie/fritid	Vinter	590	397	133	145	182	103	19	1569	1570
Hotell - utlendinger ferie/fritid	Vinter	590	462	223	154	475	155	17	2076	2080
Camping - nordmenn	Vinter	324	163	152	52	52	58	7	807	810
Camping - utlendinger	Vinter	349	168	235	52	52	88	13	957	960
AirBnB - nordmenn	Vinter	324	163	152	52	52	58	7	807	810
AirBnB - utlendinger	Vinter	349	168	235	52	52	88	13	957	960
Cruise	Vinter	0	150	105	95	355	240	10	955	960
Hurtigruten	Vinter	0	150	105	95	355	240	10	955	960
Private hytter	Vinter	50	40	61	113	56	39	12	321	320

6.2. Om Menons regnskapsdatabase

Menons regnskapsdatabase:

Menon har utviklet en egen database med regnskapstall og ansatte for alle selskap i Norge som leverer regnskap til Brønnøysundregistrene. Menons regnskapsdatabase inneholder fullstendige regnskapstall for alle foretak som er rapporteringspliktige til foretaksregisteret. Til hvert organisasjonsnummer er det tilknyttet standard regnskapsinformasjon, samt lokalisering av hovedkontor og underavdelinger, bransjekode, antall ansatte på hvert kontor, styreforhold, direkte eierskap med mer. Regnskap rapporteres kun inn på foretaksnivå, Menon har derfor laget en egen Avdelingsdatabase. Avdelingsdatabasen fordeler foretakets regnskap utover foretakets avdelinger basert på antall ansatte i de ulike avdelingene. På den måten blir den økonomiske aktiviteten også i regioner utenfor plasseringen til foretakets hovedkontor synlig. Databasen oppdateres og kvalitetssikres kontinuerlig. Datasettet er bearbeidet av både Menon og Bisnode D&B Norway. Sistnevnte er Menons leverandør av disse dataene.

Kvalitetssikring av regnskapsdatabasen:

Overordnet kvalitetssikring av databasen gjøres ved å sammenligne rådata opp mot andre kilder: proff.no, årsregnskap, informasjon fra selskapet nettsider. Tilsvarende kvalitetssikring gjøres i hver enkelt analyse.

- Sjekker utvikling i regnskapet etter feil, eksempelvis:
 - Regnskap oppgitt i en annen valuta
 - Manglende regnskap
 - Kostnadsposter i regnskapet oppgitt med negativ verdi

- Regnskap oppgitt i millioner kroner eller i hele tall, ikke i 1000 (standard)
- Sjekk av selskaper registrert som Norskregistrert utenlandske foretak (NUFer)
 - Ofte oppgis regnskapstallene for disse for hele konsernet – ikke bare den norske delen.
 - Bruker informasjon i årsrapporter til å estimere regnskapet for den norske delen
- I perioder hvor innrapportering av siste regnskapsår er ufullstendig estimeres manglende regnskap
- Aggregerte tall på næringsnivå sammenlignes med SSBs nasjonalregnskap

Justering av Ansatte fra og med 2015:

Våre tall over antall ansatte er basert på bedriftenes innrapportering til NAV. Fra og med 2015 har NAV endret system og krav for rapportering av antall ansatte. I hovedtrekk betyr dette at en større del av midlertidige ansatte og deltidsansatte, selv med lav stillingsprosent, nå også inkluderes i statistikken. I tillegg vil det være enkelte feil, som følge av overgang til nytt system. Som følge av dette vil antall ansatte fra og med 2015 vesentlig høyere sammenlignet med tall fra tidligere år. Dette slår særlig kraftig ut i næringer med mye deltidsansatte. For å ta høyde for at den offisielle statistikken fanger opp flere deltidsansatte har Menon justert ansattetall fra og med 2015 slik at de bedre fanger opp den reelle veksten i antall ansatte. Dette er gjort ved å benytte en justeringsfaktor for en gitt næring i en gitt region tilsendt fra SSBs Seksjon for Virksomhets- og foretaksregister.

Øvrige data

Vi har også hentet inn en rekke andre typer data som vi gjerne kombinerer med denne databasen, blant annet eksportdata for regioner. Menon har også utviklet Norges første og eneste kommunefordelte nasjonalregnskap. Dette er et unikt datasett, og det er konsistent med Fylkesfordelt Nasjonalregnskap fra SSB. Vår database og kommunefordelte nasjonalregnskap, kombinert med betydelig kunnskap om norsk næringsliv, gir oss en unik posisjon til å gjennomføre empiriske analyser av ulike typer tiltak.

Våre unike data danner grunnlaget for makroprognoser som vi lager for en rekke norske banker, og til framskrivninger og prognoser på en rekke andre områder. Vi benytter også datasettene til å utvikle og kjøre modeller, for eksempel vår makroøkonomiske likevektsmodell NOREG, som er benyttet i mernytte prosjekter for Nye Veier og Statens vegvesen.

6.3. Menons næringer med beskrivelse og bransjekoder

Næring	Beskrivelse
Bygg og anlegg	Produksjons- og handelsbedrifter som leverer varer til byggenæringen, utførende, arkitekter og rådgivere, utleie av maskiner og utstyr og eiendomsselskaper, både de som drifter og forvalter eiendommer og de som driver salg og utleie.
Finans	Bank, forsikring, forvaltning, finansiell rådgivning, markedsplasser og infrastruktur, kredittforetak og inkasso samt finansiell kommunikasjon og IT.
Fornybar energi	Distribusjon og handel med kraft, produksjon av fornybar energi, avfallshåndtering og resirkulering, rensing av fraksjoner og overvåkning av miljøet, samt leverandører av teknologi og rådgivning rettet mot sektoren.
Handel	Alle grossister, agenter og detaljhandelsbedrifter uavhengig av bransje, rettet mot både forbrukere og næringsliv.

Helse	Diagnose og behandling, private pleie- og behandlingstilstander engros- og detaljhandel med helseprodukter og varer, forskningsinstitusjoner, biotek og medtek, life science, samt veterinærtjenester. Offentlige sykehus er ikke inkludert
Kunnskapstjenester	Teknologisk, økonomisk, juridisk, administrativ og markedsmessig konsulent- og rådgivningstjenester, til alle typer næringer og til offentlig forvaltning.
Maritim næring	Rederivirksomhet, det vil si eierskap og operasjon av skip og andre flytende enheter, samt design, bygging og leveranser av spesialiserte tjenester og utstyr til rederier.
Offshore	Aktiviteter knyttet til utvinning av olje og gass, slik som boring og brønntjenester, feltutvikling (subsea og topside), operatørskap, geologi og seismikk, operasjoner og tjenester og nedstrøms aktiviteter, som raffinerier og rørtransport.
Prosessindustri	Metall-, kjemisk-, miljøteknologi-, papir- og farmasøytisk industri.
Reiseliv	Alle typer bedrifter som leverer tjenester til mennesker på reise, det vil si opplevelses-, overnattings-, serverings-, transport- og formidlingsbedrifter.
Sjømat	Fiskeri, fiskeoppdrett og bearbeiding og eksport av sjømat, samt leverandører av utstyr og tjenester til de ulike delene av verdikjeden.
IT, Tele og media	Salg av utstyr og tjenester tilknyttet tele-, audio- og video, trådløs-, satellitt- og kabelbasert telekommunikasjon, kringkasting og produksjon av fjernsyn og radio, utgivelse og trykking av aviser, blader og bøker, grafiske tjenester og medieformidling. Samt utviklere, selgere og leverandører av IT-produkter og tjenester.
Næringsmiddel-industri	Næringsmiddelindustri består av bedrifter som produserer kjøtt og kjøttvarer, fisk og fiskevarer, dyrefôr, mineralvarer, iskrem, øl, mineralvann og andre næringsmidler, blant annet gjennom foredling av jordbruksprodukter.
Teknologiindustri	Teknologiindustri omfatter et stort antall industribedrifter med et bredt næringsfokus. Vi gir dem fellesbetegnelsen «teknologi» fordi de produserer varer som inneholder teknologiske komponenter. Dette skiller dem fra prosessindustrien. Bedrifter med hovedfokus rettet mot maritim og offshore olje og gass er ikke inkludert her.

Bygg og anlegg

41200	OPPFØRING AV BYGNINGER
43210	ELEKTRISK INSTALLASJONSARBEID
71121	BYGGETEKNISK KONSULENTVIRKSOMHET
43120	GRUNNARBEID
43221	RØRLEGG- OG VENTILASJONSARBEID
43990	ANNEN SPESIALISERT BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET
46740	ENGROSHANDEL MED JERNVARER, RØRLEGGARTIKLER OG OPPVARMINGSUTSTYR
68310	EIENDOMSMEGLING
46739	ENGROSHANDEL MED BYGGEVARER IKKE NEVNT ANNET STED
47521	BUTIKKHANDEL MED BREDT UTVALG AV JERNVARER, FARGEVARER OG ANDRE BYGGEVARER
71112	ARKITEKTJENESTER VEDRØRENDE BYGGVERK
42110	BYGGING AV VEIER OG MOTORVEIER
16232	PRODUKSJON AV BYGNINGSARTIKLER
23610	PRODUKSJON AV BETONGPRODUKTER FOR BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET
46732	ENGROSHANDEL MED TRELAST
43341	MALERARBEID

16100 SAGING, HØVLING OG IMPREGNERING AV TRE
42220 BYGGING AV ANLEGG FOR ELEKTRISITET OG TELEKOMMUNIKASJON
8120 UTVINNING FRA GRUS- OG SANDTAK, OG UTVINNING AV LEIRE OG KAOLIN
43222 KULDEANLEGG- OG VARMEPUMPEARBEID
43320 SNEKKERARBEID
16231 PRODUKSJON AV MONTERINGSFERDIGE HUS
20300 PRODUKSJON AV MALING OG LAKK, TRYKKFARGER OG TETNINGSMIDLER
43911 BLIKKENSLAGERARBEID
23630 PRODUKSJON AV FERDIGBLANDET BETONG
42210 BYGGING AV VANN- OG KLOAKKANLEGG
25120 PRODUKSJON AV DØRER OG VINDUER AV METALL
43919 TAKARBEID ELLERS
16210 PRODUKSJON AV FINERPLATER OG ANDRE BYGNINGS- OG MØBELPLATER AV TRE
27120 PRODUKSJON AV ELEKTRISKE FORDELINGS- OG KONTROLLTAVLER OG PANELER
43330 GULVLEGGING OG TAPETSERING
23140 PRODUKSJON AV GLASSFIBRER
43290 ANNET INSTALLASJONSARBEID
28250 PRODUKSJON AV KJØLE- OG VENTILASJONSANLEGG, UNNTATT TIL HUSHOLDNINGSBRUK
46473 ENGROSHANDEL MED BELYSNINGSUTSTYR
23510 PRODUKSJON AV SEMENT
42120 BYGGING AV JERNBANER OG UNDERGRUNNSBANER
25720 PRODUKSJON AV LÅSER OG BESLAG
47522 BUTIKKHANDEL MED JERNVARER
47523 BUTIKKHANDEL MED FARGEVARER
22230 PRODUKSJON AV BYGGEVARER AV PLAST
47529 BUTIKKHANDEL MED BYGGEVARER IKKE NEVNT ANNET STED
43342 GLASSARBEID
46733 ENGROSHANDEL MED FARGEVARER
8111 BRYTING AV STEIN TIL BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET
31020 PRODUKSJON AV KJØKKENMØBLER
27400 PRODUKSJON AV BELYSNINGSUTSTYR
43110 RIVING AV BYGNINGER OG ANDRE KONSTRUKSJONER
23120 BEARBEIDING AV PLANGLASS
23700 HOGGING OG BEARBEIDING AV MONUMENT- OG BYGNINGSSTEIN
43220 VVS-ARBEID
27330 PRODUKSJON AV LEDNINGSMATERIELL
46731 ENGROSHANDEL MED TØMMER
8112 BRYTING AV KALKSTEIN, GIPS OG KRITT
23620 PRODUKSJON AV GIPSPRODUKTER FOR BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET
43390 ANNEN FERDIGGJØRING AV BYGNINGER
71113 LANDSKAPSARKITEKTJENESTER
46130 AGENTURHANDEL MED TØMMER, TRELAST OG BYGGEVARER
42910 BYGGING AV HAVNE- OG DAMANLEGG
23420 PRODUKSJON AV SANITÆRUTSTYR AV KERAMISK MATERIALE
71111 PLAN- OG REGULERINGSARBEID

46472	ENGROSHANDEL MED GULVTEPPER
8113	BRYTING AV SKIFER
23110	PRODUKSJON AV PLANGLASS
47531	BUTIKKHANDEL MED TAPETER OG GULVBELEGG
23650	PRODUKSJON AV FIBERSEMENT
23690	PRODUKSJON AV BETONG-, SEMENT- OG GIPSPRODUKTER ELLERS
23320	PRODUKSJON AV MURSTEIN, TEGLSTEIN OG ANDRE BYGGEVARER AV BRENT LEIRE
23640	PRODUKSJON AV MØRTEL
24330	KALDVALSING OG PRESSING AV PROFILERTE PLATER OG PROFILER
16220	PRODUKSJON AV SAMMENSATTE PARKETTSTAVER
43310	STUKKATØRARBEID OG PUSSING

Finans

64190	BANKVIRKSOMHET ELLERS
64201	FINANSIELLE HOLDINGSSELSKAPER
66120	VERDIPAPIRMEGLING
65110	LIVSFORSIKRING
66300	FONDSFORVALTNINGSVIRKSOMHET
66190	ANDRE TJENESTER TILKNYTTET FINANSIERINGSVIRKSOMHET
64201	FINANSIELLE HOLDINGSSELSKAPER
66290	ANDRE TJENESTER TILKNYTTET FORSIKRINGSVIRKSOMHET OG PENSJONSKASSER

Fornybar energi

37000	OPPSAMLING OG BEHANDLING AV AVLØPSVANN
13950	PRODUKSJON AV IKKE-VEVDE TEKSTILER OG TEKSTILVARER, UNNTATT KLÆR
35111	PRODUKSJON AV ELEKTRISITET FRA VANNKRAFT
46770	ENGROSHANDEL MED AVFALL OG SKRAP
38210	BEHANDLING OG DISPONERING AV IKKE-FARLIG AVFALL
27320	PRODUKSJON AV ANDRE ELEKTRONISKE OG ELEKTRISKE LEDNINGER OG KABLER
20150	PRODUKSJON AV GJØDSEL, NITROGENFORBINDELSER OG VEKSTJORD
38310	DEMONTERING AV VRAKEDE GJENSTANDER
27520	PRODUKSJON AV IKKE-ELEKTRISKE HUSHOLDNINGSMASKINER OG -APPARATER
35119	PRODUKSJON AV ELEKTRISITET ELLERS
35220	DISTRIBUSJON AV GASS GJENNOM LEDNINGSNETT
35300	DAMP- OG VARMTVANNSFORSYNING
38120	INNSAMLING AV FARLIG AVFALL
35230	HANDEL MED GASS GJENNOM LEDNINGSNETT
35114	PRODUKSJON AV ELEKTRISITET FRA NATURGASS
35130	DISTRIBUSJON AV ELEKTRISITET
35120	OVERFØRING AV ELEKTRISITET
38320	SORTERING OG BEARBEIDING AV AVFALL FOR MATERIALGJENVINNING
35140	HANDEL MED ELEKTRISITET
38110	INNSAMLING AV IKKE-FARLIG AVFALL
35112	PRODUKSJON AV ELEKTRISITET FRA VINDKRAFT
35113	PRODUKSJON AV ELEKTRISITET FRA BIOBRENSEL, AVFALLSFORBRENNING OG DEPONIGASS

Handel

45 //Handel med og reparasjon av motorvogner

46 //Agentur og engorshandel, unntatt med motorvogner
47 //Detaljhandel, unntatt med motorvogner
50 //Handel med og reoperasjon av motorvogner
51 //Agentur og engorshandel, unntatt med motorvogner
52 //Detaljhandel, unntatt med motorvogner
521200 //BUTIKKHANDEL MED BREDT VAREUTVALG ELLERS
524810 //Butikkhandel med ur-, foto- og optiske artikler
82202 //Telefonsalg
 523100 (sn2002) // BUTIKKHANDEL MED APOTEKVARER
 158100 (sn2002) // PRODUKSJON AV BRØD OG FERSKE KONDITORVARER
 521100 (sn2002) // BUTIKKHANDEL MED BREDT VAREUTVALG MED HOVEDVEKT PÅ NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER
 514600 (sn2002) // ENGROSHANDEL MED SYKEPLEIE- OG APOTEKVARER

Helse

32500 //PRODUKSJON AV MEDISINSKE OG TANNTEKNISKE INSTRUMENTER OG UTSTYR
46460 //ENGROSHANDEL MED SYKEPLEIE- OG APOTEKVARER
47291 //BUTIKKHANDEL MED HELSEKOST
47730 //BUTIKKHANDEL MED APOTEKVARER
47740 //BUTIKKHANDEL MED MEDISINSKE OG ORTOPEDISKE ARTIKLER
47750 //BUTIKKHANDEL MED KOSMETIKK OG TOALETTARTIKLER
47782 //BUTIKKHANDEL MED OPTISKE ARTIKLER
47917 //POSTORDRE-/INTERNETTHANDEL MED HELSEKOST
75000 //VETERINÆRTJENESTER
86 //HELSETJENESTER
Hele 87 //PLEIE- OG OMSORGSTJENESTER I INSTITUSJON (trukket fra de fire kodene under(- tar ut koder som ikke her helserelatert, men omsorgsrelatert eller borelatert. Ikke tilstede i populasjonen fra før av.):
 87301 //Aldershjem
 87303 //Bofellesskap eldre uten døgnbemanning
 87901 //Institusjoner innen barne og ungdomsvern
 87909 //Bolig for hjemløse, krisesenter ect

Life Science

21100 PRODUKSJON AV FARMASØYTISKE RÅVARER
21200 PRODUKSJON AV FARMASØYTISKE PREPARATER
27330 PRODUKSJON AV LEDNINGSMATERIELL
26600 PRODUKSJON AV STRÅLINGSUTSTYR, ELEKTROMEDISINSK OG ELEKTROTERAPEUTISK UTSTYR
24410 PRODUKSJON AV EDELMETALLER
20590 PRODUKSJON AV KJEMISKE PRODUKTER IKKE NEVNT ANNET STED

Kunnskapstjenester

09109 //BORETJENESTER TILKNYTTET UTVINNING AV RÅOLJE OG NATURGASS
52292 // SKIPSMEGLING
62010 // PROGRAMMERINGSTJENESTER
62020 // KONSULENTVIRKSOMHET TILKNYTTET INFORMASJONSTEKNOLOGI
69100 // JURIDISK TJENESTETING
70210 // PR OG KOMMUNIKASJONSTJENESTER
70220 // BEDRIFTSRÅDGIVNING OG ANNEN ADMINISTRATIV RÅDGIVNING

71112 // ARKITEKTJENESTER VEDRØRENDE BYGGVERK
 71121 // BYGGETEKNISK KONSULENTVIRKSOMHET
 71129 // ANNEN TEKNISK KONSULENTVIRKSOMHET
 71200 //TEKNISK PRØVING OG ANALYS
 72190 // ANNEN FORSKNING OG ANNET UTVIKLINGSARBEID INNEN NATURVITENSKAP OG TEKNIKK
 72200 // FORSKNING OG UTVIKLINGSARBEID INNEN SAMFUNNSVITENSKAP OG HUMANISTISKE FAG
 73110 // REKLAMEBYRÅER
 74102 // GRAFISK OG VISUELL KOMMUNIKASJONSDESIG
 69201 // REGNSKAP OG BOKFØRING
 69202 // REVISJON
 741100 (sn2002) Juridiske tjenester
 741220 (sn2002) Revisjon

Maritim næring

50201 UTENRIKS SJØFART MED GODS
 50204 FORSYNING OG ANDRE SJØTRANSPORTTJENESTER FOR OFFSHORE
 28920 PRODUKSJON AV MASKINER OG UTSTYR TIL BERGVERKSDRIFT OG BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET
 30111 BYGGING AV SKIP OG SKROG OVER 100 BR.TONN
 50101 UTENRIKS SJØFART MED PASSASJERER
 28221 PRODUKSJON AV LØFTE- OG HÅNTERINGSUTSTYR TIL SKIP OG BÅTER
 33150 REPARASJON OG VEDLIKEHOLD AV SKIP OG BÅTER
 30115 INNREDNINGS- OG INSTALLASJONSARBEID UTFØRT PÅ SKIP OVER 100 BR.TONN
 52292 SKIPSMEGLING
 30116 INNREDNINGS- OG INSTALLASJONSARBEID UTFØRT PÅ BORERIGGER OG MODULER
 46692 ENGROSHANDEL MED SKIPSUTSTYR OG FISKEREDSKAP
 52223 FORSYNINGSBASER
 50202 INNENRIKS SJØFART MED GODS
 50203 SLEPEBÅTER
 52240 LASTING OG LOSSING
 30112 BYGGING AV SKIP UNDER 100 BR.TONN
 47642 BUTIKKHANDEL MED FRITIDSBÅTER OG -UTSTYR
 52221 DRIFT AV HAVNE- OG KAIANLEGG
 50109 KYSTTRAFIKK ELLERS MED PASSASJERER
 46493 ENGROSHANDEL MED FRITIDSBÅTER OG UTSTYR
 30120 BYGGING AV FRITIDSBÅTER
 30114 PRODUKSJON AV ANNET FLYTENDE MATERIELL
 70100 HOVEDKONTORTJENESTER
 13950 PRODUKSJON AV IKKE-VEVDE TEKSTILER OG TEKSTILVARER, UNNTATT KLÆR

Offshore

6100 //UTVINNING AV OLJE
 6200 //UTVINNING AV NATURGASS
 09101 //BORETJENESTER TILKNYTTET UTVINNING AV RÅOLJE OG NATURGASS
 09109 //ANDRE TJENESTER TILKNYTTET UTVINNING AV RÅOLJE OG NATURGASS
 19200 //PRODUKSJON AV RAFFINERTE PETROLEUMSPRODUKTER
 23440 //PRODUKSJON AV ANDRE KERAMISKE PRODUKTER FOR TEKNISK BRUK
 27320 //PRODUKSJON AV ANDRE ELEKTRONISKE OG ELEKTRISKE LEDNINGER OG KABLER
 28130 // PRODUKSJON AV PUMPER OG KOMPRESSORER ELLERS

28920 //PRODUKSJON AV MASKINER OG UTSTYR TIL BERGVERKSDRIFT OG BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET
30113 //BYGGING AV OLJEPLATTFORMER OG MODULER
30116 //BYGGING AV OLJEPLATTFORMER OG MODULER
30116 //INNREDNINGS- OG INSTALLASJONSARBEID UTFØRT PÅ BORERIGGER OG MODULER
49500 // RØRTRANSPORT
50204 //FORSYNING OG ANDRE SJØTRANSPORTTJENESTER FOR OFFSHORE
52223//FORSYNINGSBASER

Prosessindustri

05, 07, 08 Bergverk
16,17 Skog og trevarer
20,22 Kjemisk og plast
23, 24, 25 Mineraler og metaller

Reiseliv

56101 DRIFT AV RESTAURANTER OG KAFEER
55101 DRIFT AV HOTELLER, PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT
50102 INNENLANDSKE KYSTRUTER MED PASSASJERER
49100 PASSASJERTRANSPORT MED JERNBANE
49391 RUTEBILTRANSPORT UTENFOR BY- OG FORSTADSOMRÅDE
79110 REISEBYRÅVIRKSOMHET
90012 UTØVENDE KUNSTNERE OG UNDERHOLDNINGSVIRKSOMHET INNEN SCENEKUNST
91022 DRIFT AV KULTURHISTORISKE MUSEER
79120 REISEARRANGØRVIRKSOMHET
49392 TURBILTRANSPORT
56301 DRIFT AV PUBER
56102 DRIFT AV GATEKJØKKEN
90020 TJENESTER TILKNYTTET UNDERHOLDNINGSVIRKSOMHET
55300 DRIFT AV CAMPINGPLASSER OG TURISTHYTTER
50109 KYSTTRAFIKK ELLERS MED PASSASJERER
55202 DRIFT AV FERIELEILIGHETER
91021 DRIFT AV KUNST- OG KUNSTINDUSTRIMUSEER
91040 DRIFT AV BOTANISKE OG ZOOLOGISKE HAGER OG NATURRESERVATER
93291 OPPLEVELSESAKTIVITETER
56309 DRIFT AV BARER ELLERS
49393 TRANSPORT MED TAUBANER, KABELBANER OG SKIHEISER
55102 DRIFT AV HOTELLER, PENSJONATER OG MOTELLER UTEN RESTAURANT
79902 GUIDER OG REISELEDERE

Sjømat

03111//Hav og kystfiske
03120 //Ferskvannsfiske
03211 //Produksjon av matfisk, bløtdyr, krepsdyr og pigghuder i hav- og kystbasert akvakultur
03212 //Produksjon av yngel og settefisk i hav- og kystbasert akvakultur
03213//Tjenester tilknyttet hav og kystbasert akvakultur
03221 //Produksjon av matfisk, bløtdyr og krepsdyr i ferskvannsbasert akvakultur
03222 //Produksjon av yngel og settefisk i ferskvannsbasert akvakultur
03223 //Tjenester tilknyttet ferskvannsbasert akvakultur
10201 //Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk

10202 //Frysing av fisk, fiskefileter, skalldyr og bløtdyr
10203 //Produksjon av fiskehermetikk
10209 //Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers
10411 //Produksjon av rå fiskeoljer og fett
46381 //Engroshandel med fisk, skalldyr og bløtdyr

IT, Tele og media

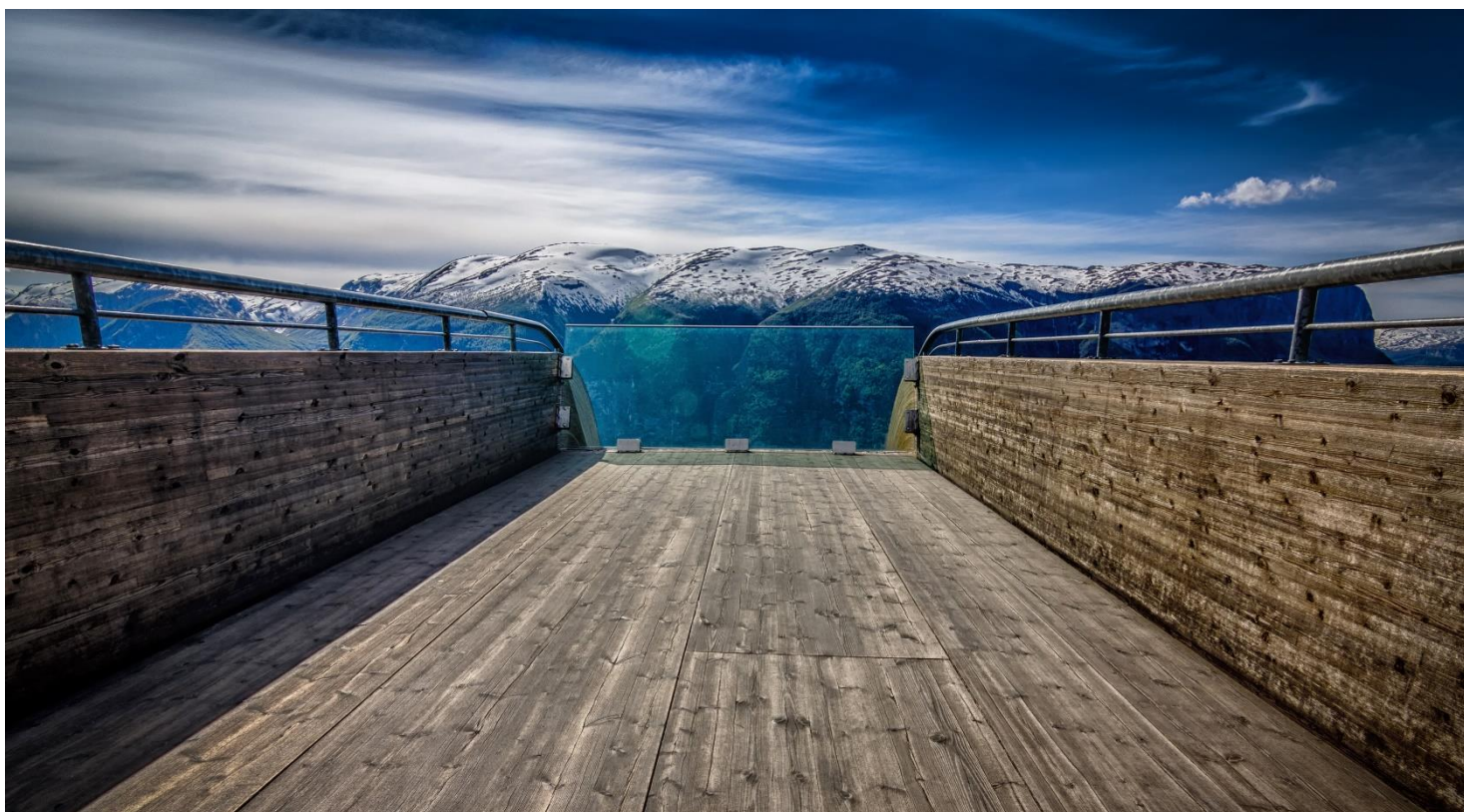
46510 // ENGROSHANDEL MED DATAMASKINER, TILLEGGSUTSTYR TIL DATAMASKINER SAMT PROGRAMVARE
47540 // BUTIKKHANDEL MED ELEKTRISKE HUSHOLDNINGSAPPARATER
58 // FORLAGSVIRKSOMHET
60 // RADIO- OG FJERNSYNSKRINGKASTING
61 // TELEKOMMUNIKASJON
62 // TJENESTER TILKNYTTET INFORMASJONSTEKNOLOGI
73 // ANNONSE- OG REKLAMEVIRKSOMHET OG MARKEDSUNDERSØKELSER
63910 // NYHETSBYRÅER
221200 (Sn2002) // Forlegging av aviser
642100 (sn2002) //Operatørvirksomhet på fasttelefoni
924000 (Sn2002) // NYHETSBYRÅER
722200 (Sn2002) //Annen konsulentvirksomhet tilknyttet system og programmer

Næringsmiddel (kun NACE-definert)

10 //produksjon av nærings- og nytelsesmidler
11 //produksjon av drikkevarer
12 //produksjon av tobakk

Teknologiindustri (kun NACE-definert)

21, 32.5 // Farma og medisinsk teknologi:
26, 27 // Elektronikk: 26, 27,
28, 29, 30, eks 301, // Maskiner og transport:

Menon Economics analyserer økonomiske problemstillinger og gir råd til bedrifter, organisasjoner og myndigheter. Vi er et medarbeidereiet konsultentselskap som opererer i grenseflatene mellom økonomi, politikk og marked. Menon kombinerer samfunns- og bedriftsøkonomisk kompetanse innenfor fagfelt som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, verdsetting, nærings- og konkurranseøkonomi, strategi, finans og organisasjonsdesign. Vi benytter forskningsbaserte metoder i våre analyser og jobber tett med ledende akademiske miljøer innenfor de fleste fagfelt. Alle offentlige rapporter fra Menon er tilgjengelige på vår hjemmeside www.menon.no.

+47 909 90 102 | post@menon.no | Sørkedalsveien 10 B, 0369 Oslo | menon.no